

REVUE
CÍRKEVNÍHO PRÁVA
CHURCH LAW REVIEW

37

2/07

REVUE CÍRKEVNÍHO PRÁVA, ročník XIII.

Nositel prestižní ceny Společnosti německých, českých, slovenských a rakouských právníků Karlovarské právnické dny za nejlepší odborný právnícký časopis vydávaný v České republice za rok 2003 v soutěži českých a slovenských právníckých časopisů.

Vydává Společnost pro církevní právo. Vychází třikrát ročně. Adresa redakce: Husova ul. 8, 110 00 Praha 1; e-mail: SPCP@prf.cuni.cz; <http://spcp.prf.cuni.cz>. Šéfredaktor: Jiří Rajmund Tretera. Redaktor: Pavel Landa. Redakční rada: Miloš Holub, Záboj Horák, Štěpán Hůlka, Stanislav Příbyl, Stanislav Pšenička. Grafická úprava obálky: Ing. arch. Josef Hyzler. Sazba: RNDr. Marcela Braunová. Tisk: JPM Tisk, Na Popelce 7, 150 00 Praha 5. Administrace: Ing. Jiří Vaingát. Distribuce: Andrej Urban a Jana Nosková. ISSN 1211-1635, reg. č. MK ČR E 7429. Toto číslo bylo odevzdáno k tisku dne 31. 7. 2007.

© Společnost pro církevní právo, 2007.

OBSAH

*Toto číslo Revue církevního práva vyšlo za finanční podpory
Konference katolických biskupů Spojených států amerických
a Ministerstva kultury ČR.*

*This issue of Church Law Review was sponsored
by the United States Conference of Catholic Bishops
and the Ministry of Culture of the Czech Republic.*

Finanční podporu Společnosti pro církevní právo
na její ediční činnost směřujte laskavě na běžný účet
u České spořitelny, a. s., 111 21 Praha 1, Na Perštýně 1,
číslo:

1939518309/0800

P. Bradáč: Financování církví v českých zemích ve 20. století	79
M. Sitarz: Podmínky zcizování církevního majetku podle CIC/1983	132
DOKUMENTY	
Dohoda mezi Svatým stolcem a Lotyšskou republikou	148
ANOTACE A RECENZE	
Wilhelm Rees (vyd.): Katholische Kirche im neuen Europa. Religions- unterricht, Finanzierung und Ehe in kirchlichem und staatlichem Recht – mit einem Ausblick auf zwei afrikanische Länder (S. Příbyl) ..	157
Walter Brandmüller: Holokaust in der Slowakei und katholische Kirche (J. Kejř)	159
Enchiridion dei concordati – due secoli di storia dei rapporti chiesa-stato (M. Holub)	162
Stanislav Příbyl: Konfesionálněprávní studie (A. I. Hrdina)	163
Iveta Cermanová – Jindřich Marek: Na rozhraní křesťanského a židovského světa (P. Landa)	165
Tribunál č. 1 a č. 2/2007 (J. Duda)	167
DNES VÁM PŘEDSTAVUJEME	
Arcibiskupská knihovna v Olomouci (E. Dohnalová)	172
KRÁTKÉ ZPRÁVY	178
NAŠE AKVIZICE	182
UKÁZKY Z PŘIPRAVOVANÉHO SLOVNÍKU CÍRKEVNÍHO	
PRÁVA (8)	182

CONTENTS

P. Bradáč: Financing of Churches in the Czech Lands in the 20th Century	79
M. Sitarz: Conditions of Alienation of Church Property According to CIC/1983	132
DOCUMENTS	
Agreement between the Holy See and the Republic of Latvia	148
ABSTRACTS AND RECENSIONS	
Wilhelm Rees (ed.): Katholische Kirche im neuen Europa. Religionsunterricht, Finanzierung und Ehe in kirchlichem und staatlichem Recht – mit einem Ausblick auf zwei afrikanische Länder (S. Příbyl) ..	157
Walter Brandmüller: Holocaust in der Slowakei und katholische Kirche (J. Keř)	159
Enchiridion dei concordati – due secoli di storia dei rapporti chiesa-stato (M. Holub)	162
Stanislav Příbyl: Studies in State Law on Churches (A. I. Hrdina)	163
Iveta Cermanová – Jindřich Marek: On the Edge of the Christian and Jewish Worlds (P. Landa)	165
Tribunal No. 1 and No. 2/2007 (J. Duda)	167
PRESENTED TO YOU TODAY	
The Archbishop's Library in Olomouc (E. Dohnalová)	169
BRIEF NEWS	175
OUR ACQUISITIONS	178
FROM THE PREPARED DICTIONARY OF CHURCH LAW (8)	182

INHALT

P. Bradáč: Kirchenfinanzierung in den böhmischen Ländern im 20. Jahrhundert	79
M. Sitarz: Die Bedingungen für die Veräußerung von Kirchenvermögen gemäß CIC/1983	132
DOKUMENTE	
Abkommen zwischen dem Heiligen Stuhl und der Republik Lettland	148
ABSTRAKTA UND REZENSIONEN	
Wilhelm Rees (ed.): Katholische Kirche im neuen Europa. Religionsunterricht, Finanzierung und Ehe in kirchlichem und staatlichem Recht – mit einem Ausblick auf zwei afrikanische Länder (S. Příbyl) ..	157
Walter Brandmüller: Holocaust in der Slowakei und katholische Kirche (J. Keř)	159
Enchiridion dei concordati – due secoli di storia dei rapporti chiesa-stato (M. Holub)	162
Stanislav Příbyl: Staatskirchenrechtliche Studien (A. I. Hrdina)	163
Iveta Cermanová – Jindřich Marek: An der Grenzscheide der christlichen und jüdischen Welt (P. Landa)	165
Tribunal Nr. 1/2007 und 2/2007 (J.Duda)	167
HEUTE STELLEN WIR IHNEN VOR	
Erzbischöfliche Bibliothek in Olmütz (E. Dohnalová)	169
KURZE NACHRICHTEN	172
UNSERE AKQUISITIONEN	178
PASSAGEN AUS DEM VORZUBEREITENDEN LEXIKON DES KIRCHENRECHTS (8)	182

P. Bradáč: Il finanziamento delle Chiese in Boemia nel secolo XX	79
M. Sitarz: Condizioni di alienazione dei beni secondo CIC/1983	132
DOCUMENTI	
L'accordo fra la Santa Sede e la Repubblica Lettone	148
ANNOTAZIONI E RECENSIONI	
Wilhelm Rees (ed.): Katholische Kirche im neuen Europa. Religions- unterricht, Finanzierung und Ehe in kirchlichem und staatlichem Recht – mit einem Ausblick auf zwei afrikanisch Länder (S. Příbyl)	157
Walter Brandmüller: Holocaust in der Slowakei und katholische Kirche (J. Kejr)	159
Enchiridion dei concordati – due secoli di storia dei rapporti chiesa-stato (M. Holub)	162
Stanislav Příbyl: Studi di diritto ecclesiastico (A. I. Hrdina)	163
Iveta Cermanová – Jindřich Marek: Allo scorcio fra il mondo cristiano ed ebraico (P. Landa)	165
Il Tribunale – n. 1, n. 2/2007 (J. Duda)	167
OGGI VI PRESENTIAMO	
La Biblioteca Arcivescovile di Olomouc (E. Dohnalová)	169
NOTIZIE BREVI	
LE NOSTRE ACQUISIZIONI	178
DAL NASCENTE DIZIONARIO DI DIRITTO CANONICO (8)	182

Financování církví v českých zemích ve 20. století

Petr Bradáč

I když je tato stať směřována na 20. století, je třeba se částečně zabývat i vývojem v 19. století (marginálně je zmiňován i vývoj na konci 18. století a logicky je zasahováno i do 21. století), protože některé instituty vztahující se k financování církví vzniklé v minulých stoletích se následně uplatňovaly i ve století dvacátém.

1. NÁSTIN PROBLEMATIKY

Financování církví¹ v českých zemích ve 20. století je možné označit jako kombinované, protože činnost jednotlivých církví byla financována z několika zdrojů. V průběhu 20. století se důležitost některých zdrojů zvýraznila, jiné zdroje byly naopak zatlačeny do pozadí.

Na prvním místě lze uvést výnosy náboženských fondů. Tento zdroj financování se ale týkal pouze Katolické církve. Zemské náboženské fondy, které byly založeny v roce 1782 a jejichž jmění bylo utvořeno z majetku zrušených klášterů, byly zvláštními majetkovými podstatami nadačního typu. Jejich jmění spravoval stát s určením pro podporu Katolické církve. Mimo jiné také v letech 1885-1949 vyplácely kongruový doplněk katolickým duchovním, a pro tento účel jim byla poskytována nevratná státní dotace.

Dalším zdrojem byly výnosy vlastního majetku. Církevní jmění ale není zpravidla vlastnictvím církve jako celku, nýbrž je ve vlastnictví jednotlivých církevních právnických osob, jako jsou např. kostely,² fary,³ záduší, obročí (beneficia), řády, kongregace, nadace u Katolické církve nebo jednotlivá zařízení či náboženské

¹Co je to církev, či náboženská společnost z hlediska teologického ponechávám stranou, a proto budu používat, poněkud nekorektně, termínu církve jako zkratky pro označení církví a náboženských společností. Pouze tu a tam z důvodu vhodnosti použiji spojení církve a náboženské společnosti.

²V práci používám termínu kostel jak pro právnickou osobu, tak i pro budovu kostela, kterou má právnická osoba kostel zpravidla ve vlastnictví.

³Používám termínu fara nejen pro označení právnické osoby, ale i pro jednotku duchovní správy bez právní subjektivity a konečně i pro budovu, ve které je byt duchovního.

obce u církví nekatolických apod. Jednotlivé církevní právnické osoby získaly tento majetek např. darováním, odkazy, koupěmi (peníze na koupi byly získávány z výsledků hospodaření nebo z peněžitých darů od věřících) a dalšími způsoby. Výnosů vlastního majetku se užívalo na opravy a provoz kostelů popř. kaplí a dalších budov, ale i na hmotné zabezpečení duchovních atd.

Církevní právnické osoby přišly během 20. století o drtivou část svého majetku. Předznamenáním tohoto vývoje bylo zrušení některých klášterů císařem Josefem II. a převedení jejich jmění do nově vzniklých náboženských fondů. Po vzniku Československé republiky ztratily některé církevní právnické osoby pozemkový majetek při pozemkové reformě prováděné od roku 1919. Po druhé světové válce se majetku některých církevních právnických osob, které sídlily převážně v pohraničí, dotkly prezidentské dekrety konfiskující nepřátelský majetek. K největším majetkovým přesunům však dochází až po únoru 1948, kdy byly uvedeny do praxe zákony č. 142/1947 Sb. a č. 46/1948 Sb. (revize pozemkové reformy a nová pozemková reforma).

Po aplikaci těchto norem, resp. po odnětí majetku i jinými způsoby, tak ve vlastnictví církevních právnických osob zůstaly prakticky jen kostely či kaple, fary, příp. budovy sloužící k bydlení duchovních a zahrady do výměry jednoho či dvou hektarů. Tím došlo k likvidaci jednoho ze zdrojů financování, takže se ekonomická základna církví zúžila jen na nízké státní příspěvky (podle zákona č. 218/1949 Sb.) a sbírky či dary.

Po listopadu 1989 se sice všeobecně uznávalo, že mají být napraveny křivdy způsobené komunistickým režimem, ale v případě majetkových restitucí, pomocí nichž měl být jednotlivým církevním právnickým osobám vrácen majetek odňatý jim po roce 1948, byly tyto křivdy napraveny jen velmi málo. Dosavadní neúplné majetkové restituce tedy neumožňují, aby se výnosy vlastního majetku znovu staly významnějším zdrojem pro financování církví.

Třetím zdrojem pro financování církví, který se v průběhu 20. století uplatňoval, byly příspěvky poskytované státem, příp. obcemi. K tomuto zdroji se přiřazuje kongruový doplatek, jehož účelem bylo dorovnávat příjmy duchovních na stanovené existenční minimum, a který byl pro duchovní Katolické církve poprvé uzákoněn v roce 1885. Zákon č. 142/1887 ř. z., přiznává tento doplatek i duchovním církve pravoslavné (řecko - východní), která ale v té době nebyla v českých zemích nijak organizována. Některým jiným církvím byla na platy duchovních poskytována dotace (např. evangelickým církvím od roku 1861, československé církvi od roku 1926 atd.). Systém podpor na kongruu a dotaci byl zákonem č. 218/1949 Sb. zrušen a duchovním pracujícím v duchovní správě

a při výchově duchovenstva začalo být vypláceno nízké služné, které bylo od 1. 1. 1991 nahrazeno státní dotací na platy duchovenstva, která je svým způsobem prozatímní náhradou za výnosy dosud nevráceného majetku.

Konečně posledním významným zdrojem pro financování činnosti církví ve 20. století byly sbírky, dary a příspěvky členů církví. Tento zdroj byl v průběhu 20. století vždy významný, protože je závislý pouze na tom, kolik jsou ochotni přispět členové či příznivci té které církve. Například sbírky se staly za komunistického režimu zdrojem oprav některých budov, zejména kostelů, i když bylo v zákoně č. 218/1949 Sb. uvedeno, že stát má hradit věcné náklady spojené s výkonem bohoslužeb, jiných náboženských úkonů a s církevní administrativou.

2. NÁBOŽENSKÉ FONDY

2. 1. Historický vývoj

Zemské náboženské fondy,⁴ tj. i fond český a fond moravskoslezský, byly založeny dvěma kabinetními listy císaře Josefa II. ze dne 27. 2. a 11. 3. 1782. První z těchto kabinetních listů je poměrně krátký a císař Josef II. v něm sděluje, že chce věnovat veškeré jmění zrušených klášterů na zřízení náboženské a farní kasy. Druhý dokument stanoví způsob, jakým má být utvořeno základní jmění nově vzniklé náboženské a farní kasy (v dražbě měly být prodány klášterní budovy, kostely, kaple, statky, pozemky, lesy, domy, výčepní práva atd.⁵ a takto získaný výtěžek měl po zaplacení dluhů přejít do náboženské a farní kasy) a jak má být o jejím zřízení informována veřejnost (v novinách). Dále lze z tohoto kabinetního listu dovodit, že pro celé Rakousko nevznikl pouze jeden fond, ale že institut náboženské a farní kasy je chápán jako soustava útvarů existujících v jednotlivých zemích.⁶

Náboženské fondy převzaly ovšem i povinnosti spojené s příkázaným jměním a po tzv. josefínském regulaci far, v jejímž rámci došlo ke zřízení mnoha nových far a duchovních správ, i garanci určitého stálého příjmu katolických duchovních a hrazení nákladů na kostely a farní budovy. Brzy se ale ukázalo, že výnosy jmění zrušených klášterů nepostačují k tomu, aby hradil náklady vyvolané tzv. josefínskou regulací far.

⁴V obrozenecké mluvě nazývané též náboženské matice.

⁵Často byl tento majetek prodán za velmi nízkou cenu.

⁶KINDL, Vladimír, *Náboženská matice-zrušení, likvidace, zánik?*, in Pocta Prof. Václavu Pavličkovi, CSc., k 70. narozeninám, Linde, Praha, 2004, s. 159-160.

V této souvislosti vyslovil císař Josef II. v kabinetním listě ze dne 17. 1. 1783 své myšlenky, jak by měly být získány dostatečné prostředky pro zaopatření katolického duchovenstva, přičemž nastínil dvě možné varianty. První možností bylo, že „stát převezme všechny církevní příjmy z celé říše a vyměří každému dostatečný plat.“ Druhá možnost znamenala analyzovat stav církevního jmění v tom směru, zda je schopno pokrýt vznikající náklady a případně jestli vzniká nějaký přebytek. Dále bylo nutno zjistit, kde se objeví nedostatek prostředků. Tento nedostatek měl být hrazen přebytky z jiných míst, a pokud by ani ony nestačily, měl nastoupit stát a případný schodek uhradit.⁷

Císař Josef II. zvolil druhou možnost s tím, že pokud se ukáže jako neefektivní, přistoupí se k možnosti první. Zvolené řešení v podstatě znamenalo, že pokud se objeví nedostatek peněžních prostředků v jedné zemi habsburské monarchie, měl být pokryt přebytkem z jiných zemí, a pokud by ani to nestačilo, měly být případné schodky hrazeny ze státní pokladny.⁸ Tato tendence byla směrem k náboženským fondům konkretizována císařským rozhodnutím z 15. 7. 1783, podle něhož měl stát v případě potřeby poskytovat náboženským fondům zúčtovatelné zálohy.⁹

Jednotlivé náboženské fondy v monarchii tedy byly povinny vzájemně si vypomáhat a teprve, když prostředky jednotlivých fondů nestačily na úhradu nákladů, měl pomoci stát. To vedlo k tomu, že jmění jednotlivých náboženských fondů začalo být považováno za jednotný majetek.¹⁰ Nakonec byla dekretem dvorské kanceláře z 24. 12. 1794 zřízena ústřední pokladna náboženských fondů (Zentral-Religions-Casse), která existovala vedle náboženských fondů jednotlivých zemí a byla tvořena jejich přebytky. Tato ústřední pokladna však neměla dlouhého trvání a byla již v roce 1802 zrušena. Její likvidace byla provedena v roce 1829 a jednotlivé fondy, tj. i fond český a fond moravskoslezský, byly osamostatněny.¹¹

V roce 1811 došlo v Rakouské říši ke státnímu bankrotu a ke snížení kupní síly peněz. Pro náboženské fondy to znamenalo, že jmění, které získaly prodejem

⁷BUŠEK, Vratislav a kol., *Československé církevní zákony*, díl I., Československý Kompas, Praha, 1931, s. 440.

⁸Ibid., s. 440-441.

⁹PEJS, Oldřich, *K historickým souvislostem existence Náboženské matice u nás*, in Čtyřicet let církevních zákonů v Československu, Sekretariát vlády ČSR pro věci církevní, Praha, 1989, s. 265.

¹⁰MATERKA, Zdeněk, *Náboženské fondy*, in Slovník veřejného práva čs., sv. II., Polygrafia, Brno, 1932, s. 691.

¹¹BUŠEK, Vratislav a kol., *Československé církevní zákony*, díl I., Československý Kompas, Praha, 1931, s. 441.

majetku zrušených klášterů a které bylo povětšinou uloženo v papírových penězích, ztratilo na své hodnotě.¹² Aby byly náboženské fondy vůbec schopny plnit úkoly spojené s jejich posláním, poskytoval jim stát výše již zmíněné zálohy, o kterých nově pojednávalo i císařské rozhodnutí z 1. 12. 1838.

Aby to ale nebyl pouze stát, kdo finančně podporuje výdaje náboženských fondů, byly pro Katolickou církev zavedeny tzv. příspěvky k náboženským fondům.¹³ Příspěvky k náboženským fondům byly vlastně progresivní daní z téměř veškerého majetku obročního a řeholního a byli je povinni platit držitelé církevních obročí a řeholní komunity.

Příspěvky k náboženským fondům se objevují již v roce 1788.¹⁴ Hlavního legislativního vyjádření však dosáhly až roku 1874, kdy byl vydán zákon č. 51/1874 ř. z., o příspěvcích k náboženskému fondu.

V roce 1917 dochází ke zřízení zvláštního slezského náboženského fondu. Ten vznikl tak, že z interkalárního přebytku po vratislavském biskupovi Koppovi byla upsána 6. rakouská válečná půjčka v nominální hodnotě 400 000 rakouských korun. Takto získané dluhopisy byly připsány na jméno slezského náboženského fondu a jejich úroky byly používány při běžném hospodaření fondu.

Opatřením zemského úřadu v Brně byl od 1. 12. 1928 spojen slezský náboženský fond s náboženským fondem moravskoslezským. Toto opatření bylo důsledkem aktivního uplatňování zákona č. 125/1927 Sb. z. a n., o organizaci politické správy, kterým byla v Československu provedena správní reforma. Ministerstvo školství a národní osvěty schválilo tento krok dodatečně, po dohodě s ministerstvem financí a nejvyšším kontrolním a účetním úřadem, výnosem č. 8200/1929. Vytvořil se tak subjekt, který se stal právním nástupcem obou fondů, tj. náboženského fondu slezského a náboženského fondu moravskoslezského (i když si ponechal název původního moravskoslezského fondu).¹⁵

Ustanovení § 14 zákona č. 218/1949 Sb., které rušilo všechny předpisy upravující právní poměry církví a náboženských společností, se existence náboženských fondů nedotklo. I nadále tedy zůstal zachován český náboženský fond (česká náboženská matice) a moravskoslezský náboženský fond (moravskoslezská

¹²PUKOVEC, Jiří, *Kongrua a státní dotace na území českých zemí do roku 1948*, diplomová práce obhájená na PF UK Praha, 1999, s. 7.

¹³Ibid., s. 8.

¹⁴Byly vyhlášeny oěžníky z 28. 2. 1788. Viz PUKOVEC, Jiří, *Kongrua a státní dotace na území českých zemí do roku 1948*, diplomová práce obhájená na PF UK Praha, 1999, s. 8.

¹⁵KINDL, Vladimír, *Náboženská matice - zrušení, likvidace, zánik?*, in Pocta Prof. Václavu Pavlíčkovi, CSc., k 70. narozeninám, Linde, Praha, 2004, s. 166.

náboženská matice).¹⁶ Nová právní úprava jim však odebrala dosavadní práva a povinnosti a především je zbavila příjmů a výdajů, protože právní úprava těchto příjmů a výdajů byla derogačním ustanovením § 14 zrušena. Například byly zrušeny předpisy o interkalárních příjmech, o příspěvcích k náboženskému fondu, o kongrue atd.¹⁷

Za této situace byly náboženské fondy paralyzovány ve své činnosti a Státní úřad pro věci církevní (dále jen SÚC), který převzal podle § 3 zákona č. 217/1949 Sb. dozor nad fondy a jejich ústřední správu, hledal vhodnou cestu pro jejich zrušení. Názor, že náboženské fondy zanikly účinností zákona č. 218/1949 Sb., byl odmítnut, protože pro něj v dikci generálního zrušovacího ustanovení paragrafu 14 tohoto zákona nelze nalézt oporu, neboť toto ustanovení vylučuje tak extenzivně pojatý výklad úmyslu zákonodárce. Náboženské fondy nešlo likvidovat ani podle § 39 zákona č. 280/1948 Sb., spolu se zeměmi a zemskými fondy, neboť zemské národní výbory byly pouze správci majetku náboženských fondů a fondy samotné nebyly za fondy zemské považovány. Nakonec se dospělo k tomu, že k jejich zrušení je oprávněn přímo SÚC. Tehdy se tvrdilo, že kabinetní listy císaře Josefa II., jimiž byly fondy zřízeny, jsou výnosy moci zeměpanské vládní a správní a nikoliv moci zákonodárné, což mělo opravňovat SÚC k jejich zrušení bez výslovného zákonného zmocnění.¹⁸

Ke zrušení náboženských fondů sice nakonec nedošlo, ale 8. 6. 1950 byla uveřejněna v Úředním listě vyhláška SÚC č. 352 z 31. 5. 1950, která sloučila náboženské fondy český a moravskoslezský a náboženskou základinu na Slovensku v jediný náboženský fond. Za této situace se v červnu 1950 utvořil Náboženský fond v Praze,¹⁹ který se stal právním nástupcem sloučeného českého náboženského fondu a moravskoslezského náboženského fondu. Pro Náboženský fond v Praze vydal SÚC 11. 11. 1950 Statut pod č. j. 3/166-13/50. Tento

¹⁶Název náboženská matice byl pro moravskoslezský fond stanoven výnosem MŠaNO ze 17. 6. 1937 č. 83 904/37-VI/1 a výnosem MŠaNO z 6. 2. 1939 č. 18 635/39-VI/1 byl tento název stanoven i pro český fond. Poválečná čs. administrativa však toto označení nerespektovala. Viz KINDL, Vladimír, *Náboženská matice – zrušení, likvidace, zánik?*, in Pocta Prof. Václavu Pavlíčkovi, CSc., k 70. narozeninám, Linde, Praha, 2004, s. 165.

¹⁷PEJS, Oldřich, *K historickým souvislostem existence Náboženské matice u nás*, in Čtyřicet let církevních zákonů v Československu, Sekretariát vlády ČSR pro věci církevní, Praha, 1989, s. 271–272.

¹⁸Ibid., s. 272.

¹⁹Avizovaný jediný náboženský fond se tedy nevytvořil, a objevily se fondy dva, a to Náboženský fond v Praze a Slovenský náboženský fond v Bratislavě, který po složitém vývoji ukončil činnost k 30. 6. 1959.

náboženský fond nesl od 10. 7. 1951 název Náboženská matice v Praze.²⁰ Je tedy nepochybné, že byla zachována plná právní kontinuita obou náboženských fondů a pozdější Náboženské matice.

Sloučení náboženských fondů je třeba chápat v kontextu s vyhláškou SÚC č. 351/1950 Ú.l., kterou byl „náboženský fond“ pověřen správou majetku řádů a kongregací, který neslouží řeholním účelům. „Z poslušnosti číselného označení obou vyhlášek (č. 351, č. 352) by mohl vzniknout dojem, že správu tohoto majetku přebírá blíže neurčený náboženský fond, o němž se teprve z pozdější vyhlášky dozvídáme, jakým způsobem, tj. sloučením, a z jakých útvarů se utváří.“²¹ Po přepadení mužských a ženských klášterů, které proběhlo v roce 1950 v několika fázích,²² nesloužil již žádný majetek řeholním účelům a náboženský fond se tak stává správcem velkého počtu majetkových hodnot (nemovitostí i movitostí).

Jelikož uchvácení klášterního majetku²³ proběhlo jen na základě pokynů stranických orgánů, bylo tohoto kroku třeba, aby se fakticky zlegalizovalo jeho užívání státními socialistickými organizacemi. Tento stav se ale později ukázal jako neudržitelný, když se správa takového množství nemovitostí a věcí zcela vymkla z rukou i početně značně posíleného Náboženského fondu. Proto poté církevní skupina KSČ použila tehdy už Náboženskou matici k tomu, aby majetkové podstaty řádů a kongregací darovala státu, a to, o co nebudou mít socialistické organizace zájem, rozprodala.²⁴

V letech 1955–1989 tedy Náboženská matice převáděla darovacími smlouvami bezplatně majetek řádů a kongregací na československý stát s odvoláním na vyhlášku č. 351/1950 Ú.l., a úřední sdělení č. 158/1951 Ú.l.(II.).²⁵ Takové počínání ale bylo nezákonné, protože dárce nebyl vlastník, nýbrž správce, tedy Náboženská matice (navíc to byl správce ryze formální).

²⁰KINDL, Vladimír, *Náboženská matice - zrušení, likvidace, zánik?*, in Pocta Prof. Václavu Pavlíčkovi, CSc., k 70. narozeninám, Linde, Praha, 2004, s. 164–65.

²¹Ibid., s. 165

²²Blíže k tomu viz TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev v České republice*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002, s. 49–50.

²³Majetek řádů nebyl ani konfiskován, ani nebyla nikterak omezena vlastnická práva a samotné řády a jimi založené právnické osoby nikdo nezrušil.

²⁴SKŘIVÁNEK, František, *Majetkoprávní aspekty likvidace řádů římskokatolické církve v roce 1950*, in Církev a stát (sborník příspěvků z 3. ročníku konference), Masarykova univerzita, Brno, 1998, s. 46.

²⁵REKTOŘÍK, Jaroslav, *Ekonomická dimenze křesťanství a církve: její reflexe v ČR*, Masarykova univerzita, Brno, 2000, s. 151.

S tím se SÚC snažil vypořádat dosti nezvyklým a kuriózním způsobem. Dospěl k názoru, že majetek řádů a kongregací je po vyhnání řeholníků opuštěný a proto lze na něj uvalit národní správu podle dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., jako zvláštní institut omezení vlastnických práv.²⁶

Nedostatku podmínek pro aplikaci tohoto dekretu na případ majetku řádů a kongregací bylo čeleno přívlastkem, že jde o národní správu „tajnou“. Princip tajné národní správy spočíval v tom, že její pravidla byla analogická pravidlům národní správy podle dekretu č. 5/1945 Sb. Zavedení této národní správy však nebylo vyhlášeno veřejně (není ani ve Sb., ani v Úl., ani jinde) a nebylo ani doručeno vlastníkovi. Toto řešení v podobě tajné národní správy sice nemělo oporu v žádném právním předpise, ale v rámci těchto pravidel pokračovala činnost Náboženské matice až do roku 1989.²⁷

Po listopadu 1989 zůstala Náboženská matice zachována a Ministerstvem kultury byl pro ni vydán i nový statut s účinností ode dne 20. 2. 1995.²⁸ Náboženská matice vedla v té době i řadu soudních sporů, při nichž měla být mimo jiné jednoznačně vyřešena otázka, zda je neplatné darování majetku, který vlastnila či spravovala Náboženská matice, ve prospěch československého státu příp. státních organizací.²⁹

Ministerstvo kultury se ale později rozhodlo, že Náboženskou matici zruší. K jejímu zrušení si připravilo půdu i novým statutem Náboženské matice, který byl vydán v roce 1998.³⁰ Ke zrušení Náboženské matice došlo rozhodnutím ministra kultury ČR č. 1/2002 z 19. 2. 2002, ve kterém bylo uvedeno, že se Náboženská matice zrušuje dnem 1. 3. 2002. V rozhodnutí byl jmenován likvidátor, přičemž bylo uvedeno, že likvidátor při likvidaci postupuje v souladu s obecně závaznými právními předpisy.

²⁶SKŘIVÁNEK, František, *Majetkoprávní aspekty likvidace řádů římskokatolické církve v roce 1950*, in *Církev a stát* (sborník příspěvků z 3. ročníku konference), Masarykova univerzita, Brno, 1998, s. 47.

²⁷ŠENKOVÁ, Kamila, *Právní postavení a poslání zemských náboženských fondů a Náboženské matice*, diplomová práce obhájená na PF UK Praha, s. 51–52.

²⁸Původně byla činnost Náboženského fondu upravena zmíněným statutem z 11.11. 1950. Tento předpis byl nahrazen Organizačním řádem Náboženské matice s účinností od 1.1. 1986

²⁹ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, *Církev postrach státu*, in *Časopis pro právní vědu a praxi* 10/2 (2002), s. 173.

³⁰V tomto statutu se konstatuje, že Náboženská matice je právnickou osobou, která je právním nástupcem náboženského fondu zřízeného sloučením českého a moravskoslezského náboženského fondu a že k zániku je třeba rozhodnutí MK ČR (podle statutu z roku 1995 bylo třeba k zániku matice rozhodnutí MK ČR po dohodě s ČBK a Konferencemi vyšších řeholních představených v ČR, případně na jejich návrh).

Pokud by jmenovaný likvidátor zjistil, že Náboženská matice má ve své správě majetkové podstaty řeholních řádů a kongregací, měl jejich správu předat zpět těmto subjektům. Rozhodnutí také uvádí, že veškerý likvidační zůstatek bude po odečtení nákladů, které Ministerstvo kultury vynaložilo na likvidaci, převeden na Církev římskokatolickou. Měly být také ukončeny všechny soudní spory, které byly Náboženskou maticí do té doby vedeny.³¹ V daném případě se ale jednalo o bezprecedentní rozhodnutí, kterým si stát rušil svou mocí protivníka v soudním řízení a odňal mu tak možnost domoci se svého práva. Ukončení všech soudních sporů příkázaným soudním smírem bylo tak ve svém důsledku denegatio iustitiae a tedy v příkrém rozporu s jedním z atributů právního státu.³²

Následovalo rozhodnutí ministra kultury ČR č. 1/2003, kterým bylo stanoveno, že Náboženská matice zaniká k 21. 2. 2003. Tento den byla schválena závěrečná zpráva o průběhu likvidace. Výsledkem byl nulový likvidační zůstatek, takže církev neobdržela žádný, dříve avizovaný finanční prospěch z provedené likvidace. Z tohoto pohledu se zrušení Náboženské matice jeví jako nesmyslné, protože náklady likvidace musely být zčásti uhrazeny i ze státního rozpočtu.

Proti rozhodnutí č. 1/2002 byla podána správní žaloba a zároveň ústavní stížnost.³³ Žalobci, resp. stěžovatelé, vycházejíce z odborných vyjádření, argumentovali tím, že právní akty, kterými byly zřízeny náboženské fondy a jejichž nástupcem je Náboženská matice, měly povahu aktů moci zákonodárné, takže ke zrušení Náboženské matice může dojít jen zákonem a ne pouhým příkazem ministra kultury. Mimo jiné také žalobci resp. stěžovatelé nabídli správnímu a Ústavnímu soudu tvrzení, že „právní dokumenty, týkající se zrušení kontemplativních řádů a zřízení náboženských fondů, lze tedy v kontextu s dobovým právním a společenským myšlením považovat za plnohodnotné, panovníkem vydané právní akty, které měly povahu zákona. Jako zákon byly právní akty tohoto druhu vnímány v době jejich vydání a podle toho na jejich vydání reagovaly i podřízené a výkonné státní orgány. Jako zákon vnímala dekrety o zřízení náboženských fondů také klasická právní věda, která tímto způsobem interpretovala dobovou právní terminologii a uváděla ji do souvislosti s terminologií moderní. V Österreichisches Staatswörterbuch (edd. Ernst Mischler a Josef

³¹Rozhodnutí ministra kultury č. 1/2002 z 19. 2. 2002.

³²ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, *Církev postrach státu*, in *Časopis pro právní vědu a praxi* 10/2 (2002), s. 174.

³³Žalobu k Vrchnímu soudu, resp. stížnost k ÚS ČR, podala ČBK, Konference VPMŘ, Konference VPŽR společně s dozorčí radou Náboženské matice.

Ulbrich, Wien, 1909, s. 94) jsou uvedené právní akty Josefa II. a okolnosti jejich vzniku označeny jako „Gesetzgebung.“

Správní žalobu, která byla adresována Vrchnímu soudu, projednal v důsledku změn ve správním soudnictví Nejvyšší správní soud (dále jen NSS). Ten o ní rozhodl usnesením z 2. 2. 2004, č.j. 5 A 35/2002-29, v němž ji odmítl. Soud se však zabýval pouze otázkou, zda v žalobě označení žalobci jsou legitimováni k podání žaloby a zda jsou splněny nezbytné podmínky řízení.³⁴ Žalobu odmítl z důvodu, že byla podána osobami k tomu zjevně neoprávněnými. Nezabýval se tedy vlastním meritem věci, tj. tím, jaká byla povaha zřizovacích aktů a ani dalšími okolnostmi případu.

Po tomto rozhodnutí NSS stěžovatelé rozšířili svou dříve podanou ústavní stížnost o návrh na zrušení rozhodnutí ministra kultury č. 1/2003 a o návrh na zrušení výše uvedeného rozhodnutí NSS. Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti v části, kde se stěžovatelé domáhají zrušení výše uvedeného usnesení NSS a toto usnesení zrušil. Dále však byl Ústavní soud toho názoru, že k efektivní nápravě porušených základních práv stěžovatelů postačí zrušit jen napadené rozhodnutí obecného soudu a návrhy na zrušení uvedených rozhodnutí ministra kultury ČR byly odmítnuty s odkazem na princip minimalizace zásahů Ústavního soudu do rozhodovací činnosti obecných soudů.³⁵

2. 2. Právní povaha náboženských fondů

Přestože stát spravoval jmění náboženských fondů, nikdy je nevlastnil. Náboženské fondy tedy - nejsouce jměním ani státním ani církevním – byly veřejnoprávní právnické osoby, jejichž jmění spravoval stát k účelům Katolické církve. Byly to tedy zvláštní instituce veřejnoprávního charakteru, které byly řízeny orgány veřejné správy s určením pro podporu Katolické církve.³⁶

Ani z právních aktů, jimiž byly náboženské fondy zřízeny, nelze vyvozovat, že jmění přikázané náboženským fondům mělo náležet státu a být pouze vázáno k účelům Katolické církve. Naproti tomu ani konkordát z roku 1855 přímo nestanovil, že fondy jsou majetkem Katolické církve, protože chyběl církevní majetkový subjekt pro náboženské fondy.³⁷

³⁴KINDL, Vladimír, *Náboženská matice - zrušení, likvidace, zánik?*, in Pocta Prof. Václavu Pavlíčkovi, CSc., k 70. narozeninám, Linde, Praha, 2004, s. 154

³⁵Nález ÚS ČR z 3. 8. 2005, sp. zn. II. ÚS 189/02: ve věci zrušení a likvidace Náboženské matice.

³⁶MATERKA, Zdeněk, *Náboženské fondy*, in Slovník veřejného práva čs., sv. II., Polygrafia, Brno, 1932, s. 692.

³⁷Ibid., str. 691.

Také prvorepubliková teorie i judikatura považovala náboženské fondy za samostatné právnické osoby nadačního typu, jejichž správa je svěřena státu a účel slouží Katolické církvi. Například československý Nejvyšší správní soud náboženské fondy charakterizoval jako veřejné fondy, od státního majetku se různící, které mají povahu samostatné osobnosti právnické (Josef Václav Bohuslav: Sběrka nálezů Nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních 5402/26; dále jen Boh. adm.).³⁸

Také zálohy a dotace, které byly náboženským fondům poskytovány ze státních prostředků, svědčí o tom, že toto jmění nebylo považováno za jmění státní. Zálohy a dotace se vždycky poskytují subjektům od státu odlišným k tomu, aby jim pomáhaly v jejich činnosti.

Nelze tedy zastávat názor, že náboženské fondy hospodařily se státním jměním, které bylo pouze vázáno k účelům Katolické církve. Takové tvrzení by neodpovídalo výše zmíněným historickým souvislostem.

2. 3. Příjmy a výdaje náboženských fondů

Náboženské fondy získávaly svoje příjmy z výnosu finančních prostředků, které byly získány prodejem klášterního majetku, tj. budov, pozemků a přiznaných práv (výčepních apod.), případně z pronájmu některých zbývajících nemovitostí.

Josef II. také dekretem z 28. června 1782 zrušil tzv. solní pokladnu a převedl přírážku ve výši sedm a půl krejcaru z každého centu soli spotřebovaného v Čechách (1 bečka = 2 centy) dekretem z 11. 8. 1782 na český náboženský fond. Na základě dekretu dvorní kanceláře z 9. 11. 1818 č. 25 502 se přistoupilo k modifikaci této přírážky, a to tak, že guberniální dekret z 2. 6. 1831 č. 21 982 stanovil pevný roční poplatek pro český náboženský fond ve výši 18 779 zl. 44 ¾ kr. konvenční měny.³⁹ Tento poplatek byl zjištěn z tříletého průměrného výnosu a odváděn ze státní pokladny jako náhrada za přírážku ze spotřebované soli v Čechách. Dlouhá léta se pak nacházel mezi příjmy českého náboženského

³⁸ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, *Církev postrach státu*, in Časopis pro právní vědu a praxi 10/2 (2002), s. 173.

³⁹„Konvenční měna byla měnou dohodnutou konvencí z 11. 9. 1753 mezi Rakouskem a Bavorskem, ke které se později připojily další německé státy.“ PEJS, Oldřich, *K historickým souvislostem existence Náboženské matice u nás*, in Čtyřicet let církevních zákonů v Československu, Sekretariát vlády ČSR pro věci církevní, Praha, 1989, s. 279.

fondu obnos 19 718 zl. 72 kr. rakouské měny (19 718 zl. 72 kr. rakouské měny se rovná 18 779 zl. 44 $\frac{3}{4}$ kr. konvenční měny).⁴⁰

Postupem času byly některými legislativními akty přiznány náboženským fondům i další příjmy. Zde v prvé řadě můžeme mluvit o interkalárních příjmech,⁴¹ které měly být odváděny do náboženských fondů. Například podle zákona č. 50/1874 ř. z., o zevnitřních poměrech Katolické církve, měly jít všechny příjmy z uprázdněných beneficií světských duchovních do náboženských fondů.⁴² Od roku 1926 náležejí náboženským fondům jen interkalární příjmy z vyšších beneficií.⁴³

Zákon o zevnitřních poměrech Katolické církve ve svém § 53 přiznával náboženským fondům také jmění zaniklých církevních společenství nebo zřízení, nebylo-li zde nadačních ustanovení.

Dalšími příjmy byly příspěvky k náboženskému fondu, které dosáhly hlavního legislativního vyjádření zákonem č. 51/1874 ř.z. Příspěvky k náboženskému fondu byly podle tohoto zákona povinni platit držitelé církevních obročí a řeholní komunity. Základem pro vyměření příspěvku k náboženskému fondu byla cena veškerého jmění jednotlivého obročí nebo řeholního společenstva. Zákon také stanovil určité položky, které se do výsledné ceny nezapočítávaly, což byla například cena knihoven a uměleckých či vědeckých sbírek. Bylo také stanoveno, kdy se příspěvky k náboženskému fondu nevyměrují (např. tam, kde se k doplnění kongruy dávala subvence z veřejných fondů). Příspěvky k náboženskému fondu v podstatě znamenaly jakési „přerozdělování uvnitř Katolické církve“ prováděné náboženskými fondy.

Tyto příjmy, které náboženské fondy získávaly od církevních subjektů, byly doplněny druhou skupinou příjmů, která byla tvořena státními příspěvky k náboženským fondům.

Státní příspěvky byly náboženským fondům poskytovány nejprve jako zálohy na vyrovnání schodku nevyrovnaného hospodaření. Tyto zálohy měly náboženské fondy vracet v obdobích, kdy jejich hospodaření vykazovalo kladný zůstatek.

Už císařským rozhodnutím z 15. 7. 1783 bylo nařízeno, že tyto státní příspěvky jsou poskytovány jenom jako zálohy, jež je třeba státní pokladně vrátit, jakmile se u náboženských fondů vyskytne přebytek. Také podle císařského rozhodnutí

⁴⁰BUŠEK, Vratislav a kol., *Československé církevní zákony*, díl I., Československý Kompas, Praha, 1931, s. 437–438.

⁴¹Interkalární příjmy byly příjmy z neobsazených obročí (beneficií).

⁴²§ 59 zákona č. 50/1874 ř. z.

⁴³§ 6 zákona č. 122/1926 Sb. z. a n.

z 1. 12. 1838 mělo být přebytků náboženských fondů použito především ke splacení záloh jim poskytnutých, a teprve až by tyto zálohy byly zcela splaceny, měly být použity k podpoře jiných náboženských fondů. I konkordát z roku 1855, když mluví o případném zvyšování podpor, jedním dechem dodává, že se „má zůstatí při dosavadním způsobu“, tj. při zálohách.⁴⁴

S přijetím provizorního kongruového zákona v roce 1885 ale dochází ke změně, a od té doby se mluví o státních dotacích a nikoliv o zálohách. Tyto dotace byly nevratné, protože neexistovalo žádné zákonné ustanovení, které by náboženským fondům přikazovalo je vrátit. Hlavním účelem těchto dotací bylo pomoci náboženským fondům hradit náklady na kongruový doplněk. Zde je nutno poznamenat, že účetně se tyto dotace i nadále vykazovaly jako dřívější zálohy, které bylo nutno vrátit. Šlo však pouze o dluh účetní a nikoliv o dluh faktický, protože náboženské fondy neměly povinnost vracet prostředky, které jim byly v dotacích vyplaceny.

K výdajům z náboženských fondů docházelo na základě právních norem, a dále také v důsledku různých opatření zaváděných státní správou kultovou. Z náboženských fondů tak byly postupem doby vydávány prostředky na mnoho různých účelů.

Za nejznámější výdaj z náboženských fondů jsou považovány prostředky, které byly vydávány na dorovnání kongruy katolických duchovních. Kongrua byla dorovnáována nejprve u duchovenstva na farátech, které byly nově zřízeny. Později, na základě kongruových zákonů, byla kongrua dorovnáována na stanovenou mez všem osobám, kterých se tyto zákony dotýkaly (byli to např. samostatní duchovní správci, pomocní kněží, kanovníci atd.). Zde je třeba ale odlišit duchovní pravoslavné církve (zřízení české náboženské obce pravoslavné bylo povoleno výnosem Ministerstva školství a národní osvěty č. 28 362 z roku 1922, a tato obec byla historicky první na území českých zemí), jejichž kongrua byla sice dorovnáována na základě kongruových zákonů pro ně postupně vydaných,⁴⁵ ale kongruový doplněk jim byl vyplácen přímo ze státní dotace. Náboženské fondy tedy nenesly náklady na dorovnávání kongruy u duchovenstva pravoslavné církve.

O právní normy se dále opíraly i výdaje: na penze duchovních (dle ustanovení kongruových zákonů, počínaje zákonem č. 47/1885 ř.z.), na platy a penze profesorů při diecézních teologických učilištích (zákony č. 189/1920, 103/1926

⁴⁴MATERKA, Zdeněk, *Náboženské fondy*, in Slovník veřejného práva čs., sv. II., Polygrafia, Brno, 1932, s. 692.

⁴⁵Po vzniku Československé republiky byla otázka doplňku kongruy duchovních, a to jak pro církev katolickou, tak i pro církev pravoslavnou, upravena společně zákonem č. 122/1926 Sb. z. a n.

a 122/1926 Sb. z. a n., a §§ 187-195 vládního nařízení č. 124/1928 Sb. z. a n.), na tzv. stolní titul (titulus mensae),⁴⁶ na podpory žebravým řádům a různým řeholníkům, na břemena vyplývající z patronátu a na režijní příspěvek placený státní správě za obstarávání agendy náboženských fondů.⁴⁷

V důsledku opatření státní správy kultové se z náboženských fondů dále platily i dotace biskupů, schodky kněžských seminářů, příspěvky na platy profesorů teologických fakult v Praze a Olomouci, příspěvky na zvláštní účely duchovní správy všeobecné a zvláštní (v nemocnicích, trestnicích aj.), příspěvky na opatrování kněží duševně chorých ve veřejných ústavech pro choromyslné, příspěvky na různé výdaje konkurenční, podpory na léčení a výpomoci. Dále také náboženské fondy plnily nadační povinnosti, které vázly na statcích přidělených náboženským fondům atd.⁴⁸

Účinností zákona č. 218/1949 Sb. byly náboženské fondy zbaveny těchto příjmů a výdajů. V této situaci tak zbyl náboženským fondům pouze majetek, který byl tvořen vklady, cennými papíry, budovami, pozemky, ale i právy várečnými, požitnými apod.⁴⁹ Tento majetek byl ale od roku 1955 spolu s majetkem řádů a kongregací, který měla tehdy už Náboženská matice spravovat, převáděn darovacími smlouvami na československý stát resp. socialistické organizace. Je třeba ale dodat, že tyto právní úkony byly zcela neplatné, k čemuž se po listopadu 1989 přiklonila i judikatura.

3. POZEMKOVÉ REFORMY

3. 1. Pozemková reforma za 1. republiky

Pozemková reforma, která byla provedena za první republiky a jejímž cílem bylo odejmout a rozdělit velké soukromé pozemkové vlastnictví,⁵⁰ se dotkla také majetku některých církevních právnických osob, protože určitá část půdy byla odňata také těmto subjektům.

⁴⁶Stolní titul (titulus mensae) byl určitým slibem, že bude duchovní zaopatřen, pokud by se stal nezpůsobilým k duchovní službě a jeho výživa nebyla uhrazována z jemu propůjčeného církevního úřadu.

⁴⁷MATERKA, Zdeněk, *Náboženské fondy*, in *Slovník veřejného práva čs.*, sv. II., Polygrafia, Brno, 1932, s. 694.

⁴⁸Ibid.

⁴⁹PEJS, Oldřich, *K historickým souvislostem existence Náboženské matice u nás*, in *Čtyřicet let církevních zákonů v Československu*, Sekretariát vlády ČSR pro věci církevní, Praha, 1989, s. 274.

⁵⁰Vedle těchto hospodářsko-sociálních cílů sledovala pozemková reforma i cíle národní a cíle politické.

Rámcově byla tato pozemková reforma upravena zákonem č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabránění velkého majetku pozemkového (tzv. záborovým zákonem), který byl postupně rozveden řadou doplňujících předpisů.⁵¹ Záborový zákon tedy neřešil skoro nic z konkrétních otázek, a byl vydán hlavně z politických důvodů, kdy se vyhovovalo ultimativnímu požadavku sociální demokracie, která nechtěla čekat s vyslovením základních principů pozemkové reformy až do doby, kdy budou rozřešeny všechny podrobné otázky.⁵² Pokud by jim nebylo vyhověno, byli sociální demokraté připraveni vystoupit z „celonárodní koalice.“⁴⁴

K provádění pozemkové reformy byl vytvořen Pozemkový úřad (nepodléhal žádnému z ministerstev a byl odpovědný přímo vládě), který byl vybaven širokými pravomocemi. Ve skutečnosti provádění pozemkové reformy záviselo především (a někdy jen) na něm, protože takřka svrchovaně rozhodoval nad ohromným jměním.⁵³ Jelikož se neprosadily názory, aby byl úřad obsazen zásadně odborníky, tak se této instituce zmocnily politické strany, přičemž ji záhy prakticky ovládli agrárníci.⁵⁴

Podle § 1 záborového zákona byl prohlášen za zabraný tzv. velký majetek pozemkový,⁵⁵ který se nacházel na území Československé republiky. V zákoně se velkým majetkem pozemkovým rozuměly „soubory nemovitostí s právy, která jsou spojena s jejich držením, jestliže výměra náležející v území Československé republiky vlastnický jediné osobě nebo týmž spoluvlastníkům je větší než 150 ha půdy zemědělské (rolí, luk, zahrad, vinic, chmelnic), nebo 250 ha půdy vůbec.“⁵⁶ Zábor se týkal veškerého pozemkového majetku patřícího určitému subjektu, jestliže výměra jeho půdy byla větší než výměry stanovené v záborovém zákoně, a nikoliv tedy jen té části pozemkového majetku, která přesahovala zákonem stanovené výměry. Podle § 4 záborového zákona mohlo k záboru dojít i kdykoliv po nabytí účinnosti záborového zákona, když se u jednoho vlastníka

⁵¹Např. zákon č. 330/1919 Sb. z. a n., o zřízení Státního pozemkového úřadu; zákon č. 81/1920 Sb. z. a n., tzv. přidělový zákon; zákon č. 118/1920 Sb. z. a n., o hospodaření na zabraném majetku; zákon č. 329/1920 Sb. z. a n., tzv. náhradový zákon atd.

⁵²PEROUTKA, Ferdinand, *Budování státu II. (1919)*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 1991, s. 557.

⁵³Např. nebylo stanoveno povinné tempo parcelace, takže Pozemkový úřad mohl i po celá léta po vydání záborového zákona ponechávat některým majitelům statky i ve velikosti několika tisíc hektarů.

⁵⁴PEROUTKA, Ferdinand, *Budování státu II. (1919)*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 1991, s. 567–568.

⁵⁵Včetně velkého majetku vázaného (majetek církevní a nadační byl považován za vázaný Boh. adm. 3910/1924).

⁵⁶§ 2 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n.

soustředil pozemkový majetek přesahující výměry stanovené v § 2 záborového zákona. Byla-li místní potřeba půdy naléhavá anebo bylo-li to v zájmu obecného blaha, mohla být vyvlastněna půda i s nižší výměrou, než která byla stanovena v § 2 záborového zákona.⁵⁷ V tomto případě se ale nepostupovalo podle předpisů týkajících se pozemkové reformy, ale podle předpisů o vyvlastnění.

Otázka komu nemovitosti náležejí „vlastnicky“ byla důležitá zejména při zkoumání záboru majetku jednotlivých církevních právnických osob, který sice byl jedinému subjektu knihovně vlastnicky připsán, ale ve skutečnosti tento majetek někdy tvořil řadu zvláštních účelových jmění určených jednotlivým dignitářům nebo účelům.⁵⁸

„Pokud jde o vlastnické subjekty, příznačný byl případ projednávaný Nejvyšším správním soudem v roce 1922 (Boh. adm. 1537/22), který se týkal suverénního Maltézského rytířského řádu. Tento řád se dožadoval, aby za samostatná účelová jmění bylo uznáno 8 tzv. komend (velkostatků), které byly v zemských deskách zapsány jako majetek řádu; tato účelová jmění lze prý přirovnat k farním beneficiím. NSS uvedl, že podle jeho konstantní judikatury výraz „vlastnicky“, užitý v § 2 záborového zákona, nelze pojímat tak, že by byl rozhodný jedině knihovní zápis na listě B zemských desek nebo pozemkových knih, a připustil, že kdyby byly jednotlivé statky určeny jednotlivým dignitářům řádu nebo pro vydržování nemocnic a kostelů, pak by nebylo možno tvrdit, že subjekt vlastnických práv k těmto statkům je úplně a naprosto identický.“⁵⁹

Samotným zábohem se stát ale nestával vlastníkem dotčené půdy. Stát tímto zvláštním opatřením pouze zajistil určenou půdu pro účely pozemkové reformy. Půda, která byla zabrána, tedy nemohla být odňata tomuto účelu.⁶⁰ K tomu, aby stát nabyt vlastnického práva k zabraným nemovitostem, bylo třeba jejich převzetí. Postup převzetí velkého pozemkového majetku byl podrobně stanoven zákonem č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek (tzv. náhradovým zákonem).

Zabranou a převzatou půdu si mohl stát ponechat pro obecně prospěšné účely (např. lesy zůstaly většinou v majetku státu), nebo ji měl Pozemkový úřad

⁵⁷§ 14 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n.

⁵⁸KANĀKA, Josef, *Pozemková reforma*, in Slovník veřejného práva čs., sv. III., Polygrafia, Brno, 1934, s. 336.

⁵⁹KINDL, Vladimír – MIKULE, Vladimír, *Právně historická expertiza Univerzity Karlovy v Praze právního postavení tzv. katolického církevního majetku v druhé polovině 19. a ve 20. století na území dnešní ČR*, <http://spep.prf.cuni.cz/dokument/katmaj.htm>, s. 9.

⁶⁰KANĀKA, Josef, *Pozemková reforma*, in Slovník veřejného práva čs., sv. III., Polygrafia, Brno, 1934, s. 332.

přidělit jednotlivcům (malým zemědělcům, domkářům, drobným živnostníkům, zemědělským a lesnickým zaměstnancům, bezzemkům apod.) nebo sdružením jednotlivců různého druhu (sdružením zemědělským a spotřebním, obcím a jiným veřejným svazům a k vědeckým a obecně prospěšným účelům i dalším právnickým osobám, ústavům a zařízeními atd.).⁶¹ Byl také zaveden pojem tzv. zbytkového statku, což byly dvory, kterým i po parcelaci mělo zbýt tolik půdy, aby budovy a ostatní inventář pro výrobu ve větším měřítku nebyly hospodářsky znehodnoceny. Zbytkové statky měly být přiděleny jednotlivcům zvláště způsobitelným k vedení větších podniků zemědělských nebo některým sdružením jednotlivců. Agrární strana, která měla rozhodující vliv v Pozemkovém úřadě, ale někdy využívala výnosných zbytkových statků jako politické odměny.⁶²

Podle § 3 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n. byly ale ze záboru vyloučeny objekty právně i hospodářsky samostatné, které nesloužily k hospodaření na zabraných nemovitostech, a majetek zemský, okresní a obecní (jmění i statek) s výhradou zvláštních zákonných ustanovení o jejich úpravě.

Záborový zákon také přiznával dosavadním vlastníkům právo na propuštění části zabraného majetku ze záboru. Tento majetek ale nesměl přesahovat výměru 150 ha půdy zemědělské (popř. 250 ha půdy vůbec).⁶³ Dosavadní vlastníci měli také možnost volby konkrétních pozemků, které jim mají být ze záboru propuštěny.⁶⁴ Tento nárok byl ale relativní, protože v případě potřeby bylo možno propustit pozemky jiné. Záleželo tedy jen na dosavadním vlastníkovi, zda využije tohoto svého práva a bude požadovat propuštění určené výměry či její části, případně vybraných pozemků.⁶⁵

V určitých případech (např. vzhledem k místním poměrům) mohla být ze záboru propuštěna i větší výměra půdy. Tato výměra však nesměla přesahovat 500 ha.⁶⁶

Konečně je třeba také zmínit ustanovení § 20 přidělového zákona (zák. č. 81/1920 Sb. z. a n.), podle kterého bylo možno vyjmout ze záboru i větší plochy než stanovil záborový zákon, a to za účelem ochrany přírodních krás, krajinného rázu a přírodních, historických a uměleckých památek. Ze záboru

⁶¹§ 1 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

⁶²PEROUTKA, Ferdinand, *Budování státu II. (1919)*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 1991, s. 565.

⁶³Mohlo být tedy například propuštěno 150 ha zemědělské půdy a 100 ha ostatní půdy.

⁶⁴§ 11 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n.

⁶⁵KALLA, Petr, *Majetek řeholních řádů a pozemková reforma za 1. republiky s přihlédnutím k majetku opatství tepelského*, diplomová práce obhájená na PF UK Praha, 2001, s. 19.

⁶⁶§ 14 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n.

tedy mohly být vyjmuty plochy parků či přírodních parků a plochy, které sloužily jinak k okrase krajiny, dále též plochy, jejichž účelem bylo zachovat ukázkou původního krajinného rázu a plochy, jejichž účelem bylo zajistit a ochránit historické památky a okolí, které s nimi úzce souviselo. Vlastník takto vyjmutých pozemků se musel podrobit podmínkám stanoveným Pozemkovým úřadem (např. zpřístupnění veřejnosti, využití pro vědecké a umělecké účely aj.)⁶⁷

Z výnosů pozemků, které byly ve vlastnictví různých církevních právnických osob, byly také financovány opravy historických památek, ale ze znění přídělového zákona se nedal vyvodit nárok vlastníka na plochy, z jejichž výnosu by byly historické památky udržovány, protože § 20 přídělového zákona měl na mysli plochy potřebné k tomu, aby památka netrpěla bezprostřední újmou z okolních pozemků. Přesto ale Pozemkový úřad často ponechal vlastníku z tohoto důvodu půdu o větší výměře, než na jakou by měl podle zákona nárok.⁶⁸

Z toho co bylo uvedeno výše tedy vyplývá, že pozemkový majetek jednotlivých církevních právnických osob, jehož výměra byla větší než hodnoty stanovené v § 2 záborového zákona (tj. 150 ha půdy zemědělské popř. 250 ha půdy vůbec), nebyl nijak ze záboru vyloučen. Na tento majetek se tedy vztahovalo nejen ustanovení § 11 záborového zákona stanovující nejvyšší výměru půdy, která mohla být propuštěna dosavadnímu vlastníku, ale i ustanovení § 3 a) záborového zákona a § 20 přídělového zákona, které určovaly další případy, kdy mohla být ze záboru vyjmuta další půda.

Za převzatý pozemkový majetek náležela náhrada, která byla podrobně specifikována již výše zmíněným náhradovým zákonem. Toto odškodnění se mělo řídit podle průměrné ceny půdy dosahované v letech 1913-1915, odkdy ovšem hodnota koruny několikanásobně klesla. U nemovitostí nad 1000 ha mělo být z této ceny sraženo 5 - 40 %. Tato náhrada měla být zapsána do zvláštních náhradových knih a dosavadní vlastníci z ní měli dostávat ročně minimálně půl procenta úmoru a 3 % úroku (později byl úrok zvýšen na 4 %).⁶⁹

Náhradový zákon také stanovil, vycházející ze znění § 9 záborového zákona, že bez náhrady bude převzat majetek příslušníků nepřátelských států a majetek příslušníků bývalé panovnické rodiny Habsbursko-Lotrinské, pokud tomu neodporují mírové smlouvy uzavřené mocnostmi spojenými a přidruženými

⁶⁷§ 20 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

⁶⁸KALLA, Petr, *Majetek řeholních řádů a pozemková reforma za 1. republiky s přihlédnutím k majetku opatství tepelského*, diplomová práce obhájená na PF UK Praha, 2001, s. 20.

⁶⁹KLIMEK, Antonín, *Velké dějiny země Koruny české*, sv. XIII., Paseka, Praha a Litomyšl, 2000, s. 288.

ve světové válce. Takové mírové smlouvy byly skutečně uzavřeny, takže byl postup podle náhradového zákona vyloučen. Dále se bez náhrady přejímal do vlastnictví Československé republiky majetek nadací, spočívajících na právech ze šlechtictví zrušeného zákonem č. 61/1918 Sb. z. a n., bylo-li příslušným ministerstvem rozhodnuto, že se určitá nadace zrušuje.⁷⁰

Z uvedeného tedy vyplývá, že i za převzatý pozemkový majetek, který byl původně ve vlastnictví jednotlivých církevních právnických osob, náležela těmto subjektům náhrada podle části IIIb náhradového zákona a vládního nařízení č. 53/1921 Sb. z. a n., o závazných stupnicích náhradových.

Na tomto místě je třeba také zmínit zákon o zajištění půdy drobným pachtýřům, schválený 27. 5. 1919 (č. 318/1919 Sb. z. a n.), tedy nedlouho poté, co byl schválen záborový zákon. Tento zákon bývá podceňován, i když ve skutečnosti šlo o jakousi samostatnou „malou pozemkovou reformu.“ Pachtýř zemědělského pozemku mohl žádat, aby mu byl propachtovaný pozemek postoupen do vlastnictví za stanovenou náhradu nebo aby mu byl ponechán v pachtu, a to po dobu nejméně šesti let. Právo na výkup měli ale jen ti pachtýři, kteří měli půdu pronajatou nepřetržitě od 10. 10. 1901 (přestávky ne delší než 1 rok a střídání pozemků v dílcovém pachtu tento nárok nerušily) a vykupovat mohli od státu, ze zabraných velkostatků, od církevních institucí atd. Tento nárok však příslušel pachtýři jen potud, pokud získáním propachtovaného pozemku do vlastnictví nepřesáhla jeho vlastní zemědělská půda výměry větší než 8 ha.⁷¹

Tento zákon se dočkal pokračování, a to zákonem o ochraně drobných zemědělských pachtýřů z 30. 10. 1919, který stanovil automatické prodloužení dlouhodobých pachtů, jež měly vypršet v roce 1920. Tímto způsobem bylo znemožněno vyklouznout z nuceného odprodeje půdy malopachtýřům.⁷²

Se zřetelem k tomu, co všechno bylo uvedeno o pozemkové reformě v období první republiky, lze závěrem říci, že tato reforma byla provedena v omezeném rozsahu. I většina církevních právnických osob, jako byla např. obročí, neměla ve svém vlastnictví pozemkový majetek, jehož výměra by byla větší než hodnoty stanovené v § 2 záborového zákona (tj. 150 ha půdy zemědělské, popř. 250 ha půdy vůbec) a tak se zábor jejich pozemkového majetku vůbec nedotkl.

Tato výsledná podoba prvorepublikové pozemkové reformy byla produktem politického kompromisu, se kterým mohly souhlasit všechny politické strany.

⁷⁰§§ 35 a 36 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n.

⁷¹KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky (1918-1938)*, díl první, Libri, Praha, 2003, s. 458.

⁷²Ibid.

Na počátku jednání však proti sobě stály dvě zcela odlišné koncepce. Občanské strany, mezi kterými měla vedoucí postavení strana agrární, chtěly konfiskovat a rozdělit pouze část velkostatků (aby se utišil hlad obyvatelstva po půdě) a pro tento účel mělo být nejprve použito císařského majetku. Soukromý majetek se měl konfiskovat pouze v nejnútnejším případě, přičemž měli být dosavadní vlastníci odškodněni. Získaná půda měla být ve formě malých parcel přidělena drobným rolníkům, zemědělským dělníkům, ale i válečným invalidům, legionářům atd.⁷³

Zcela jinou pozemkovou reformu však navrhovaly strany „socialistického bloku“, ke kterému patřily vedle českých sociálních demokratů i národní socialisté. Ti chtěli zcela odstranit velkostatek, a navrhovali zkonfiskovat všechny statky nad 50 hektarů a to bez jakéhokoliv odškodnění. Půda měla být převedena do vlastnictví státu a obhospodařovat ji měla zemědělská družstva. Jednáním se ale dospělo k výše naznačenému politickému kompromisu, který více vycházel z návrhů agrární strany, protože socialisté postupně ztráceli vliv na pozemkovou reformu.⁷⁴

3. 2. Prezidentské dekrety a majetek některých církevních právnických osob

V roce 1945 vychází řada prezidentských dekretů, z nichž některé vyvolaly otázku, zda je přípustná jejich aplikace i na majetek některých církevních právnických osob.⁷⁵ Jde zejména o dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. z 19. 5. 1945, o neplatnosti některých majetkověprávních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů; dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. z 21. 6. 1945, o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa; dále o dekret prezidenta republiky č. 28/1945 Sb. z 20. 7. 1945, o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci; a konečně o dekret prezidenta

⁷³BALCAR, Jaromír, *Pozemková reforma v období první československé republiky*, in *Dějiny a současnost* 6/2002, ročník 22, s. 28.

⁷⁴Ibid.

⁷⁵KINDL, Vladimír - MIKULE, Vladimír, *Právně historická expertiza Univerzity Karlovy v Praze právního postavení tzv. katolického církevního majetku v druhé polovině 19. a ve 20. století na území dnešní ČR*, <http://spcp.prf.cuni.cz/dokument/katmaj.htm>, s. 12.

republiky č. 108/1945 Sb. z 25. 10. 1945, o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.⁷⁶

Případná konfiskace majetků náležejících jednotlivým církevním právnickým osobám podle těchto dekretů by tehdy znamenala narušení systému financování církvi zejména v pohraničních oblastech. V případě Katolické církve by to znamenalo narušení soustavy obročí a kongruového doplňku. Z prostředků náboženských fondů, potažmo ze státního rozpočtu by pak muselo být vydáváno daleko víc prostředků, které by pokryly výpadek výnosů ze zkonfiskovaného majetku.

Dekret č. 5/1945 Sb. řešil několik vzájemně souvisejících otázek. Ve svém § 1 odst. 1 nejprve prohlásil, že jakékoliv majetkové převody a jakákoliv majetkověprávní jednání, ať se týkají majetku movitého či nemovitého, veřejného či soukromého, jsou neplatná, pokud byla uzavřena po 29. 9. 1938 pod tlakem okupace, nebo národní, rasové nebo politické perzekuce. Podle tohoto ustanovení a navazujícího zákona č. 128/1946 Sb. měl být jednotlivým církevním právnickým osobám vrácen majetek, který jim byl násilně zkonfiskován či odebrán v období nacistické okupace. V praxi se ale s jeho vrácením otálelo tak dlouho, až jeho navrácení znemožnil únor 1948.

Naopak v § 2 odst. 1 dává dekret č. 5/1945 Sb. majetek osob státně nespolehlivých pod národní správu. Tímto institutem měl být tento majetek zajištěn pro následné konfiskace, znárodnění či restituce. Dekret považuje za osoby státně nespolehlivé jak osoby fyzické, tak i právnické. Z fyzických osob to jsou osoby národnosti německé nebo maďarské a dále osoby, které vyvíjely činnost směřující proti státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, demokraticko-republikánské státní formě, bezpečnosti a obraně Československé republiky, což byli např. členové Vlajky, Rodobrany atd. Pokud šlo o právnické osoby, tak za osoby státně nespolehlivé měly být považovány ty, jejichž správa úmyslně a záměrně sloužila německému nebo maďarskému vedení války nebo fašistickým a nacistickým účelům.⁷⁷

V této souvislosti vyvstávala otázka, zda se tato ustanovení budou nějak dotýkat majetku ve vlastnictví jednotlivých církevních právnických osob, tj. zda lze i na tento majetek uvalit národní správu.

V případě fyzických osob aplikace dekretu nepřicházela v úvahu, protože fyzické osoby (např. duchovní, řeholníci), které mohly být kvalifikovány jako státně nespolehlivé, byly pouze dočasnými uživateli majetku, který se nacházel

⁷⁶VAŠKO, Václav, *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po 2. světové válce I.*, Zvon, Praha, 1990, s. 37.

⁷⁷§§ 4 a 5 dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb.

ve vlastnictví jednotlivých církevních právnických osob. Majetkové hodnoty dotčené tímto dekretem musely být ve vlastnictví fyzických osob podle ustanovení § 353 an. Obecného zákoníku občanského, a tak zavedení národní správy na majetek jednotlivých církevních právnických osob z tohoto důvodu bylo nemyslitelné.⁷⁸

U právnických osob byla situace složitější, ale církve a potažmo i církevní právnické osoby byly považovány za právnické osoby veřejného práva,⁷⁹ a tak z tohoto důvodu nepřicházela dispoziční omezení podle ustanovení dekretu v úvahu. Dekret sice nerozlišuje soukromé a veřejné právnické osoby, ale lze mít nepochybně za to, že cílem dekretu nebylo ohrozit výkon veřejné správy, třeba jen přenesené nebo svěřené. Stejně jako nevznikly vůbec pochyby o tom, že tímto dekretem není dotčeno jmění svazků územní a zájmové samosprávy obcí, okresů a zemí, sociálně pojišťovacích ústavů apod., tak z týchž důvodů nešlo vážně tvrdit, že by jím mělo být postiženo jmění církevních právnických osob.⁸⁰

Podle § 1 dekretu prezidenta republiky z 21. 6. 1945, č. 12 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, se s okamžitou platností a bez náhrady pro účely pozemkové reformy konfiskoval zemědělský majetek, jenž byl ve vlastnictví:

- a) osob německé a maďarské národnosti bez ohledu na státní příslušnost;
- b) zrádců a nepřátel republiky jakékoliv národnosti a státní příslušnosti, projevších toto nepřátelství zejména za krize a války v letech 1938 až 1945;⁸¹
- c) akciových a jiných společností a korporací, jejichž správa úmyslně a záměrně sloužila německému vedení války nebo fašistickým a nacistickým účelům.

Zemědělským majetkem se rozuměla zemědělská a lesní půda, k ní patřící budovy a zařízení, závody zemědělského průmyslu, sloužící vlastnímu zemědělskému a lesnímu hospodářství, jakož i movité příslušenství (živý a mrtvý

⁷⁸JANIŠOVÁ, Milena – KAPLAN, Karel, *Katolická církev a pozemková reforma 1945–1948: dokumentace*, Doplněk, Brno, 1995, s. 29.

⁷⁹Např. podle Boh. adm. 1661/22 měla Katolická církev podle zákona o zevnitřních poměrech církve katolické č. 50/1874 ř. z. povahu veřejnoprávního svazu, její orgánové měli povahu úřadu a působnost jejich povahu působnosti úřední.

⁸⁰JANIŠOVÁ, Milena – KAPLAN, Karel, *Katolická církev a pozemková reforma 1945–1948: dokumentace*, Doplněk, Brno, 1995, s. 31

⁸¹Kdo se považoval za zrádce a nepřítel Československé republiky viz § 3 dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb.

inventář) a všechna práva, která byla spojena s držbou takového majetku nebo jeho části.⁸²

Jak je již uvedeno výše, byly fyzické osoby pouhými uživateli majetku, který byl ve vlastnictví jednotlivých církevních právnických osob, takže z tohoto titulu nemohl být tento majetek zkonfiskován. V úvahu tedy přicházela pouze ustanovení týkající se právnických osob. Tento dekret ale dává daleko jasněji na zřetel, že se dotýká pouze právnických osob soukromého práva, když souřadně mluví o akciových a jiných společnostech a korporacích. Proto majetek církevních právnických osob nemohl být v žádném případě podle tohoto dekretu konfiskován, protože církevní právnické osoby byly považovány za právnické osoby veřejného práva.⁸³

Dekret prezidenta republiky z 20. 7. 1945, č. 28 Sb., o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci byl vlastně jenom provedením předchozího dekretu o konfiskaci. Zkonfiskovaný zemědělský majetek měl být osídlen žadateli z krajů, ve kterých byl nedostatek půdy anebo ve kterých byly pro zemědělství nepříznivé podmínky.

Posledním z dekretů, které by se mohly dotýkat majetku církevních právnických osob, byl dekret č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a o Fondech národní obnovy, který konfiskoval bez náhrady pro Československou republiku movitý a nemovitý majetek, který byl ke dni faktického skončení německé a maďarské okupace nebo k 30. 10. 1945 ve vlastnictví těchto subjektů:

1. Německé říše, Maďarského království, osob veřejného práva, německé strany nacistické, politických stran maďarských a jiných útvarů, organizací, podniků, zařízení, osobních sdružení, fondů a účelových jmění těchto režimů nebo s nimi souvisejících, jakož i jiných německých nebo maďarských osob právnických;
2. osob fyzických národnosti německé nebo maďarské, s výjimkou osob splňujících určité podmínky;
3. osob fyzických, které vyvíjely činnost směřující proti státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, demokraticko-republikánské státní formě, bezpečnosti a obraně Československé republiky atd.

Pokud jde o ustanovení týkající se fyzických osob, byla konfiskace majetku církevních právnických osob vyloučena na základě důvodů, které jsou uvedeny výše. Pokud šlo o právnické osoby, situace byla složitější v tom směru, že dekret

⁸²§ 4 dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb.

⁸³JANIŠOVÁ, Milena – KAPLAN, Karel, *Katolická církev a pozemková reforma 1945–1948: dokumentace*, Doplněk, Brno, 1995, s. 32.

konfiskoval i majetek osob veřejného práva podle maďarského nebo německého práva či jiných německých nebo maďarských osob právnických. Je otázkou, které právní osoby by bylo možno podle tohoto dekretu považovat za osoby podle německého nebo maďarského práva.

U církevních právnických osob ale nebylo možno v drtivé většině případů tvrdit, že by byly německými nebo maďarskými právními osobami, takže i tu lze vyloučit jejich jmění z konfiskace. Pokud by přece jenom nějaký majetek církevních právnických osob z tohoto důvodu do konfiskace spadl, mělo se přihlídnout k účelové povaze takového jmění. Aby toto jmění zůstalo zachováno církevnímu účelu, mělo být přiděleno jiné církevní instituci.

Právnických osob se dotýkalo ještě ustanovení § 1 odst. 2 ve spojení s ustanovením odst. 1, č. 3 dekretu č. 108/1945 Sb., podle něhož podléhá konfiskaci majetek osob právnických, pokud lze fyzickým osobám, které jsou členy nebo podílníky na majetku nebo podniku (kapitálovým účastníkům) přičítat vinu na postupu orgánu zastupujícího právní osobou.

Dekret ale tím, že v závorce mluvil o kapitálové účasti, dal jasně na srozuměnou, že myslel právní osoby soukromého práva, a těmi církevní právní osoby nebyly. Majetek církevních právnických osob tak nebyl tímto ustanovením dotčen.

I přes zřejmou neaplikovatelnost prezidentských dekretů na majetek církevních právnických osob se tato otázka stala spornou mezi ústředními úřady státu a promítla se i na poli diplomatickém.

Ministerstvo školství a osvěty v podstatě hájilo názor, že dekrety prezidenta republiky nelze vztahovat na majetek církevních právnických osob. Stejný názor hájilo i ministerstvo zahraničních věcí, upozorňující přitom na důsledky mezinárodněprávní, kdy aplikací dekretů mohlo být narušeno provádění Modu vivendi. V této problematice se angažovala i pražská internunciatura, která se proti konfiskaci ohradila několika nótami.

Ministerstvo zemědělství ale naproti tomu rozlišovalo:

„Církevní majetek, jehož subjekt má povahu osoby veřejného práva, tj. který obstarává část veřejné správy, jako např. fary. Ten je z konfiskace vyloučen.

Církevní majetek ostatní, např. řádový a klášterní. Ten podléhá konfiskaci jako každý jiný.“⁸⁴

⁸⁴KINDL, Vladimír – MIKULE, Vladimír, *Právně historická expertiza Univerzity Karlovy v Praze právního postavení tzv. katolického církevního majetku v druhé polovině 19. a ve 20. století na území dnešní ČR*, <http://sppc.prf.cuni.cz/dokument/katmaj.htm>, s. 12.

K tomu je třeba dodat, že ministerstvo zemědělství řadilo k majetku, který lze konfiskovat, i majetek arcibiskupství vratislavského, které považovalo za německou veřejnoprávní osobu, a které se tedy dotýká dekret č. 108/1945 Sb.⁸⁵

Na základě této konstrukce si připravilo ministerstvo zemědělství konfiskační program ohledně majetku některých církevních právnických osob, na které se podle jeho názoru vztahovala ustanovení prezidentských dekretů. Šlo zejména o majetek řádů a kongregací, který se nacházel v pohraničních oblastech. Později byl některý majetek i zkonfiskován (např. zemědělský majetek řádu cisterciáků ve Vyšším Brodě atd.).

Názor ministerstva zemědělství, že zejména řády a kongregace nelze považovat za osoby veřejného práva a proto může být jejich majetek zkonfiskován, byl ale vyvrácen argumentem poukazujícím na tzv. inkorporované fary. Jméno náležející řádům totiž nesloužilo jen úzkým účelům řádovým, ale i přímo či nepřímo k účelům části veřejné správy, a to právě na inkorporovaných (přivtělených) farách.⁸⁶ Nutno zdůraznit, že ve většině případů hradila duchovním na takovýchto farách doplněk kongruy příslušná řeholní korporace. Teprve když příslušná řeholní korporace prokázala, že nemůže těmto duchovním skutečně a trvale tento doplněk poskytovat, hradil se schodek příslušné kongruy z náboženského fondu, resp. ze státní pokladny.⁸⁷

Dále se uvádělo, že z výnosu majetku těchto korporací byly hrazeny i patronátní výlohy, tj. náklad na udržování inkorporovaných kostelů a ostatních budov, jakož i výlohy na udržování nemocnic, chudobinců, sirotčinců a jiných sociálních ústavů. Bylo tak ve finančním i hospodářském zájmu státu, aby řádový majetek zůstal zachován ke svým účelům, protože řády za všechny výkony svým členům nic neplatí (jen zajišťují jejich výživu), takže výnosy řádového majetku jsou svým účelům věnovány v daleko větší míře, než by tomu bylo v případě, kdyby stát jmění převzal a z jeho výtěžků chtěl tyto úkoly obstarávat svými placenými silami.⁸⁸

Otázka aplikace dekretů prezidenta republiky na majetek církevních právnických osob se dostala na pořad několika zasedání vlády. Při nich ale tento problém nebyl nijak meritorně vyřešen, a vše zůstávalo i nadále otevřené.

⁸⁵Bez ohledu na to, že majetek vratislavského arcibiskupství se měl stát předmětem dohody mezi Československou republikou a Apoštolským stolcem.

⁸⁶Tak jako na jiných farách např. vedení matrik, uzavírání sňatků aj.

⁸⁷JANIŠOVÁ, Milena – KAPLAN, Karel, *Katolická církev a pozemková reforma 1945–1948: dokumentace*, Doplněk, Brno, 1995, s. 57.

⁸⁸Ibid., str. 178.

Ministru zemědělství bylo vládním usnesením z 10.12. 1946 pouze uloženo, aby učinil opatření, aby až na další bylo upuštěno od zahajování konfiskačního řízení a vydávání konfiskačních výměrů stran tohoto majetku.

3. 3. Revize pozemkové reformy a nová pozemková reforma

Zákonem č. 142/1947 Sb., o revizi pozemkové reformy, kterým měla být revivována pozemková reforma provedená v období první československé republiky, měly být postiženy také některé církevní právnické osoby, protože majetek církevních právnických osob nebyl nakonec uveden v § 16 mezi výjimkami, na které se zákon nevztahuje.

Tento zákon uložil ministerstvu zemědělství zrušit rozhodnutí, jimiž byla vlastníkům ze záboru propuštěna větší výměra půdy než 150 ha půdy zemědělské, popř. 250 ha půdy vůbec, nebo byla dosavadním vlastníkům ponechána zabraná půda jakožto objekt sloužící k ochraně krajiny a přírodních, historických a kulturních památek, shledalo-li, že pro propuštění nebo ponechání půdy nebyly splněny všechny podmínky.⁸⁹

Ministerstvo zemědělství mělo rovněž zrušit rozhodnutí, kterými byly objekty právně i hospodářsky samostatné, jež nesloužily k hospodaření na zabraných nemovitostech, vyloučeny ze záboru, shledalo-li, že nebyly splněny všechny předpoklady pro tato rozhodnutí.⁹⁰ Dále mělo toto ministerstvo změnit nebo zrušit dohody o odkladu pozemkové reformy. Zbytkové statky měly při splnění určitých předpokladů připadnout státu.

Zákon také umožňoval, aby nemovitosti propuštěné ze záboru podle § 11 věty první záborového zákona (tj. když bylo dosavadním vlastníkům propuštěno maximálně 150 ha půdy zemědělské popř. 250 ha půdy vůbec) byly vyvlastněny, pokud byla místní potřeba půdy naléhavá a nestačily pozemky zabrané, nebo bylo-li to v zájmu obecného blaha. Dosavadnímu vlastníku se přitom mělo ponechat 50 ha pozemkového majetku.⁹¹

Skutečné majetkové převody se podle tohoto zákona ale začaly provádět až po únoru 1948, a to současně s prováděním zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě.

Vydáním zákona o nové pozemkové reformě byl postižen mimo jiné také drobný pozemkový majetek ve vlastnictví obročí, kostelů, fár, záduší, evangelických farních

⁸⁹§ 4 odst. 2 zákona č. 142/1947 Sb.

⁹⁰§ 4 odst. 1 zákona č. 142/1947 Sb.

⁹¹§ 1 odst. 3 zákona č. 142/1947 Sb.

sborů a jiných církevních právnických osob. Šlo tedy o majetek, který byl zdrojem obživy duchovních a finančním zdrojem menších oprav budov kostelů a kaplí.

Pokud šlo o právnické osoby, měl stát podle zákona o nové pozemkové reformě vykoupit půdu, která byla v jejich vlastnictví. Dosavadnímu vlastníku měla být na jeho žádost ponechána půda ve výměře 1 hektar. Zákon také umožňoval, aby se souhlasem místních rolnických komisí byla dosavadnímu vlastníku ponechána půda, jejíž výnos sloužil k vydržování duchovních státem uznaných církví a náboženských společností, ale nejvýše do výměry 30 ha.⁹² Tohoto ustanovení se ale v praxi skoro nevyužívalo.

Oba zákony, tj. jak zákon o revizi pozemkové reformy, tak zákon o nové pozemkové reformě, upravovaly výše již naznačené finanční odškodnění za vyvlastněné pozemky. Církevní právnické osoby však nikdy žádnou finanční náhradu vyplývající z těchto zákonů nedostaly.

V této souvislosti můžeme uvést, že po únoru 1948 docházelo k odnětí majetku (nemovitého či movitého) patřícího různým církevním právnickým osobám, i jinými způsoby. Připomeňme vynucené „darovací smlouvy“, kdy různé státní orgány jednoduše oznámily např. řádovým představeným, že jejich řád daroval státu ten či onen objekt. Dále můžeme uvést darovací smlouvy Náboženské matice, vyvlastňovací řízení podle některých vládních nařízení, usnesení lidových soudů atd.

4. MAJETKOVÉ RESTITUCE

Po pádu komunistického režimu v listopadu 1989 bylo nutno začít uvažovat, jak by mělo vypadat ekonomické zabezpečení církví a náboženských společností. S tím souvisela otázka, zda má být církvím a náboženským společnostem (resp. jednotlivým církevním právnickým osobám) navrácen majetek odňatý jim po únoru 1948.

Aby bylo vůbec možno obnovit činnost jednotlivých řádů a kongregací, bylo těmto subjektům pomoci zákona č. 298/1990 Sb.,⁹³ a jeho novely zákona č. 338/1991 Sb., navráceno 265 klášterních objektů (v českých zemích to bylo 170 klášterních objektů). Tato restituce však byla neúplná, protože hospodářské pozemky, z jejichž výnosu byly tyto budovy udržovány, nebyly dosud řádům a kongregacím navráceny.

⁹²§ 1 odst. 3 zákona č. 46/1948 Sb.

⁹³Tímto zákonem byly také olomouckému arcibiskupství navráceny budovy kněžského semináře.

V té době se počítalo i s dalšími restitucemi majetků odňatých jednotlivým církevním subjektům, což se projevilo především ve všech důležitých privatizačních zákonech ve formě blokace nakládání s tímto majetkem do přijetí předpokládané zákonné úpravy.⁹⁴ Pokus uzákonit vrácení i dalšího majetku (např. diecézního) na základě zákona o restitucích majetků církví, řádů a kongregací a náboženských společností ale ztroskotal, protože k přijetí zákona chyběly tři hlasy ve slovenské části Sněmovny národů.⁹⁵

K dalšímu převádění majetku jednotlivým církevním právnickým osobám poté došlo tzv. exekutivní cestou. Základem k tomuto postupu bylo usnesení vlády č. 498/1996, které stanovilo předpoklady k bezúplatnému převedení v příloze usnesení blíže specifikovaného nemovitého majetku na dříve vyvlastněné církevní právní osoby.

Ze strany církevních subjektů bylo poté požádáno o převod zhruba 5000 majetkových položek. Ministerstvo kultury tyto požadavky sumarizovalo a předložilo vládě seznam nemovitostí navržených k převodu, který obsahoval 1887 položek. Vláda poté pověřila prostřednictvím usnesení vlády č. 6/1997 členy vlády, vedoucí ostatních ústředních orgánů státní správy, přednosta okresních úřadů a primátory Prahy, Brna, Ostravy a Plzně tyto položky seřadit z hlediska jejich převodu do skupin, a to na souhlasné, problémové a nepřipadající v úvahu. Usnesením č. 211/1997 svolila vláda k bezúplatnému převodu vlastnictví z první skupiny, která obsahovala 710 položek, z toho 232 budov. Poté tedy docházelo k bezúplatnému převodu vlastnictví jednotlivým církevním právnickým osobám na základě jednotlivých usnesení vlády. Pevod tohoto majetku se opíral o vyhlášku č. 119/1988 Sb., o hospodaření se státním majetkem.⁹⁶

Po roce 1998 byly tyto převody ukončeny na základě rozhodnutí nově konstituované vlády, že majetkové převody lze převádět pouze na základě zákona. Nově nastupující ministr kultury vyjádřil sice ochotu řešit problematiku financování církví pomocí plné restituce dříve vyvlastněného majetku církevních právnických osob, od té doby se ale přes četné návrhy a vyjednávání nedospělo k uspokojivému řešení.

Jistý posun přinesl pouze zákon č. 212/2000 Sb., o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem. Podle tohoto zákona měly být věci

⁹⁴§ 3 odst. 1 zák. č. 92/1991 Sb., a § 29 zák. č. 229/1991 Sb.

⁹⁵Aut. kol., *Církev a majetek: k restituci majetku církví a náboženských společností*, Občanský institut, Praha, 1993, s. 19.

⁹⁶BALAŽÍK, Petr, *Staatliche Vermögensgarantie und Vermögensrestitution, in Recht und Religion in Mittel- und Osteuropa*, Band 2, Tschechien, WUV, Wien, 2004, s. 112.

nacházející se ve státním vlastnictví a které byly dříve ve vlastnictví židovských obcí, nadací a spolků a jejichž majetkové převody nebo přechody byly prohlášeny za neplatné podle dekretu prezidenta republiky 5/1945 Sb., nebo podle zákona č. 128/1946 Sb., bezúplatně převedeny do vlastnictví Federace židovských obcí v České republice nebo do vlastnictví židovských obcí v České republice.⁹⁷

Na základě seznamu věcí podle § 1 odst. 1 zák. č. 212/2000 Sb., který předložila Federace židovských obcí, určila vláda svými nařízeními č. 335/2001 Sb., a 152/2002, které věci budou bezúplatně převedeny, a stanovila postup při jejich převodu.⁹⁸

Závěrem lze k majetkovým restitucím říci, že jako asi nejschůdnější se jeví možnost vrátit církvím a náboženským společnostem (resp. jednotlivým církevním právnickým osobám) ten majetek, který jim lze vrátit bez větších obtíží (např. majetek, který je nyní ve vlastnictví státu), a za ostatní majetek jim poskytnout odpovídající finanční náhradu.

5. KONGRUA A STÁTNÍ DOTACE

5. 1. Pojem kongrua

Pojem kongrua můžeme chápat jak v širším, tak i v užším smyslu podle toho, zda se na něj díváme z pohledu kanonického práva, nebo z pohledu práva konfesního. Je třeba si také uvědomit, že tento pojem užíváme jen v souvislosti s církví katolickou a pravoslavnou, pro které byly vydány kongruové zákony. Pouze tyto dvě církve byly v českých zemích církvemi kongruálními. Některým nekongruálním církvím byla na platy duchovních vyplácena státní dotace, a tak se o nich mluví jako o dotačních církvích.

Kanonické právo tedy na tento pojem nahlíží v širším slova smyslu, když kongruu chápe jako výživné, které církev poskytuje duchovním ustanoveným na určité místo v duchovní správě.⁹⁹ Konfesní právo jej chápe jako určité existenční minimum, kterého by měla dosahovat církevní kongrua. Můžeme také hovořit o kongruální mezi, které by měla církevní kongrua dosahovat, nebo ji dokonce převyšovat. Z této konstrukce je pak v konfesním právu odvozen kongruový

⁹⁷§ 1 odst. 1 zákona č. 212/2000 Sb.

⁹⁸§ 2 odst. 2 zákona č. 212/2000 Sb.

⁹⁹TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církev v České republice*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002, s. 32.

doplatek či doplněk, který má nedostačující církevní kongruu dorovnávat na stanovenou kongruální mez.

Církevní kongrua, která byla vyplácena z výnosů majetku, který byl určen pro výživu konkrétního duchovního zastávajícího určité místo v duchovní správě, popřípadě z dalších příjmů, jako byly např. štolové příjmy, nebyla v některých případech schopna zajistit dostatečné zaopatření duchovního. Tento stav byl způsoben postupnými státními konfiskacemi majetku jednotlivých církevních právnických osob, jehož výnosy by byly použitelné i pro dostatečné hmotné zabezpečení duchovních. Na konci 18. a v průběhu 19. století v důsledku zvýšení počtu obyvatel také dochází k zakládání mnoha nových far či duchovních správ, přestože nebyl dostatečný majetek, jenž by zajistil slušnou výživu duchovního či duchovních tam působících.

Tyto důvody vedly ke vzniku kongruového zákonodárství, pomocí něhož se stát pokusil vyřešit hmotné zabezpečení duchovních. Pokud jde o církev katolickou, byly do kongruálního systému zapojeny i náboženské fondy, které měly církevní kongruu dorovnávat na stanovenou mez. Náboženským fondům byla na tyto účely poskytována státní dotace. Pravoslavné církve se náboženské fondy netýkaly, takže byl kongruový doplněk duchovním pravoslavné církve vyplácen přímo ze státní dotace.

Kongruové zákony postupem doby vytvořily velmi složitý systém, který ale byl schopen v určité míře zabezpečit hmotné potřeby duchovních a přitom udržet i dosti vysokou míru náboženské svobody ať už v předlitavské části habsburské monarchie, nebo v pozdější Československé republice.

V roce 1949 ale přichází konec všeho kongruového zákonodárství, když § 14 zákona č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církvi a náboženských společností státem, ruší všechny předpisy, které upravují právní poměry církvi a náboženských společností. Komunistický režim tímto zákonem zavedl nový systém hmotného zabezpečení duchovních, který mu dával nástroje jak k ovládnutí jednotlivých duchovních, tak i celých církví.

5. 2. Vývoj legislativní úpravy před rokem 1926

Vznikem náboženských fondů za vlády císaře Josefa II. byl položen základ k vlastnímu kongruálnímu systému, který ale vzniká až o mnoho let později. Náboženské fondy tehdy převzaly povinnost zajišťovat resp. doplňovat kongruu, avšak pouze u duchovenstva na farách tehdy nově zřízených. Duchovním na starých farách zásadně nenáležel doplněk kongruy z náboženských fondů, nýbrž

pouze náhrada škody za zkrácení jejich příjmů, které bylo způsobeno státními opatřeními.¹⁰⁰ Tyto tzv. přídatky z milosti z prostředků náboženských fondů ale nebyly závazné a ani se neprojevovaly v pozdějším zákonodárství.¹⁰¹

Vlastní legislativní úpravou kongruy se rakouská vláda počala zabývat již na konci 18. století, ale tyto úvahy byly realizovány – pokud šlo o duchovenstvo Katolické církve – teprve tzv. provizorním kongruovým zákonem ze dne 19. 4. 1885 č. 47 ř.z., jenž byl dvakrát novelizován, a to zákonem č. 65/1890 ř.z. a zákonem č. 16/1894 ř.z., o zvýšení kongruy pro systemizované pomocné duchovní, exponované na služebních místech ležících mimo sídlo farního úřadu. Provizorní kongruový zákon byl proveden min. nařízením č. 99/1885 ř.z., nahrazeným pak min. nařízením č. 7/1890 ř.z., a dále min. nařízeními č. 170/1885 ř.z., a č. 107/1886 ř.z. (obě tato posléze vydaná min. nařízení, jež zůstala v platnosti i po vydání kongruového zákona č. 176/1898 ř.z., byla zrušena teprve vládním nařízením č. 124/1928 Sb. z. a n.).¹⁰²

Zákon odstranil rozdíl mezi starými a novými farami a v § 1 přiznal zásadně všem samostatným duchovním správcům a systemizovaným pomocným duchovním nárok na doplněk kongruy z náboženských fondů. Náboženským fondům byla na tyto účely poskytována nevratná státní dotace.¹⁰³

Provizorní kongruový zákon byl zrušen zákonem z 19. 9. 1898 č. 176 ř.z., provedeným ministerským nařízením z 16. 11. 1898 č. 205, jehož §§ 12 a 15 byly poté změněny ministerským nařízením z 14. 1. 1904 č. 7 ř. z.¹⁰⁴

Tento zákon, stejně jako předchozí provizorní kongruový zákon, upravoval dvě kategorie duchovních, kterým se doplňoval jejich nejnižší příjem z prostředků náboženských fondů, potažmo ze státní dotace, která byla pro tyto účely těmto fondům poskytována, pokud tato kongrua nebyla uhrazena obročními příjmy.¹⁰⁵

¹⁰⁰KUDLÁČEK, Tomáš, *Kongrua a platy duchovních*, in Slovník veřejného práva čs., sv. II., Polygrafia, Brno, 1932, s. 292–293.

¹⁰¹PUKOVEC, Jiří, *Kongrua a státní dotace na území českých zemí do roku 1948*, diplomová práce obhájená na PF UK Praha, 1999, s. 6.

¹⁰²BUŠEK, Vratislav a kol., *Československé církevní zákony*. díl II., Československý Kompas, Praha, 1931, s. 1449.

¹⁰³KUDLÁČEK, Tomáš, *Kongrua a platy duchovních*, in Slovník veřejného práva čs., sv. II., Polygrafia, Brno, 1932, s. 293.

¹⁰⁴BUŠEK, Vratislav a kol., *Československé církevní zákony*. díl II., Československý Kompas, Praha, 1931, s. 1449.

¹⁰⁵PUKOVEC, Jiří, *Kongrua a státní dotace na území českých zemí do roku 1948*, diplomová práce obhájená na PF UK Praha, 1999, s. 16.

První kategorií byl samostatný duchovní správce, což byli duchovní, kteří na základě kanonického dosazení diecézním biskupem měli právo a povinnost v určité církevní obci vykonávat duchovní správu, nebo kteří byli diecézním biskupem jinak oprávněni samostatně vykonávat duchovní správu, jako byli např. lokální kaplani (lokalisté), vikáři farští atd.

Druhou kategorií byl pomocný kněz, což byli duchovní, kteří byli přidáni k samostatným duchovním správcům, aby jim pomáhali při výkonu duchovní správy.

K získání kongruy bylo také nutno, aby příslušné místo duchovní správy bylo státem uznáno za samostatné; místo pomocného kněze pak vyžadovalo státní přivolení k jejich výpomoci v duchovní správě.

Členění na samostatné duchovní správce a pomocné kněží mělo význam pro výši kongruy, neboť kongrua samostatných duchovních správců byla vyšší než kongrua kněží pomocných. Zákon dále stanovil výši kongruy podle míst a zemí, kde ta která duchovní stanice byla systemizována.¹⁰⁶

Pokud šlo o české země, kongrua samostatných duchovních správců v Praze a Brně činila 1200 zlatých ročně a v Opavě dosahovala 1000 zlatých ročně. Kongrua pomocných kněží v Praze, Brně a Opavě byla 400 zlatých ročně. V okolí Prahy a Brna do 15 kilometrů, v městech a městysích nad 5000 obyvatel a ve větších lázeňských místech, dosahovala kongrua samostatného duchovního správce 900 zlatých ročně a kněze pomocného 350 zlatých ročně. V ostatních místech bylo určující, zda je nebo není při určité duchovní stanici systemizováno místo pomocného kněze. Pokud bylo toto místo systemizováno, kongrua samostatného duchovního správce dosahovala 800 zlatých ročně a kněze pomocného 350 zlatých ročně. V duchovních stanicích bez systemizovaných kněží pomocných byla kongrua samostatných duchovních správců 700 zlatých ročně.¹⁰⁷

V § 2 odst. 2 navazoval zákon na předchozí legislativu, když zvýšil kongruu o 160 zlatých ročně u systemizovaných kněží pomocných, kterým byly svěřeny úkony duchovní správy při některém kostele ležícím mimo sídlo farního úřadu, a kteří u takového kostela měli své úřední sídlo.

Podle § 3 rozhodoval o doplnění kongruy politický zemský úřad na základě příznání (fasse). Proto zákon v následujících paragrafech vypočítává, jaké příjmy

¹⁰⁶KUDLÁČEK, Tomáš, *Kongrua a platy duchovních*, Slovník veřejného práva čs., sv. II., Polygrafia, Brno, 1932, s. 293.

¹⁰⁷PAULY, Jan, *Právní rádce pro duchovní správu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku – systematický soubor církevních a státních zákonů, nařízení, rozhodnutí, norem a příslušných formulářů s praktickým návodem pro duchovní správu*, Věstník katolického duchovenstva, Praha, 1902, s. 253.

a výdaje má příznání obsahovat, aby se určil správný doplněk kongruový. Byl-li některý příjem zamlčen nebo některý výdaj vědomě nesprávně započten, měla být odpovědným osobám vyměřena peněžitá pokuta až do té sumy, o kterou byl náboženský fond nebo státní pokladna zkrácena. Při ostatních neshodách mělo být příznání pouze upraveno a případně měla být uložena úhrada nákladů opravného řízení.

Vedle toho také zákon stanovil, jaké platy náležejí provizorům uprázdněných obročí a odměny *excurrento* provizorů, jakož i odměny za zastávání uprázdněných systemizovaných míst pomocných duchovních samostatnými duchovními správci.¹⁰⁸

Dále se zákon zabýval i odpočinkovými platy duchovních správců, kteří se bez svého zavinění stali neschopní k službě. Při vyměřování tohoto platu se brala v potaz výše kongruy a délka služby. V odůvodněných případech mohl ministr kultu a vyučování přiznat vyšší odpočinkový plat, avšak pouze do sumy 800 zlatých ročně samostatnému duchovnímu správci a 400 zlatých ročně knězi pomocnému.

Pokud šlo o výslužné katolických duchovních správců při všeobecně užitečných ústavech a kněžských úředníků při katolických ordinariátech, konsistořích a při biskupských seminářích, byly podmínky k jeho získání a jeho výměra obsaženy v samostatném zákoně č. 48/1902 ř.z. Tento zákon byl proveden ministerským nařízením č. 54/1902 ř.z.

Zvýšení kongruy pak přináší nejprve zákon z 24. 2. 1907 č. 56 ř.z., k jehož provedení bylo vydáno ministerské nařízení č. 63/1907 ř.z. Tento zákon zavedl 8 pětiletých služebních přídavků (kvinkvenálek) po 100 korunách, které byly započitatelné do penze, a to jak pro samostatné duchovní správce, tak i pro duchovní pomocné.¹⁰⁹

K dalšímu zvyšování kongruy dochází až v důsledku první světové války, když byly ministerským nařízením č. 453/1917 ř.z. přiznány duchovenstvu určité přídávky, které měly zmírnit poměry způsobené válkou. O rok později vychází zákon č. 115/1918 ř.z., který přináší zvýšení sazby kongruy jak u samostatných duchovních správců, tak i u kněží pomocných. Namísto dříve zavedených 8 kvinkvenálek přiznává zákon 10 služebních přídavků po 200 korunách, které byly započitatelné do penze. Prvních pět služebních přídavků se vyplácelo po třech letech (trienálky), zbylých pět bylo vypláceno po čtyřech letech (kvadrienálky).

¹⁰⁸KUDLÁČEK, Tomáš, *Kongrua a platy duchovních*, in Slovník veřejného práva čs., sv. II., Polygrafia, Brno, 1932, s. 293.

¹⁰⁹Ibid. s. 294.

V souvislosti s projednáváním zákona č. 246/1920 Sb. z. a n. v Národním shromáždění Československé republiky byly duchovním administrativní cestou přiznány drahotní a nákupní přídavky a posléze i nouzové výpomoci.¹¹⁰ Nouzové výpomoci ale byly později zákonem č. 394/1922 Sb. z. a n., sníženy.¹¹¹

Samotný zákon č. 246/1920 Sb. z. a n. zvýšil sazbu kongruy duchovních vesměs o roční částku 1200 korun československých.¹¹²

Mimo tohoto zákona se úpravou požitků katolických duchovních v Československé republice zabývaly i další zákony, jako byl například zákon č. 64/1920 Sb. z. a n., o zvýšení odpočivných platů, zákon č. 189/1920 Sb. z. a n., jímž byly upraveny platy profesorů diecézních bohosloveckých učilišť a představených seminářů, a konečně i zákon č. 245/1920 Sb. Tímto zákonem byla duchovním, kteří byli za první světové války povoláni k vojenské službě a konali ji nejméně 6 měsíců, započtena polovina doby strávené v této službě, a to jak pro zvýšení příjmu, tak i pro výměru odpočivného.

Kongrua kanovníků metropolitních, katedrálních a konkatedrálních kapitul byla upravena ve zvláštním zákoně č. 15/1894 ř.z., který byl proveden ministerským nařízením č. 76/1894 ř.z. Tento zákon přiznává prvním dignitářům 2000 zlatých ročně, ostatním dignitářům 1800 zlatých ročně a obyčejným kanovníkům 1600 zlatých ročně. Zákon č. 115/1918 ř.z. pro ně přináší zvýšení sazby kongruy vesměs o roční částku 1200 korun. Zavádí pro ně také 5 služebních přídavek po 400 korunách vyplácených vždy po pěti letech služby (kvinkvenálky). Zákonem č. 246/1920 Sb. z. a n. jim byla sazba kongruy zvýšena o dalších 1200 korun a mimo to jim byly administrativní cestou přiznány i mimořádné drahotní přídavky a nouzové výpomoci.¹¹³

Kromě církve katolické všech tří ritů (tj. latinského, řeckokatolického a arménského) byla za kongruální církev považována i pravoslavná církev

¹¹⁰Drahotní přídavky byly 1200 Kč ročně, nákupní přídavky 500 Kč ročně a nouzové výpomoci činily měsíčně 240 Kč.

¹¹¹Od 1.4. 1923 na měsíčně 220 Kč.

¹¹²BUŠEK, Vratislav a kol., *Československé církevní zákony*. díl II., Československý Kompas, Praha, 1931, s. 1450.

¹¹³KUDLÁČEK, Tomáš, *Kongrua a platy duchovních*, in *Slovník veřejného práva čs.*, sv. II., Polygrafia, Brno, 1932, s. 294.

(řecko-východní),¹¹⁴ jejíž duchovenstvo dosáhlo prvé úpravy kongruy při regulaci far v roce 1853 a poté provizorním kongruovým zákonem č. 142/1887 ř.z., který byl novelizován zákonem č. 17/1894 ř.z. Provizorní kongruový zákon pro církev pravoslavnou byl zrušen a nahrazen zákonem z 19. 9. 1898 č. 177 ř.z. zákonem z 28. 3. 1918 č. 116 ř.z.¹¹⁵

5. 3. Kongruový zákon z roku 1926

Kongruový zákon č. 122/1926 Sb. z. a n., o úpravě platů duchovenstva církvi a náboženských společností státem uznaných, případně recipovaných, představoval důležitý mezník v oblasti úpravy kongruy v Československé republice. Tento zákon byl velmi stručný (měl pouhých osm paragrafů), a proto k němu bylo vydáno rozsáhlé vládní nařízení č. 124/1928 Sb. z. a n, jehož úkolem bylo vyplnit případné mezery v zákoně.

Dosavadní kongruové zákony ponechal zák. č. 122/1926 Sb. z. a n., částečně v platnosti. Zrušovala se jenom ta ustanovení o kongruě, která odporovala novému kongruovému zákonu.¹¹⁶ Nebylo však vždy úplně zřejmé, zda určité ustanovení odporuje či neodporuje kongruovému zákonu z roku 1926, a tak se situaci snažilo zpřehlednit vládní nařízení č. 124/1928 Sb. z. a n., když ve svém § 217 vypočítává ustanovení odporující tomuto zákonu. Tento výčet však byl pouze demonstrativní, takže mohl být pouze jakýmsi vodítkem, pomocí kterého by se dala určit zrušená ustanovení.

Pokud šlo o to, které státem uznané církve jsou kongruální, měly být použity dosavadní předpisy. Kongruálními církvemi tak byly pouze ty církve, které jimi byly před účinností zákona č. 122/1926 Sb. z. a n. V českých zemích to byla především církev katolická všech tří ritů, jak to stanovil § 1 zák. č. 176/1898 ř. z.

¹¹⁴Na území habsburské monarchie působila nejprve metropole sremsko - karlovičská, prohlášená roku 1766 za autokefální. V roce 1873 se od ní odděluje autokefální metropole černovická, tvořená třemi eparchiemi: černovickou, zadarskou a kotorskou. Vídeňské pravoslavné obce – u sv. Jiří a u Nejsvětější Trojice (k ní patřili všichni pravoslavní Slované v českých zemích) – přešly pod tuto novou jurisdikci. V roce 1893 byla ve Vídni zřízena třetí pravoslavná obec u sv. Sávy, ke které od roku 1897 nově přísluší i pravoslavní Slované z českých zemí. Tato obec příslušela do zadarské eparchie a pravoslavní Slované v českých zemích tak příslušeli pod pravomoc zadarského biskupa. Je třeba ale dodat, že až do roku 1922 nebyla na území českých zemí organizována žádná náboženská obec pravoslavná. Viz VOPATRNÝ, Gorazd, *Pravoslavná církev v Československu v letech 1945-1951*, 3K, Brno, 1998, s. 9–10.

¹¹⁵BUŠEK, Vratislav a kol., *Československé církevní zákony*. díl II., Československý Kompas, Praha, 1931, s. 1450–1451.

¹¹⁶§ 6 zákona č. 122/1926 Sb. z. a n.

Za kongruální církev se dále pokládala i církev pravoslavná (řecko-východní),¹¹⁷ což výslovně zdůraznila i zpráva rozpočtového výboru poslanecké sněmovny Národního shromáždění tisk č. 429 z roku 1926 a tento názor byl akceptován i § 1 vládního nařízení č. 124/1928 Sb. z. a n.¹¹⁸

Proti kongruálnosti této církve se dříve namítalo, že výše uvedené zákony týkající se kongruy pravoslavné (řecko-východní) církve, měly platnost pouze v Dalmácii. Pak bylo otázkou, zda byl správný postup rakouské vlády, když tyto předpisy používala i mimo území Dalmácie.¹¹⁹

Tento názor však byl mylný, protože se opíral o nedokonalý úřední překlad, ve kterém se například hovořilo o dotaci řecko-východního duchovenstva ve správě duchovní v Dalmatsku, i když znění německého originálu úmyslně hovořilo o „griechisch-orientalische Seelsorgegeistlichkeit Dalmatiens“ a nikoliv „in Dalmatien“.¹²⁰

Jiné kongruální církve v českých zemích neexistovaly, a proto o ostatních církvích zákonně uznaných mluvíme v souvislosti s dotací, která jim byla státem poskytována, jako o církvích dotačních. Naproti tomu na Slovensku a v Podkarpatské Rusi byli církvemi, příp. náboženskými společnostmi kongruálními, vedle církve katolické (všech tří ritů) a církve pravoslavné (řecko-východní) i další církve, a to evangelická augsburského vyznání, evangelická reformovaná a náboženská společnost židovská.¹²¹

Zákon přiznával zásadně všem duchovním kongruálních církví, kteří byli činní při správě farních úřadů jakož i při jiné veřejné správě¹²² na místech systemizo-

¹¹⁷Před 2. světovou válkou existovaly na území Československa čtyři jurisdikce, z nichž státně uznávaná byla pouze jurisdikce Srbské pravoslavné církve. Pouze tato pravoslavná (řecko-východní) církev srbská se považovala v českých zemích za kongruální církev. Ostatní tři – konstantinopolská jurisdikce, jurisdikce metropolity Evlogija (který ale byl v té době také v konst. jurisdikci) a jurisdikce Ruské pravoslavné církve v zahraničí existovaly u nás pouze de facto. Viz VOPATRŇÝ, Gorazd, *Pravoslavná církev v Československu v letech 1945–1951*, 3K, Brno, 1998, s. 14.

¹¹⁸BUŠEK, Vratislav a kol., *Československé církevní zákony*. díl II., Československý Kompas, Praha, 1931, s. 1731.

¹¹⁹KUDLÁČEK, Tomáš, *Kongrua a platy duchovních*, in *Slovník veřejného práva čs.*, sv. II., Polygrafia, Brno, 1932, s. 296.

¹²⁰ZAVADIL, Ladislav, *Kongrua roku 1926*, Jednota katolických duchovních, Brno a Olomouc, 1928, s. 12.

¹²¹KUDLÁČEK, Tomáš, *Kongrua a platy duchovních*, in *Slovník veřejného práva čs.*, sv. II., Polygrafia, Brno, 1932, s. 296.

¹²²Sem patřili zejména duchovní ustanovení v nemocnicích, trestnicích atd. Těchto míst se zatím dotýkal jen zákon č. 48/1902 ř.z. a duchovní na nich ustanovení měli za určitých podmínek nárok pouze na odpočívání, kdežto nositelem jejich hmotného zabezpečení v činné službě byl jiný subjekt. Tímto ustanovením jim tedy byl přiznán nárok na kongruu i po dobu aktivity.

vaných se souhlasem státní správy kultové, nejnižší příjem (kongruu) ve výši 9000 korun ročně.¹²³ Tato částka se zvyšovala každé tři roky vždy o 972 Kč (trienálky), nejvýše však celkem desetkrát.¹²⁴ Zákon tedy přiznával deset tříletých služebních přídavek, a kongrua tedy mohla dosáhnout až 18 720 korun za rok.

Mimo to měli duchovní kongruálních církví nárok i na výchovné, které činilo při jednom nezaopatřeném dítěti 1224 Kč ročně a při více nezaopatřených dětech 1800 korun ročně. Výchovné příslušelo na vlastní, nevlastní nebo adoptivní děti, které byly nezaopatřené a měly československé státní občanství. Na děti starší 18 let příslušelo výchovné jen za určitých okolností (např. když nebyly schopny dosáhnout jakéhokoli výdělků pro tělesnou nebo duševní chorobu). Na děti, které pobývaly v cizině, náleželo výchovné jen když měl duchovní trvalé úřední působení v cizině. Pokud děti nežily ve společné domácnosti s otcem, příslušelo otci výchovné pouze v případě, jestliže na jejich výchovu přispíval částkou rovnající se alespoň částce stanoveného výchovného. Jinak mu náležela pouze částka, kterou skutečně přispíval na jejich výživu.¹²⁵

Kongruový doplněk se ale na druhou stranu snižoval o jiný stálý příjem, který duchovní požíval z veřejných prostředků, což byly např. státní prostředky, prostředky veřejnoprávních ústavů a korporací aj. Toto se však netýkalo odměn a cestovného za vyučováním náboženství a platů členů Národního shromáždění.¹²⁶

Mezi duchovní,¹²⁷ kterým náležel doplněk kongruy, patřili vedle světských duchovních nově i řeholní duchovní. Dřívější kongruové zákony jim přiznávaly tento nárok jen potud, pokud působili na duchovních stanicích inkorporovaných některé řeholní komunity, která však musela prokázat, že není schopna trvale zajistit udržování takového duchovního (§ 15 zák. č. 176/1898 ř.z.), což platilo i nadále. Řeholníci působící na systemizovaných světských místech pomocných kněží měli nárok na odměnu (nikoliv na kongruu samu) ve výši kongruy pomocného duchovního (§ 1 odst. 6 zák. č. 176/1898 ř.z.). Řeholníci

¹²³Tím došlo k zavedení parity co do platů kanovníků, samostatných duchovních správců a pomocných kněží.

¹²⁴§ 1 odst. 1 zákona č. 122/1926 Sb. z. a n., a § 2 odst. 1 vl. nařiz. č. 124/1928 Sb. z. a n.

¹²⁵§ 1 odst. 2 zákona č. 122/1926 Sb. z. a n. a §§ 9 a 10 vl. nařiz. č. 124/1928 Sb. z. a n.

¹²⁶§ 1 odst. 5 zákona č. 122/1926 Sb. z. a n. a § 18 vl. nařiz. č. 124/1928 Sb. z. a n.

¹²⁷Podle § 4 odst. 1 zák. č. 122/1926 Sb. z. a n. platila ustanovení zákona také pro výměru platů a odpočívání a zaopatřovacího požitků představených kněžských seminářů, kanovníků kolegiálních kapitul a úředníků ustanovených při konsistorních kancelářích a při vyšší církevní administrativě, pokud byli duchovními.

působící na světských duchovních stanicích jako samostatní duchovní správci neměli nárok na kongruu ani na nějakou odměnu (Boh. adm. č. 5063). Nový kongruový zákon tedy nerozlišoval mezi světskými a řeholními duchovními a přiznával všem duchovním činným při správě farních úřadů jakož i při jiné veřejné správě nárok na doplněk kongruový.¹²⁸

Nárok na kongruu, případně na výchovné, však příslušel duchovním pouze tehdy, pokud splňovali tři podmínky. Za prvé museli být československými státními občany, za druhé museli prokázat předepsané předběžné gymnazijní studium a konečně za třetí museli splňovat i další podmínky předepsané pro ustanovení při správě farních úřadů, jakož i při jiné veřejné duchovní správě, a prokázat fyzickou způsobilost k zastávání funkce při vstupu do duchovní správy.¹²⁹

Predběžná gymnazijní studia byla rozdělena do třech skupin, od kterých se odvíjela výše kongruy a případného výchovného. Nárok na kongruu v plném obnosu (tj. na 9000 Kč ročně a na deset tříletých služebních přídavků po 972 korunách) a na plné výchovné (1224 Kč ročně na 1 nezaopatřené dítě, 1800 Kč ročně na více nezaopatřených dětí) měli pouze duchovní, kteří s úspěchem vykonali maturitní zkoušku na tuzemském gymnáziu státním nebo s právem veřejnosti.¹³⁰

Duchovní, kteří nevykonali maturitní zkoušku, ale absolvovali úspěšně alespoň šest tříd tuzemského gymnázia státního nebo s právem veřejnosti, měli nárok pouze na dvě třetiny kongruy (tj. na 6000 Kč ročně a na deset tříletých služebních přídavků po 648 korunách) a na výchovné, které činilo při jednom nezaopatřeném dítěti 816 Kč ročně a při více nezaopatřených dětech 1200 Kč ročně.¹³¹

Duchovní, kteří úspěšně absolvovali alespoň čtyři třídy tuzemského gymnázia státního nebo s právem veřejnosti, měli nárok pouze na jednu třetinu celkového obnosu kongruy (tj. na 3000 Kč ročně a na deset tříletých služebních přídavků po 324 korunách) a na výchovné, jehož výše dosahovala při jednom nezaopatřeném dítěti 400 Kč ročně a při více nezaopatřených dětech 600 Kč ročně.¹³²

Na stanovenou kongruální mez se doplňoval tzv. ryzí příjem duchovního, což byl příjem spojený bezprostředně s příslušným duchovním místem a funkcí a zaokrouhlený dolů tak, aby příslušný kongruální doplněk případně jeho dvě třetiny nebo jedna třetina byly dělitelné dvanácti. Tento příjem se stanovil na

¹²⁸KUDLÁČEK, Tomáš, *Kongrua a platy duchovních*, in Slovník veřejného práva čs., sv. II., Polygrafia, Brno, 1932, s. 298.

¹²⁹§ 1 odst. 4 zákona č. 122/1926 Sb. z. a n. a § 3 vl. nařiz. č. 124/1928 Sb. z. a n.

¹³⁰§ 1 odst. 4 písm. a) zákona č. 122/1926 Sb. z. a n., a § 14 odst. 1 vl. nařiz. č. 124/1928 Sb. z. a n.

¹³¹§ 1 odst. 4 písm. b) zákona č. 122/1926 Sb. z. a n., a § 14 odst. 2 vl. nařiz. č. 124/1928 Sb. z. a n.

¹³²§ 1 odst. 4 písm. c) zákona č. 122/1926 Sb. z. a n., a § 14 odst. 3 vl. nařiz. č. 124/1928 Sb. z. a n.

základě fasse (příznávky), a to vždy na 5 let (lustrum) napřed, podle průměru posledních tří let lustru předcházejících. První pětiletí začalo běžet ode dne 1. 1. 1926.¹³³

Podání fasse (příznávky) nebylo všeobecně povinné, protože ji byli povinni podat jenom ti duchovní kongruálních církví příp. náboženských společností, kteří žádali o doplněk kongruy. Příznávka musela obsahovat příjmy spojené s místem a funkcí duchovního (např. výnos nemovitostí, výnos štolových poplatků atd.) a výdaje spojené s tímto místem (např. z přiznaných příjmů vybírané státní daně, zemské okresní a obecní přírážky a jiné příspěvky k účelům veřejným), a konečně schodek, který je nutno dorovnat na stanovenou kongruální mez.

Doplňování kongruy duchovenstva bylo ale dosud jinak upraveno v českých zemích a jinak na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Tyto odlišné předpisy nebyly kongruovým zákonem z roku 1926 nijak sjednoceny, nýbrž byli většinou i nadále ponechány v platnosti (§ 3 odst. 3). Zákon provedl unifikaci jen v některých věcech, např. ve věci zavedení pětiletého lustra, zjišťování výnosů nemovitostí, výnosů dávek placených u příležitosti úředních výkonů duchovních atd. Ministerská nařízení, která prováděla tyto zákony a obsahující podrobné předpisy o doplňování kongruy duchovenstva, také upravovala tyto věci jinak v českých zemích a na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Nařízením vlády č. 124/1928 Sb. z. a n. byla tato ministerská nařízení většinou zrušena a jejich obsah, pokud byl použitelný v nové právní úpravě, byl do něho převzat.¹³⁴

Z toho pramenilo i rozlišování ve třetí části tohoto kongruového nařízení, kde díl první obsahoval předpisy společné všem kongruálním církvím na celém území Československa, díl druhý obsahoval předpisy platné pro katolickou církev v českých zemích, díl třetí obsahoval předpisy platné pouze pro pravoslavnou církev v českých zemích a díl čtvrtý obsahoval předpisy platné pouze pro kongruální církev na Slovensku a Podkarpatské Rusi.¹³⁵

Kongruový zákon z roku 1926 také upravoval odpočivné a zaopatřovací platy duchovních kongruálních církví. Odpočivnými platy byly odpočivné a odbytné, platy zaopatřovacími byly vdovská penze, vdovské odbytné, příspěvek na výchovu, sirotčí penze a úmrtné. Zákon na tyto platy vztáhl s určitými odchylkami předpisy o odpočivných zaopatřovacích platech státních pragmatikálních

¹³³§ 3 odst. 1,2 zákona č. 122/1926 Sb. z. a n., a § 80 odst. 1,2 vl. nařiz. č. 124/1928 Sb. z. a n.

¹³⁴KUDLÁČEK, Tomáš, *Kongrua a platy duchovních*, in Slovník veřejného práva čs., sv. II., Polygrafia, Brno, 1932, s. 300.

¹³⁵Část třetí vl. nařiz. č. 124/1928 Sb. z. a n.

úředníků¹³⁶ a podrobně se jimi zabývalo i vládní nařízení č. 124/1928 Sb. z. a n., ve své druhé části.

Odpočivné a zaopatřovací platy se vyměřovaly z tzv. penzijní základny, kterou tvořila dosažená kongrua bez výchovného zmenšená o 20 % a zaokrouhlená na nejbližší vyšší číslici dělitelnou dvanácti. U duchovních, kteří neměli nárok na kongruový doplněk, se penzijní základna vypočetla stejným způsobem z částky, které by dosáhli, kdyby měli nárok na kongruální doplněk.¹³⁷ Vysoká církevní kongrua tedy byla v tomto případě irelevantní.

V této souvislosti je třeba zmínit, že duchovní byli povinni platit penzijní příspěvek, a to ve výši 6 % penzijní základny. Tento příspěvek se duchovním srážel každý měsíc z platu a odváděl do státní pokladny. Duchovní, kteří neměli nárok na kongruový doplněk, byli povinni ze svých příjmů, spojených s jejich místem a funkcí, platit stejný penzijní příspěvek, jaký by platili, kdyby měli doplněk kongruy.¹³⁸

Kongruový zákon se ale nevztahoval na duchovní, kteří byli penzionováni před 1. 1. 1926, tj. před účinností zákona. Tito vysloužilí duchovní tedy dostávali pouze staré nízké penze podle dosavadních právních předpisů.

Stát tuto nerovnost ponejprv zmínil, když dal možnost státní správě kultové poskytovat podle zákona č. 80/1928 Sb. z. a n., duchovním penzionovaným před 1. 1. 1926 jisté příplatky k odpočivným platům. Konečně zákonem č. 70/1930 Sb. z. a n., tuto nerovnost odstranil a duchovní penzionovaní před 1. 1. 1926 tak byli zrovnoprávněni s duchovními, pro něž platil kongruový zákon č. 122/1926 Sb. z. a n. Pro úplnost je třeba dodat, že zákonem č. 221/1925 Sb. z. a n., o nemocenském pojištění veřejných zaměstnanců, bylo pro duchovní zavedeno obligatorní nemocenské pojištění.¹³⁹

Závěrem je třeba uvést, že po 2. světové válce dochází k úpravě kongruy, a to dekretem prezidenta republiky č. 116/1945 Sb., kterým se stanovil nejnižší roční příjem duchovenstva kongruálních církví a náboženských společností státem uznaných případně recipovaných ve výši 15 900 Kčs, který se zvyšoval po každých třech rocích započítatelné služební doby vždy o 1728 Kčs, nejvýše však celkem desetkrát. Vedle toho náležel duchovním roční platový přídatek od

¹³⁶§ 2 zákona č. 122/1926 Sb. z. a n., a § 28 vl. nařiz. č. 124/1928 Sb. z. a n.

¹³⁷§ 2 zákona č. 122/1926 Sb. z. a n., a § 29 vl. nařiz. č. 124/1928 Sb. z. a n.

¹³⁸§ 30 odst. 1, 2, 3 vl. nařiz. č. 124/1928 Sb. z. a n.

¹³⁹BUŠEK, Vratislav a kol., *Československé církevní zákony*. díl II., Československý Kompas, Praha, 1931, s. 1452.

3600 do 6000 Kčs.¹⁴⁰ Zákon č. 68/1948 Sb., o zvláštním přídatku duchovenstvu v činné službě církví a náboženských společností kongruálních a dotačních, zavedl také se zpětnou účinností od 1. 12. 1945 zvláštní roční přídatek, který se u katolických duchovních vyplácel společně s kongruovým doplňkem a činil 3000 Kčs.

Všechny kongruové zákony, včetně zákona č. 122/1926 Sb. z. a n., byly zrušeny zákonem č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, a duchovním začalo být vypláceno státní služné zavedené tímto zákonem.

5. 4. Dotační církve

Termín dotační církve vznikl v souvislosti s dotací, která byla ze státních prostředků poskytována těmto církvím, a které bylo především používáno na platy a penze duchovních. Na rozdíl od kongruového doplňku, který byl vyplácen přímo duchovním kongruálních církví, dostala tuto dotaci samotná církev a ta poskytla plat duchovním, kteří nebyli dostatečně hmotně zabezpečeni. Dotace tedy byla rozdělována církevním ústředím a stát neměl žádnou povinnost přispívat na výživu přímo jednotlivým duchovním těchto církví; to bylo čistě vnitřní záležitostí té které dotační církve.

Dotačními církvemi se v českých zemích stávají především evangelické církve, jejichž emancipace byla završena tzv. protestantským patentem č. 41/1861 ř.z., kterým byly evangelické církve zrovnoprávněny s církví katolickou. Na tomto podkladě došlo k reorganizaci obou evangelických církví, tj. evangelické církve augsburského vyznání (luterského) a evangelické církve helvetského vyznání (kalvínského).

Na základě protestantského patentu dostávaly evangelické církve roční státní dotace na zlepšení hmotného postavení duchovních a na administrativní výdaje po stránce osobní i věcné.¹⁴¹ Židovským náboženským obcím a církvím uznaným na základě zákona č. 68/1874 ř. z., tj. Starokatolické církvi a Evangelické církvi bratrské (Ochranovské církvi bratrské, od roku 1921 též Jednotě bratrské) náležela státní dotace až na základě kongruového zákona č. 122/1926 Sb. z. a n.

Po vzniku Československé republiky se české části obou evangelických církví spojují do Českobratrské církve evangelické. Němečtí evangelíci vytvořili v roce 1919 na církevním sněmu v Trnovanech Německou evangelickou církev

¹⁴⁰Čl. I., § 1, a čl. III., § 1 dekrety prezidenta republiky č. 116/1945 Sb.

¹⁴¹§ 20 císařského patentu č. 41/1861 ř.z.

v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Polští a čeští luterští evangelíci na Těšínsku vytvořili samostatnou Augšburskou církev evangelickou ve východním Slezsku v Československu.¹⁴² I těmto nově vytvořeným církvím byly i nadále poskytovány státní dotace zavedené výše zmíněným protestantským patentem. Zákonem č. 122/1926 nastala změna v tom směru, že i těmto nově vytvořeným církvím začala být poskytována státní dotace na účely vymezené v § 5 tohoto zákona (tj. na doplnění platů a odpočívých a zaopatřovacích požitků jejich duchovenstva) a dosavadní dotace podle § 20 protestantského patentu č. 41/1861 ř.z., se užívalo pouze k ostatním účelům (tj. na podporu duchovních penzionovaných před 1. 1. 1926 a na administrativní výdaje osobní i věcné). Dotace podle zákona č. 122/1926 tedy v sobě zkonzovala velkou část dotace, kterou tyto církve dostávaly na základě protestantského patentu.

Protože Apoštolský stolec nevyhověl požadavkům reformně smýšlejícího českého katolického kněžstva, založilo radikální křídlo tohoto hnutí na schůzi Klubu reformního duchovenstva konané dne 8. 1. 1920 ve smíchovském Národním domě Církve československou.¹⁴³ Církev československá se stává církví dotační na základě zákona č. 122/1926 Sb. z. a n., a tedy i jí byla vyplácena státní dotace na účely vymezené v § 5 tohoto zákona.

V českých zemích také působila řada církví příp. náboženských společností, které nežádaly o státní uznání a byly zpravidla organizovány podle spolkového zákona, což byla např. Svobodná církev reformovaná (od roku 1919 Jednota československá), baptisté, adventisté sedmého dne, Svědkové Jehovovi atd.¹⁴⁴ Těmto církvím příp. náboženským společnostem přirozeně nebyla poskytována žádná státní dotace.

Kongruový zákon č. 122/1926 Sb. z. a n., tedy vedle úpravy doplňování kongruy duchovenstva kongruálních církví obsahoval i ustanovení týkající se státní dotace poskytované nekongruálním církvím a náboženským společnostem, které byly zákonně uznané před jeho účinností (tzn. před 1. 1. 1926). Těmto církvím náležela paušální státní dotace, které se mělo použít na doplnění platů a odpočívých a zaopatřovacích požitků jejich duchovenstva. Nárok na tuto dotaci bylo nutno uplatnit u ministerstva školství a národní osvěty zvláštním podáním do jednoho roku ode dne účinnosti zákona (tj. do 31. 12. 1926).¹⁴⁵

¹⁴²TRETERA, Jiří Rajmund – PŘIBYL, Stanislav, *Konfesi právo a církevní právo*, Jan Krigl, Praha, 1997, s. 295.

¹⁴³Ibid., str. 304.

¹⁴⁴BUŠEK, Vratislav a kol., *Československé církevní zákony*, díl II., Československý Kompas, Praha, 1931, s. 1735–1736.

¹⁴⁵§ 5 odst. 1 zákona č. 122/1926 Sb. z. a n., a § 196 vl. nařiz. č. 124/1928 Sb. z. a n.

Nárok na dotaci tedy neměly církve a náboženské společnosti, které byly uznány teprve po 1. 1. 1926,¹⁴⁶ a církve a náboženské společnosti nekongruální, které byly sice zákonně uznány již před 1. 1. 1926, ale neuplatnily do 31. 12. 1926 nárok na tuto dotaci.¹⁴⁷

Toto ustanovení potenciálně zakotvovalo určitou nerovnost mezi církvemi příp. náboženskými společnostmi a mohl zde být spatřován i rozpor s § 124 ústavní listiny z roku 1920.¹⁴⁸ V tehdejší době se to ale dotklo jenom Náboženské společnosti československých unitářů, která měla zanedbatelný počet duchovních.

Výše paušální dotace, která se vyplácela jednotlivým nekongruálním církvím a náboženským společnostem, se stanovila podobně jako kongruální doplňky vždy na pět let (lustrum) napřed podle průměru posledních tří let lustru předcházejících (pro I. lustrum 1926–1930 podle roku 1926) a byla splatná ve čtvrtletních lhůtách.

Pro výpočet dotace bylo třeba nejprve zjistit sumu veškerých kongruových doplňků a odpočívých a zaopatřovacích platů, které byly vyplaceny ze státní pokladny kongruálnímu duchovenstvu (tj. bylo třeba zjistit náklady na platy duchovních kongruálních církví). Tento náklad se zjišťoval pro celou Československou republiku, v jejímž rámci ale existovaly rozdíly mezi českými zeměmi a Slovenskem a Podkarpatskou Rusí. Z takto zjištěné částky se odečetla celková suma zaplaceného penzijního příspěvku, vlastní příjmy Náboženské matice, úhrnná suma výchovného, jakož i vdovské a sirotčí zaopatřovací platy.

Z této hodnoty se poměrným způsobem vypočetla výše dotace jednotlivé nekongruální církve, a to ve stejném poměru, v jakém byl vůči sobě počet příslušníků jednotlivé církve a náboženské společnosti nekongruální k úhrnnému počtu příslušníků všech církví a náboženských společností kongruálních dohromady.¹⁴⁹ Měl tedy velký význam počet příslušníků jednotlivých vyznání uznaných státem. Směrodatným bylo vždy poslední úřední sčítání lidu předcházející lustru. Pro první lustrum přicházelo v úvahu sčítání provedené v roce 1921.

Bylo tak dosaženo naprosté rovnosti mezi církvemi příp. náboženskými společnostmi dotačními a církvemi kongruálními, protože na každého příslušníka

¹⁴⁶Což byla Náboženská společnost československých unitářů uznaná v českých zemích roku 1930.

¹⁴⁷§ 197 vl. nařiz. č. 124/1928 Sb. z. a n.

¹⁴⁸PUKOVEC, Jiří, *Kongrua a státní dotace na území českých zemí do roku 1948*, diplomová práce obhájená na PF UK Praha, 1999, s. 21–22.

¹⁴⁹§ 5 odst. 2 zákona č. 122/1926 Sb. z. a n., a § 201 vl. nařiz. č. 124/1928 Sb. z. a n.

dotčních církví připadlo přesně tolik, kolik ze státní pokladny připadlo na každého příslušníka kongruálních církví.

Vedle paušální dotace byla státní správa povinna poskytnout ještě další částku, a to v takové výši, aby dotyčná nekongruální církev či náboženská společnost mohla svým duchovním vyplatit výchovné jakož i vdovské a sirotčí zaopatřovací platy. Tento doplatek k dotaci se poskytoval na zvláštní žádost nekongruálním církvím a náboženským společenstvem a nikoliv přímo duchovním a jejich pozůstalým. Jejich duchovní tedy neměli vůči státní správě kultové žádný nárok na doplatek k dotaci. Dotační církev nebo náboženská společnost žádající o doplatek dotace musela ale prokázat, že její duchovní splňují tytéž podmínky, jaké byly předepsány pro duchovní kongruálních církví.¹⁵⁰

6. SLUŽNÉ DUCHOVNÍCH A STÁTNÍ DOTACE NA PLATY DUCHOVNÍCH

6. 1. Služné duchovních

Nešťastným datem ve vztazích mezi československým státem a církvemi (příp. náboženskými společnostmi) se stal 14. říjen 1949, kdy Národní shromáždění odhlasovalo dva nové „církevní zákony“.¹⁵¹ Jedním z nich byl i zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem, k jehož provedení byla vydána vládní nařízení č. 219-223/1949 Sb.¹⁵²

Podle tohoto zákona nesl náklady na platy duchovních stát,¹⁵³ a tak tyto platy můžeme nazývat „služné.“ Toto služné, které bylo duchovním vnučeno, mělo být nejen náhradou za zrušený systém kongruových doplňků a dotací nekongruálním církvím příp. náboženským společenstvem, ale také náhradou za výnosy z pozemků odňatých jednotlivým církevním právnickým osobám, které byly určeny k výživě duchovenstva.¹⁵⁴

¹⁵⁰ § 5 odst. 3 zákona č. 122/1926 Sb. z. a n., a § 207 vl. nařiz. č. 124/1928 Sb. z. a n.

¹⁵¹ Tyto zákony byly přijaty i přes nesouhlas církví a náboženských společností; např. synodní kurátor Českobratrské církve evangelické dr. A. Boháč upozornil, že zákon o hospodářském zabezpečení církví neodpovídá „duchu a tradicím“ této evangelické církve. Duchovní této církve byli také vyzváni, aby horlivým konáním náboženské práce přispěli k aktivní rezistenci vůči zákonu. ČCE se také rozhodla pro bojkot státního příspěvku na věcná vydání, který byl tímto zákonem také přislíben. Viz OTTER, Pavel, *Církevní politika 1949*, EMAN, Brno, 1992, s. 76.

¹⁵² Tato nařízení se týkala jednotlivých církví a náboženských společností.

¹⁵³ I když byli duchovní i nadále považováni za zaměstnance církví.

¹⁵⁴ TRETERA, Jirí Rajmund, *Stát a církev v České republice*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002, s. 124.

Stát tedy poskytoval osobní požitky (služné) duchovním církví a náboženských společností, kteří působili se státním souhlasem v duchovní správě, v církevní administrativě nebo v ústavech pro výchovu duchovních. Státní souhlas bylo možno udělit jen duchovním, kteří byli československými státními občany, byli státně spolehliví a bezúhonní a splňovali i jinak všeobecné podmínky pro přijetí do státní služby.¹⁵⁵ V této souvislosti je třeba podotknout, že státní souhlas bylo možno kdykoliv odebrat a stát si tak zajistil možnost zbavit kněze, kazatele nebo biskupa státního souhlasu, kdykoliv se mu tento duchovní znelíbí. Státní souhlas ztráceli zvláště kněží, jejichž pastorační činnost zvyšovala počet věřících v místě jejich působení.

Osobní požitky duchovních (služné) byly tvořeny základním platem, hodnostním přídatkem a odměnou za vyšší výkon. Duchovní, kteří měli nárok na osobní požitky, měli také nárok na náhradu cestovních, stěhovacích a jiných výloh dle obecných předpisů. Naopak duchovní (působící v duchovní správě) byli povinni bezplatně vyučovat náboženství ve školách, nebylo-li jinak postaráno o vyučování náboženství.¹⁵⁶ Zde se tedy mlčky předpokládalo, že odměna za vyučování náboženství je zahrnuta v částce vyplaceného služného.

Základní plat duchovních před měnovou reformou (1953) činil 3000 korun měsíčně (600 Kčs po měnové reformě), který se po třech letech služby zvyšoval o 300 korun měsíčně (o 60 korun měsíčně po měnové reformě). Tyto tzv. trienálky (zvýšení platu po třech letech) mohly být ale poskytnuty nejvýše celkem dvanáctkrát.

Hodnostní přídatek mohl být přiznán duchovním, kteří zastávali „úřad spojený se zvláštní odpovědností“. Tento hodnostní přídatek byl odstupňovaný podle čtyř hodnostních kategorií, např. pokud šlo o Katolickou církev, byli do první kategorie mimo jiné řazeni samostatní duchovní správci a do čtvrté kategorie byli například řazeni diecézní biskupové.

Hodnostní přídatek tedy činil v první kategorii 1000 Kčs měsíčně, ve druhé kategorii 2000 Kčs měsíčně, ve třetí kategorii 3000 Kčs měsíčně a konečně ve čtvrté kategorii 4000 Kčs měsíčně. Po provedení měnové reformy dosahoval hodnostní přídatek částky 200 Kčs měsíčně v první kategorii, 400 Kčs měsíčně ve druhé, 600 Kčs měsíčně ve třetí a 800 Kčs ve čtvrté.

Odměna za vyšší výkon mohla být nejvýše 2000 Kčs měsíčně (400 Kčs měsíčně po měnové reformě). Mimo to měli duchovní nárok i na penzijní zabezpečení, obdobně podle předpisů pro státní zaměstnance.

¹⁵⁵ § 1 a 2 zákona č. 218/1949 Sb., v původním znění.

¹⁵⁶ § 3, 4 a 5 zákona č. 218/1949 Sb., v původním znění.

Ke zvýšení služného po dlouhou dobu nedošlo, a to i přes značný vzrůst cen a platů v jiných odvětvích. Jen k mírné úpravě dochází až v roce 1981, kdy základní plat dosáhl částky 1000 Kčs. Pokud šlo o trienálky (zvýšení platu po třech letech), bylo zavedeno jejich regresivní odstupňování, takže u nich došlo k jistému snížení. Například při prvním zvýšení platu po třech letech se měsíční plat zvyšoval o 60 Kčs tak, jak tomu bylo i dříve, ale již při šestém zvýšení platu po třech letech se měsíční plat zvedl pouze o 50 Kčs a při posledním dvanáctém zvýšení platu po třech letech se měsíční plat zvýšil pouze o 40 Kčs.¹⁵⁷

Hodnostní přírůstek duchovních mohl být od roku 1981 v první kategorii nejvýše 700 Kčs měsíčně, ve druhé kategorii nejvýše 840 Kčs měsíčně, ve třetí kategorii nejvýše 1020 Kčs měsíčně a ve čtvrté kategorii nejvýše 1100 Kčs měsíčně. Odměna za vyšší výkon duchovních mohla nově dosáhnout nejvýše částky 600 Kčs měsíčně.¹⁵⁸ K dalšímu zvýšení služného již nedošlo, a duchovní byli takto placeni i celých třináct měsíců po revoluci, až do 31. 12. 1990.

Na tomto místě je možno uvést, že stát měl podle zákona č. 218/1949 Sb. hradit církvím a náboženským společnostem podle jejich schváleného rozpočtu také řádné věcné náklady spojené s výkonem kultu i s církevní administrativou. Na mimořádné věcné náklady měl stát poskytnout v odůvodněných případech zvláštní pomoc. Ve skutečnosti však byly tyto věcné náklady hrazeny jen částečně. Stát měl také vydržovat učiliště a ústavy pro výchovu duchovních. V roce 1950 však byla většina těchto ústavů zrušena.¹⁵⁹

6. 2. Státní dotace na platy duchovních

Od 1. 1. 1991 dochází ke změně v tom smyslu, že prostředky na platy duchovních jsou poskytovány přímo jednotlivým církevním ústředím, příp. diecízím Katolické církve. Konkrétní výše těchto platů byla i nadále stanovena státními předpisy (nařízení vlády ČSFR č. 578/1990 Sb.).¹⁶⁰

Na základě tohoto vládního nařízení č. 578/1990 Sb., došlo ke zvýšení platů duchovenstva. Pro určení základního platu byli duchovní řazeni do jedné ze dvou stupnic (A nebo B) a dále také do některého z platových stupňů činnosti, kterých bylo celkem jedenáct. Stupnice A se vztahovala na duchovní s vysokoškolským

¹⁵⁷ § 1 odst. 1 nařízení vlády č. 47/1981 Sb.

¹⁵⁸ §§ 2 a 3 nařízení vlády č. 47/1981 Sb.

¹⁵⁹ §§ 8 a 12 zákona č. 218/1949 Sb., v původním znění.

¹⁶⁰ TRETERA, Jirí Rajmund, *Stát a církev v České republice*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002, s. 131.

vzděláním, stupnice B platila pro duchovní s jiným než vysokoškolským vzděláním. Zařazení do jednoho z platových stupňů činnosti bylo závislé na délce duchovenské činnosti (např. při délce duchovenské činnosti od 24 do 27 let byl duchovní zařazen v devátém platovém stupni činnosti). Nejvyšší základní plat měl tedy duchovní řazený do stupnice A, který dosáhl jedenáctého platového stupně činnosti, tj. 3500 Kčs měsíčně.¹⁶¹

Nařízení č. 578/1990 Sb. přiznávalo duchovním také hodnostní přírůstek, jehož výše byla odvislá od toho, do které ze čtyř kategorií byl ten který duchovní zařazen (např. diecézní biskupové byli ve čtvrté kategorii). Církev, příp. náboženské společnosti, také mohly podle § 3 tohoto nařízení poskytovat z vlastních prostředků odměny.

Podle novely zákona č. 218/1949 Sb. (tj. zákona č. 522/1992 Sb.), mají nyní nárok na státní dotace všechny registrované církve a náboženské společnosti (od účinnosti zákona č. 3/2002 jim ještě musí být přiznáno právo k výkonu zvláštních práv). Stát jim však státní dotaci na platy duchovních poskytne pouze v případě, že o to dotyčná církev požádá. Je tak ponecháno na vůli dotčených církvi a náboženských společností, zda budou platit svoje duchovní ze státních prostředků, nebo je zaplatí z jiných zdrojů (např. z příspěvků členů).¹⁶²

Konkrétní úroveň platů duchovních, která je i nadále upravována státními předpisy, se v roce 1993 zvyšuje, protože je vydáno nové vládní nařízení o osobních požitcích poskytovaných duchovním církvi a náboženských společností č. 86/1993 Sb.

Duchovní se podle tohoto nařízení zařazují do jednotlivých platových tříd podle činnosti vykonávané v duchovní správě. Těchto platových tříd je celkem pět, a do první platové třídy jsou např. řazeni nesamostatní a výpomocní duchovní správcové a do páté např. diecézní biskupové atd. Dále se duchovní zařadí do jednoho z deseti platových stupňů podle délky praxe započtené příslušnou církví nebo náboženskou společností, např. při délce započítatelné praxe nad 27 let je duchovní zařazen v desátém platovém stupni. Na základě tohoto zařazení je duchovnímu určen základní plat.¹⁶³

Mimo to náleží duchovním podle nařízení vlády č. 86/1993 Sb. i hodnostní přírůstek (za vedení), podle jeho zařazení do platové třídy. Přesnou výši hodnostního přírůstku má stanovit příslušná církev nebo náboženská společnost v rámci rozpětí stanoveného pro určitou platovou třídu. Konečně může církev či

¹⁶¹ § 1 odst. 1, 2 vládního nařízení č. 578/1990 Sb.

¹⁶² § 1 odst. 1 zákona č. 218/1949 Sb., v aktuálním znění.

¹⁶³ § 1 vládního nařízení č. 86/1993 Sb.

náboženská společnost poskytnout duchovnímu odměnu za vyšší výkon (např. při splnění významného či zvlášť obtížného úkolu).

Vládní nařízení č. 86/1993 Sb. bylo postupem času novelizováno dalšími vládními nařízeními (č. 273/1995 Sb., č. 322/1998 Sb., č. 68/2002 Sb., č. 465/2003 Sb., č. 636/2004 Sb., č. 535/2005 Sb.), které postupně zvyšovaly platy duchovních.

Pokud jde o věcné náklady, má stát i nadále hradit církvím a náboženským společnostem, podle jejich schváleného rozpočtu, řádné věcné náklady spojené s výkonem kultu a s církevní administrativou. Stát také vydržuje učiliště a ústavy pro výchovu duchovních.

Protože státní rozpočet stanovil celkový rozsah prostředků, které budou poskytnuty církvím a náboženským společnostem, hrálo vždy významnou roli, jak budou tyto prostředky rozděleny mezi jednotlivé registrované církve a náboženské společnosti.

Před rokem 2000 se tyto prostředky rozdělovaly v podstatě tak, že měly být pokryty základní platy duchovních a zbytek se rozděloval podle toho, kolik lidí se přihlásilo k té které církvi či náboženské společnosti při posledním sčítání lidu.

Od roku 2000 jsou finanční prostředky na činnost registrovaných církví a náboženských společností v zákonech o státním rozpočtu schvalovány v šesti závazných ukazatelích (platy duchovních, pojistné duchovních, platy administrativy, pojistné administrativy, prostředky na věcné náklady církví a náboženských společností, prostředky na údržbu církevního majetku). Kritériem pro rozdělení finančních prostředků ze státního rozpočtu je nyní počet duchovních jednotlivých církví a náboženských společností, což nahraňuje některým méně početným církvím a náboženským společnostem, které mají vysoký počet duchovních.

7. SBÍRKY, DARY A PŘÍSPĚVKY ČLENŮ CÍRKVÍ

7. 1. Sbírký

V průběhu 20. století byly velmi významným zdrojem financování činnosti církví i sbírky konané během bohoslužeb nebo po jejich skončení. Jejich výnos byl vždy dosti vysoký a poměrně stálý, protože v podstatě záleželo jen na tom, kolik byli ochotni přispět lidé, kteří se účastnili bohoslužeb. Některé sbírky se konaly i do pokladniček umístěných v kostele, takže mohli přispět i lidé, kteří kostel pouze navštívili. Pro úplnost dodejme, že se sbírky mohly konat i mimo budovu kostela (např. při příležitosti pouti věřících na poutní místo, sbírky na náměstích, podomní sbírky aj.), při nichž mohl přispět prakticky kdokoliv.

Sbírký konané mimo budovu kostela ale vždy podléhaly určité ingerenci ze strany státu. Například za první republiky, měla-li se sbírka konat mimo kostel, vyžadovalo se policejních povolení zemského úřadu pro jeho obvod a ministerstva národní osvěty po dohodě s ministerstvem vnitra pro více zemí.¹⁶⁴ Dnes jsou sbírky konané mimo budovy kostelů považovány za veřejné sbírky podle zákona č. 117/2001 Sb., a je tedy nutno jejich konání oznámit příslušnému správnímu orgánu.

Jakému církevnímu subjektu případně výtěžek sbírky, případně také jiná pravidla, kterými se sbírky řídily, byl upraven ve vnitřním předpisu příslušné církve. Pokud šlo o účel, sbírky se mohly konat jak na obecné potřeby, tak na speciální účely (např. na opravu určitého kostela, na bohoslovce, na misie atd.).

Zejména v nekatolických církvích měly (a i nyní mají) sbírky velkou tradici. Například v Českobratrské církvi evangelické je ze sbírek posilována Jeronýmova jednota, což je fond, který koná podpůrnou činnost zaměřenou na údržbu a výstavbu církevních objektů. Podobně v církvi československé husitské je doplňován Fond bratrské svépomoci.¹⁶⁵

7. 2. Dary

Také dary byly vždy významným zdrojem příjmů ve všech církvích. Dary spočívaly jak v darování finančních prostředků, tak v darování nemovitých věcí (např. pozemků) či věcí movitých. Drobné dary (nahradily dřívější štolové poplatky) byly také přijímány u příležitosti některých církevních úkonů, jako jsou křty, svatby nebo pohřby.

V této souvislosti můžeme zmínit i stipendia na mešní intence, která se uplatňují v Katolické církvi, kdy duchovní mohou přijmout určitou peněžní částku od věřících, kteří žádají o sloužení mše svaté na jimi určený úmysl (intenci).

Zákonem č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, došlo k zavedení daňových úlev mimo jiné také ve prospěch těch, kdo poskytnou dar na účely náboženské pro registrované církve a náboženské společnosti. Podle tohoto zákona je možno odečíst od základu daně z příjmů v určitém rozsahu hodnotu takto poskytnutých darů. Je nutno si ale uvědomit, že hodnota darů se odečítá od základu daně, a tedy nikoliv od daně samotné, což znamená, že daruje-li poplatník daně z příjmů určitý

¹⁶⁴TOMÁNEK, František, *Kulturní příspěvky*, in *Slovník veřejného práva čs.*, sv. II., Polygrafia, Brno, 1932, s. 392.

¹⁶⁵TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církve v České republice*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002, s. 128.

obnos, vrátí se mu část tohoto příspěvku ve formě snížení daně. Můžeme tedy říci, že darem se jakoby přitáhne ze státní pokladny další dar. Mimo finančních prostředků lze poskytnout také věcný dar. V takovém případě ale musí být tento dar finančně oceněn.¹⁶⁶

Daňové zvýhodnění darů se týká jak osob fyzických, tak i osob právnických. Pro fyzické osoby zákon o daních z příjmů v § 15 odst. 8 původně stanovil, že od základu daně lze odečíst hodnotu darů, pokud úhrnná hodnota darů ve zdaňovacím období přesáhne 2 % ze základu daně, anebo 1000 Kčs (v tomto případě musely mít dary hodnotu alespoň 1001 Kčs). V úhrnu šlo odečíst nejvýše 10 % ze základu daně. Dnes se fyzických osob dotýká ustanovení § 15 odst. 1 zákona o daních z příjmů a od základu daně lze odečíst hodnotu darů, pokud úhrnná hodnota darů ve zdaňovacím období přesáhne 2 % ze základu daně, anebo činí alespoň 1000 Kč. I nadále lze v úhrnu odečíst nejvýše 10 % ze základu daně.

Zákon o daních z příjmů tedy stanoví spodní a horní hranici hodnoty darů. Pokud jde o spodní hranici, měli bychom si všimnout formulace „úhrnná hodnota darů ve zdaňovacím období.“ Tato formulace znamená, že fyzická osoba jako dárcce může v určitém zdaňovacím období darovat libovolné množství darů, s tím, že součet hodnot všech darů musí činit alespoň 1000 Kč (původně 1001 Kčs), a pokud by byl základ daně tak malý, že by 2 % z něj byla méně než 1000 Kč, postačil by součet hodnot všech darů ve výši nad 2 % daňového základu. Horní hranice, která je stanovena na 10 % ze základu daně, je určitým limitem, nad který stát již není ochoten přispívat (úleva se poskytne pouze ve výši odpovídající limitu).¹⁶⁷

Pro právnické osoby stanovil zákon o daních z příjmů původně v § 20 odst. 4, že lze odečíst hodnotu darů, pokud hodnota daru činila alespoň 2000 Kčs. V úhrnu šlo odečíst nejvýše 2 % ze základu daně. Dnes je tato problematika upravena v § 20 odst. 8 zákona o daních z příjmů, a lze tedy odečíst hodnotu poskytnutých darů, pokud hodnota daru činí alespoň 2000 Kč. V úhrnu lze odečíst nejvýše 5 % ze základu daně sníženého podle § 34. Tento odpočet nemohou uplatnit poplatníci, kteří nejsou založeni nebo zřízení za účelem podnikání.

Zde je třeba upozornit, že spodní hranice se u právnických osob vztahuje ke každému jednotlivému daru, z čehož vyplývá, že nelze poskytnout úlevu na dani v případě, že hodnota jednotlivého daru je nižší než 2000 Kč. U horní hranice

¹⁶⁶SMRČINA, Jan – HAVELEC, Jan, *Daňově zvýhodněné dary církví*, Concordia Pax, Praha, 1996, str. 9–10.

¹⁶⁷Ibid., s. 11.

je limit oproti fyzickým osobám menší, a to 5 % (původně byl tento limit 2 %), neboť u právnických osob se počítá s daleko větším daňovým základem.¹⁶⁸

Dárce (ať už FO nebo PO) má také svobodu výběru v tom, které církevní instituci dar poskytne (např. farnosti, diecézi, řeholní komunitě atd.). Je také možné obdarovanou církevní instituci zavázat, aby dar použila na konkrétní účel.¹⁶⁹

7. 3. Příspěvky členů církví

Příspěvky jsou plnění (finanční event. i jiná), která jsou poskytována členy církví, a s jejichž pomocí se uhrazují různé kultové potřeby církví (náklady na budovy, na platy duchovních apod.).

Ze zásady autonomie církví vyplývalo, že církve samy byly v prvé řadě povolány k úpravě dávkové povinnosti svých příslušníků. Stát dával v určitých obdobích těmto normativním předpisům církví svůj souhlas a slib pomoci s jejich vymáháním (viz např. § 14 zák. č. 68/1874 ř.z.). Někdy bylo i státními předpisy stanoveno, kdo, jakým způsobem a dokonce v jaké míře je povinen přispívat (viz např. § 57 zákona č. 50/1874 ř.z., a dílčí předpisy konkurenční).¹⁷⁰

Na tomto místě se můžeme zmínit také o paragrafu 36 zákona č. 50/1874 ř. z., o zevnitřních poměrech církve katolické, řešící situaci farní osady,¹⁷¹ která není schopná uhradit kultové potřeby „vlastním jměním nebo z jiných prostředků církevních.“ Pokud nebylo o úhradu těchto potřeb postaráno z těchto pramenů, měla být rozepsána na úhradu těchto nákladů přírážka k obecní dani na příslušníky farní osady.

Podle zákona č. 7/1895 ř.z. měly být za určitých podmínek k placení této přírážky k obecní dani povinni také v obvodu duchovní správy nebydlící katolíci téhož ritu a právnické osoby, společnosti a společenstva, jež podle stanov nesledují výlučně nebo převážně účely některého jiného vyznání nebo některého jiného ritu.¹⁷²

¹⁶⁸SMRČINA, Jan – HAVELEC, Jan, *Daňově zvýhodněné dary církví*, Concordia Pax, Praha, 1996, s. 12.

¹⁶⁹TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církve v České republice*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002, s. 129–130.

¹⁷⁰TOMÁŠEK, František, *Kultové příspěvky*, in *Slovník veřejného práva čs.*, sv. II., Polygrafia, Brno, 1932, s. 392.

¹⁷¹Farní osadu tvořili všichni katolíci téhož obřadu bydlící v jednom obvodu duchovní správy.

¹⁷²§ 1 zákona č. 7/1895 ř. z.

Zejména v nekatolických církvích mají příspěvky od členů velkou tradici. Například v Českobratrské církvi evangelické se vybírá salární příspěvek, který je sice formálně povinný, ale jeho výše dobrovolná, v Církvi adventistů sedmého dne se vybírá desátek, atd.¹⁷³

ZÁVĚR

Tato stať se snad může stát i určitou inspirací, a to proto, že otázka financování církví je aktuální i v dnešní době. Při řešení této otázky je nutno se též vhodně poučit v minulosti, abychom se vyvarovali některých omylů, nebo abychom nepřehlédli některé osvědčené a fungující instituty. V této souvislosti se sluší dodat, že je třeba také přihlížet k tomu, jak je financování církví upraveno v zahraničí. Zahraniční poznatky ale nutno vhodně aplikovat na tuzemský stav, jinak by se staly nefunkčními či dokonce škodlivými.

Protože v české společnosti měly (a mají) církve vždy významné postavení, je třeba urychleně a odpovídajícím způsobem dořešit jejich financování, a to na základě moderních a osvědčených principů. Jen tak budou zajištěny podmínky pro budoucí rozvoj církví v České republice, které tak budou moci plnit své poslání k užitku všech občanů.

Resumé

Stať se pokouší zmapovat vývoj financování církví v českých zemích v průběhu 20. století, s tím, že rozebírá i některé instituty financování církví vzniklé v 18. a 19. století, které se uplatňovaly i ve století dvacátém.

Summary

Financing of Churches in the Czech Lands in the 20th Century

The objective of the article is to survey the development of church financing in the Czech lands throughout the 20th century; it discusses some of the institutes of church financing that emerged in the 18th and 19th centuries that were utilized in the 20th century.

¹⁷³TRETERA, Jiří Rajmund, *Stát a církve v České republice*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2002, s. 129.

Zusammenfassung

Kirchenfinanzierung in den böhmischen Ländern im 20. Jahrhundert

Der Aufsatz bemüht sich die Entwicklung der Kirchenfinanzierung in böhmischen Ländern darzustellen, wobei auch einige im 18. und 19. Jahrhundert entstandene Instrumente der Kirchenfinanzierung berücksichtigt werden, die auch ferner im 20. Jahrhundert in Anspruch genommen worden sind.

Riassunto

Il finanziamento delle Chiese in Boemia nel secolo XX

Il saggio cerca di descrivere lo sviluppo di finanziamento delle Chiese in Boemia durante il secolo XX, analizzando alcuni istituti di finanziamento sviluppatasi nei due secoli precedenti ed applicati nel '900.

O autorovi

Mgr. Petr Bradáč, nar. 1979 v Novém Městě na Moravě, je absolventem Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Vedle specializace na církevní a konfesní právo se také zabývá právem obchodních společností.

Mgr. Petr Bradáč, born in 1979 in Nové Město na Moravě, was graduated from the Law School of Charles University in Prague. In addition to specializing in church law and state law on churches he also works on company law matters.

Mgr. Petr Bradáč, geb. 1979 in Nové Město na Moravě, absolvierte Juristische Fakultät der Karlsuniversität in Prag. Über die Spezialisierung auf Kirchen- und Staatskirchenrecht hinaus befasst er sich mit dem Recht der Handelsgesellschaften.

Mgr. Petr Bradáč, nato nel 1979 a Nové Město na Moravě, si è laureato alla Facoltà di Giurisprudenza della Università Carolina a Praga. All'infuori di diritto canonico ed ecclesiastico si dedica al diritto delle società commerciali.

Podmínky zcizování církevního majetku podle CIC/1983

Miroslaw Sitarz

„Katolická církev může vrozeným právem nezávisle na světské moci nabývat, držet, spravovat a převádět majetek k dosahování sobě vlastních cílů“. To uvádí Kodex kanonického práva z roku 1983 (CIC/1983) ve svém kánonu 1254, § 1¹ (dále jen „c.“, a jde-li o několik kánonů, pak „cc.“).

Římský biskup (tj. papež) je na základě svého primátu v moci řízení nejvyšším rozhodčím a správcem veškerého majetku katolických církevních institucí, jak stanoví c. 1273.

Papež však zpravidla nezasahuje bezprostředně do správy majetkových záležitostí níže postavených právnických osob v církvi, a to podle koncilní zásady dekoncentrace a decentralizace moci v církvi.² Vlastnické právo k majetku náleží té právnické osobě, která je právoplatně nabytá.³ Papež má však jako nejvyšší zákonodárná moc v církvi právo vydávat příslušné předpisy, které se týkají nabývání, správy a prodeje majetku, a jako nejvyšší výkonná moc je rozhodčím ve správním řízení o uplatňování vlastnického práva jednotlivých právnických osob. Předmětem úvah obsažených v tomto článku je analýza podmínek, které je třeba splnit při zcizování církevního majetku (tj. majetku jednotlivých katolických církevních institucí), aby šlo o zcizení⁴ z hlediska kanonického práva platné a dovolené.

¹Tento postulát katolická církev deklaruje nejen ve svých právních předpisech, ale i v mezinárodních smlouvách (konkordátech). Jde ve značné míře o reakci na některé starší teorie, zejména z osvěcensko-absolutistické epochy, popírající oprávněnost církevních institucí majetek nabývat, případně i vlastnit. Pozn. překladatele.

²Viz podrobně KRUKOWSKI, Józef, *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*, Lublin, 1985, s. 44–45.

³Již v 19. století ztvárnila tzv. instituční teorie, podle níž patří církevní majetek té právnické osobě, která jej nabytá. Popřena byla tzv. „Gesamtkirchentheorie“, podle které majetek právnických osob v katolické církvi patří této církvi jako celku. Papež přímo řídí majetek ústředí katolické církve – Apoštolského stolce – kdežto vůči majetkovým právům diecézí, jiných místních církví, řeholí apod., i jimi zřízených právnických osob, zasahuje jen zřídk a nepřímou. Podrobnosti viz HRDINA, Antonín Ignác, *Kanonické právo*, Eurolex Bohemia, Praha, 2002, s. 313. Pozn. překladatele.

⁴Obecný význam tohoto pojmu jsme uvedli v hesle **zcizení** v rubrice „Z připravovaného slovníku církevního práva“, *Revue církevního práva* č. 30 – 1/05, Praha, s. 99. Je nutno přísně odlišovat výrazy zcizení a odcizení! Pozn. překladatele.

1. POJEM ZCIZENÍ

Kanonické právo užívá obecného termínu zcizení⁵ (alienatio) v dvojím speciálním smyslu: užším a širším.

1. Zcizením církevního majetku v užším smyslu rozumíme takový úkon, jímž přechází vlastnické právo (tzv. dominium directum) z jednoho subjektu na druhý, a to jak na základě tzv. titulu bezplatného (titulo gratuito – např. darování nebo dědický odkaz – legatum atd.), tak úplatného (titulo oneroso – např. prodej, směna).⁶

2. Zcizení může být chápáno i v širším smyslu. K tomuto pojmu je přiřazováno také jakékoliv jednání (quodlibet negotio), v jehož důsledku se majetkové poměry jedné právnické osoby mohou zhoršit ve prospěch jiné (c. 1295). V tomto smyslu je zcizení také přenesením jakéhokoliv práva na jinou osobu ať již také církevní, nebo světskou, v jehož důsledku se zhorší majetkové poměry aspoň jedné církevní právnické osoby. Jde např. o uvalení služebnosti na církevní majetek, nebo zřeknutí se služebnosti svědčící církevní instituci, nebo o nájem, zástavu, hypotéku, půjčku, či zřeknutí se sporu dohodou u smírčího soudu (transactio, compromissum).

Zcizením v pojetí práva obsaženého v CIC/1983 *není* (pokud nepřináší zhoršení majetkových poměrů): půjčka přijatá bez zatížení (např. bez hypotéky), nebo výhodné uložení peněz, nebo splacení půjčky nebo koupě věci za peníze, které jsou v oběhu a nikoliv uložené nastálo jako kapitálový vklad, nebo prodej cenných papírů k nutnému vybudování obytného domu.

Zcizením není také ztráta materiálních hodnot v důsledku násilného jednání nebo krádeže. Tato jednání, i když zhoršují vlastnické poměry, nejsou legálním převodem vlastnického práva.

2. PŘEDMĚT ZCIZENÍ

Předmětem zcizení mohou být věci ve vlastnictví církevní instituce, a to jak movité, tak nemovité (c. 1254). Za určitých podmínek mohou být předmětem zcizení také posvátná místa (c. 1222). Ostatky svatých (relikvie) je zakázáno prodávat (c. 1190, § 1). Jiným způsobem je zcizit nebo je přenést natrvalo na jiné místo je sice výjimečně dovoleno, ale jedině s dovolením Apoštolského

⁵Viz předcházející poznámku. Pozn. překladatele.

⁶Cf. WYCISK, F., *Alienacja w prawie kanonicznym*, EK, svazek I, oddíl 369; PASTERNAK, F., *Urzędy i beneficyja kościelne. Majątek kościelny*, Warszawa, 1970, s. 292; WÓJCIK, W., *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, svazek IV, Lublin, 1987, s. 86.

stolce (c. 1190, § 2), což se vztahuje i na posvátné obrazy, které se těší velké úctě věřících (c. 1190, § 3).

Předmětem zcizení mohou být dále cenné věci, a také konstantní kapitál, uložený v určitém podniku, bance nebo v cenných papírech.⁷

3. PODMÍNKY ZCIZENÍ

S ohledem na trvalost cílů, jimž slouží církevní majetek,⁸ podléhá tento majetek a práva s ním spojená zvláštní ochraně. Církevní majetek (majetek církevních institucí) je z důvodu svého určení k duchovním cílům, svázaným s posláním církve, v jistém smyslu vyloučen z časného užitku a je zasvěcen Bohu. Z toho důvodu není církevní právo nakloněno jeho zcizování. Vyjadřuje to zásadní princip: „res Ecclesiae alienari non posse“.

Toto omezení se týká všech právnických osob v církvi, kolegiálních i nekolegiálních, a zabráňuje jim ve volných převodech majetku a příjmů jedné právní osoby na druhou. Toto omezení, ač platí od počátku dějin církve, není absolutní, ale podmíněné. Z důvodu uvedeného omezení stanoví církevní právo kontrolu nad všemi jednáními tohoto druhu a umožňuje je pouze z nutných důvodů a při zachování předepsaných formalit. Jsou závazné při zcizování v užším i širším smyslu.

CIC/1983 stanoví podmínky platného a dovoleného zcizení. Zavazuje diecézního biskupa a jiné ordináře, aby před uskutečněním majetkových dispozic většího významu (s ohledem na ekonomický stav diecéze) a před vydáním rozhodnutí o zcizení nebo dovolení ke zcizení⁹ vyslechli *názor* (consilium) konzultorských orgánů. Jde o tyto orgány: o diecézní ekonomickou radu (cc. 492–493), o kněžskou radu (cc. 495–501) a o sbor konzultorů (c. 502). Ordinář musí navíc získat i *souhlas* (consensus) ekonomické rady a sboru konzultorů, a to v případech stanovených obecným církevním právem a stanovami fundací, ve všech případech úkonů „mimořádné správy“ majetku a v případech takových zcizení, jejichž hodnota se pohybuje mezi dolní a horní hranicí stanovenou pro určitou zemi, i nad tuto horní hranici. Biskupská konference je povinna stanovit pro své území, který úkon spadá do mimořádné správy, a určit dolní a horní hranici hodnoty majetku pro transakce, k nimž je třeba rozhodnutí či dovolení ordináře, ale ještě netřeba dovolení Apoštolského stolce.

⁷BAŹKOWICZ, Z., *Prawo kanoniczne*, svazek II, Opole, 1958, s. 577.

⁸Zákonodárce uvádí v c. 1254 § 2: „Vlastní cíle jsou především: konání bohoslužeb, zajištění přiměřeného zaopatření duchovních a jiných služebníků, uskutečňování apoštolátu a charitativní činnosti, hlavně mezi chudými.“ (Cf. také c. 222).

⁹Rozhodnutí o zcizení: tam, kde jde o církevní právní osobu, jejímiž statutárními orgány jsou; dovolení ke zcizení: tam, kde jde o právní osoby podřízené. Pozn. překladatele.

CIC/1983 vyžaduje *k platnému zcizení* v jednotlivých případech:

1. dodržení ustanovení světského práva (c. 1290),
2. *dovolení* (licentia) kompetentní církevní autority (c. 1291),
3. konzultaci s poradními orgány s cílem vyslechnutí jejich názoru nebo získání jejich souhlasu (c. 1292, § 1),
4. navíc dovolení Apoštolského stolce (v případech, které stanoví c. 1292, § 2),
5. u věci dělitelných soupis částí, které byly převedeny dříve (c. 1292, § 3),
6. seznámení se s ekonomickými poměry příslušné právní osoby, jejíž majetek má být převáděn (c. 1292, § 4).

K dovolenému zcizení majetku, jehož hodnota překračuje dolní hranici, požaduje zákonodárce navíc:

1. spravedlivý důvod,
2. ocenění zcizované věci,
3. zachování jiných prostředků opatrnosti (c. 1293).

Nejprve pojednáme o podmínkách platného zcizení, poté o podmínkách zcizení dovoleného.

3.1. Podmínky platného zcizení

3.1.1. Povinnost dodržení ustanovení světského práva

Zákonodárce uvádí v c. 1290: „Obecné i zvláštní normy světského práva o smlouvách a jejich plnění, účinné na daném území, mají stejné účinky v kanonickém právu ve věcech, které podléhají církevní pravomoci, pokud tyto normy neodporují božskému právu nebo pokud kanonické právo nestanoví jinak ...“.

Církevní zákonodárce tedy kanonizuje za splnění určitých podmínek předpisy světského práva týkající se smluv (zásada subsidiarity). Z toho důvodu je při provedení zcizení podle církevního práva nutné přizpůsobit se požadavkům světského práva o smlouvách a závazcích. Světské právo není závazné, pokud je v rozporu s božským právem přirozeným i pozitivním, nebo v případě, že církevní právo upravuje danou otázku odlišně.¹⁰

3.1.2. Získání dovolení příslušné církevní autority

Jedním ze základních předpokladů zcizení je získání dovolení příslušné církevní autority. Jsou různé okolnosti, kdy je dovolení požadováno. Na prvním místě zákonodárce zohledňuje hodnotu věci. V c. 1291 podává obecnou zásadu:

¹⁰Cf. WÓJCIK, W., cit. dílo, s. 85; MARTIN DE AGAR, T. J., *Beni temporale missione della Chiesa*, Pamplona, 1991, s. 37.

„K platnému zcizení majetku, který na základě zákonného určení tvoří kmenový majetek veřejné právnické osoby, a jehož hodnota přesahuje hranici určenou právem, se vyžaduje dovození představeného podle norem práva.“

Dovození příslušné církevní autority se vyžaduje, jestliže hodnota zcizovaného majetku překračuje právem stanovenou hranici. Rozlišuje se dolní, horní a střední hranice. Zjištění, v jakém hraničním limitu má být plánované zcizení provedeno, je důležité, protože církevní autorita udělující dovození může být různá – v závislosti na hodnotě zcizované věci.

Na dalším místě CIC/1983 stanoví, kdo je považován za příslušnou autoritu:

1. Příslušnou autoritu určují stanovy – jestliže jde o právnické osoby, které nepodléhají diecéznímu biskupovi a hodnota zcizovaného majetku se pohybuje mezi dolní a horní hranicí, stanovenou pro určitou zemi její biskupskou konferencí.¹¹
2. Příslušnou autoritou je diecézní biskup: ve vztahu k veřejným církevním právnickým osobám jemu podřízených a při zcizování majetku diecéze.
3. Jestliže hodnota věci překračuje horní hranici nebo ve všech případech, pokud jde o věci darované církvi ze slibu (*ex voto*) nebo o věci umělecky nebo historicky cenné (c. 1190), je další příslušnou autoritou Apoštolský stolec.

Konference biskupů Polska stanovila na svém 227. plenárním zasedání ve dnech 16.–18. června 1995 za horní hranici ekvivalent 500 000 amerických dolarů, nad níž je třeba se obracet se žádostí o svolení ke zcizení církevního majetku na Apoštolský stolec. Na tomto zasedání stanovila zároveň ekvivalent 100 000 amerických dolarů jako dolní hranici, kdy je ke zcizení třeba dovození ordináře.¹² Tato ustanovení byla potvrzena římskou Kongregací pro biskupy.¹³

3.1.3. Konzultace s poradními orgány s cílem vyslechnutí jejich názoru nebo získání jejich souhlasu (c. 1292 § 1)

Konzultace činí rozhodnutí jedince více promyšleným a vyzrálým; je od prvních století existence církve uskutečněním funkční kolegiálnosti. Tato zásada křesťanům katolíkům umožňuje, aby vyjádřili svou odpovědnost za církevní

¹¹V případě řeholního institutu je třeba postupovat v souladu s c. 638.

¹²Cf. Akta Konferencji Episkopatu Polski, I (1998), s. 143–145.

¹³Pro území České biskupské konference (totožné s územím České republiky) bylo vydáno obecně závazné nařízení České biskupské konference ve věcech správy církevního majetku čj. 780/2001 ze dne 23. ledna 2001, které stanoví jako dolní hranici částku 10 milionů Kč, a horní hranici částku 40 milionů Kč. Cf. Acta curiae Archiepiscopalis Olomucensis 2001/05 čj. 950/2001 nebo Acta curiae Archiepiscopalis Pragensis 7-8/2001, příloha č. 6 (směrnice arcibiskupa pražského č. 2/2001 z 13. 7. 2001). Text jsme publikovali v Revue církevního práva č. 20 – 3/2001, s. 211–212. Pozn. překladatele.

majetek. Z tohoto důvodu stanoví CIC/1983 církevní autoritě, která vydává rozhodnutí, povinnost konzultace s poradními orgány. Je povinna v souladu s právními normami buď vyslechnout jejich názor, nebo získat jejich souhlas. Abychom správně rozuměli současné právní úpravě, je nutné analyzovat, jak se tato povinnost vyvíjela v průběhu dějin církve.

3.1.3.1. Povinnost konzultace v předkodexovém právu¹⁴

V prvotní církvi bylo duchovenstvo biskupského města (kněží i jáhnové) přirozeným místem rady a pomoci biskupovi. Církevním majetkem biskup disponoval na vlastní odpovědnost, ovšem za vědomí kněží a jáhnů, kteří hráli zvláštní roli při správě majetku. Kněží byli spolupracovníky a zástupci biskupa – Božím senátem a apoštolskou radou.¹⁵ Jejich odpovědnost za křesťanské společenství nespočívala pouze v plnění doporučení biskupa, ale zakládala jejich vliv na přípravu biskupových rozhodnutí a jejich provádění.¹⁶

Bohatší laici, kteří darovali prostředky svatyním, charitativním ústavům a podporovali skutky pomoci chudým, se také často podíleli na správě církevního majetku. V Africe tvořili *seniores laici* druh církevní rady pro majetkové otázky. Na Východě je zastupovali duchovní. Na Západě představitelé církve odmítali ingerenci světských autorit do správy církevního majetku.¹⁷

V roce 419 vydává synod v Kartágu dekret, jímž stanoví, že biskupové mohou zcizovat majetek pouze v nutných případech a při získání souhlasu diecézního presbyteria.

V roce 447 papež Lev Veliký (440–461) prohlašuje, že souhlasu kléru je třeba k platnosti prodeje a směny církevního majetku.¹⁸

V prvních jedenácti stoletích existence církve mívala konzultace biskupa formu vyjádření kolektivního jednomyslného souhlasu křesťanů katolíků – duchovních i lidu. Tato dlouhá církevní praxe měla svůj speciální význam. Byla v ní spatřována nejen vůle lidu, ale i vůle Boží, která se projevovala jednomyslným aktem shromáždění (*vox populi vox Dei*).

¹⁴Text této kapitoly byl při překladu do češtiny se souhlasem autora přiměřeně zkrácen. Pozn. překladatele.

¹⁵Cf. „Cuncti similiter revereantur ut Iesum Christum, sicut et episcopum, dui est typus Patris, presbyteria autem ut senatum Dei et concilium apostolorum ...“, Epistula ad Trallianos, 3,1, in: Enchiridion Patristicum, s. 17; Trall. 3, 1, Sch, s. 112.

¹⁶Cf. PIERONEK, Tadeusz, *Rada Kaplańska*, in: Prawo Kanoniczne, 12 (1969), č. 3-4, s. 6.

¹⁷Cf. širěji k tomuto tématu: WÓJCIK, W., *Powstanie i rozwój majątku kościelnego*, in: Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, svazek IV, s. 11–19.

¹⁸C. 52, C. 12, q. 2.

Od konce 12. století papežové stanovili případy, v nichž byl biskup povinen požádat kapitolu o vyjádření souhlasu (consensus) nebo jen o vyjádření názoru (consilium). Podle kanonického práva z následujícího století měla tato žádost biskupa o vyjádření souhlasu závazný charakter a byla předpokladem platnosti právního úkonu.

V papežských dekretálech bylo zcizení církevního majetku uskutečněné bez souhlasu kapitolu neplatné a osoba, která zcizení provedla, podléhala exkomunikaci. Také otcové Tridentského koncilu (zasedání 25, can. 11) a Pius IX. v konstituci *Apostolicae Sedis* zdůrazňovali povinnost konzultace a za protiprávní zcizení určili trest exkomunikace.

Podmínkám pro zcizování církevního majetku stanoveným v CIC/1917 předcházela partikulární úprava stanovená Třetím plenárním synodem biskupů USA, konaném v Baltimore roku 1884.¹⁹ Jeho iniciátorem byla římská Kongregace pro šíření víry, znepokojená materiální situací a stavem kázně v partikulárních církvích v USA.²⁰

Kongregace pro šíření víry vydala dne 21. 9. 1885 dekret, jímž na závěr rozhodla o schválení statutů plenárního synodu Apoštolským stolcem a vydala souhlas k jejich vyhlášení.²¹ Povinností biskupa bylo podle nich projednat s diecézními konzultory takové zcizení církevního majetku, jehož hodnota překračovala 5000 dolarů, jakož i zvýšení poplatků za církevní úkony.²²

Středověká praxe spočívající v povinnosti projednat příslušné zcizení a právní úprava vypracovaná synody v USA a Kongregací pro šíření víry byly vtěleny do CIC/1917.

3.1.3.2. Povinnost konzultace v CIC/1917

Kodex kanonického práva z roku 1917 (ve zkratce CIC/1917) stanovil, že místní ordinář má povinnost získat souhlas katedrální kapitolu (nebo diecézních

¹⁹Viz GUILDAY, P., *A history of the Concils of Baltimore (1791–1884)*, New York, 1932, s. 221–249.

²⁰Cf. FOGARTY, G. P., *The Vatican and the American Hierarchy from 1870 to 1965*, in: Pápste und Papsttum, svazek XXI, Stuttgart, 1982, s. 27–28.

²¹Cf. *Decretum recognitionis Concilii Plenarii Baltimorensis, 21 September 1885*, AAB, 79-S-5, in: *Acta et Decreta Concilii Plenarii Baltimorensis Tertii A. D. MDCCCLXXXIV*, Baltimore, 1886, s. XV–XVI.

²²Ibid., s. 112–114.

konzultorů),²³ správní rady²⁴ a zainteresovaných osob; v případě nesouhlasu jednoho z konzultorských orgánů jednal neplatně.²⁵

Tento souhlas musel být vyjádřen kolegiálně, v souladu s c. 101, § 1, v následujících případech stanovených kánony CIC/1917:

- 1) zcizení církevního majetku, jehož hodnota se pohybovala mezi 1000 a 30 000 lirami nebo franky (c. 1532, § 3),
- 2) pronájem církevního majetku, jestliže hodnota pronájmu se pohybovala mezi 1000 a 30 000 lirami nebo franky a nájemní smlouva byla uzavřena na dobu delší než 9 let; dále také v případě, že hodnota pronájmu církevního majetku byla vyšší než 30 000 lir nebo franků a nájemní smlouva byla uzavřena na dobu kratší než devět let (c. 1541, § 2, bod 2),
- 3) získání vlastnictví k podstatě k určitému církevnímu majetku, který se doposud nacházel v dědičném nájmu a jehož hodnota se pohybovala mezi 1000 a 30 000 lirami nebo franky, jinou osobou (c. 1542, § 1, a c. 1532, § 3),
- 4) vystupování u soudu jménem katedrálního kostela nebo biskupského stolního majetku, pokud byl v nebezpečí peněžní obnos vyšší než 1000 lir nebo franků (viz c. 1653, § 1).

Je třeba dodat, že kromě souhlasu katedrální kapitolu, správní rady a zainteresovaných osob bylo potřebné předcházející dovolení Apoštolského stolce, pokud se jednalo o zcizení drahocenné věci (preciosa, c. 1532, § 1, bod 1), nebo věci, jejichž hodnota překračovala 30 000 lir nebo franků (c. 1532, § 1, bod 2). V roce 1951 stanovila Konzistorní kongregace, že je nutné dovolení Apoštolského stolce ke zcizení majetku, jehož hodnota překračuje nikoliv 30 000, ale 10 000 franků nebo lir, a k zadlužení se, které je vyšší než tato částka.²⁶

V případech, kdy hodnota nepřekračovala 1000 franků nebo lir, stačilo dovolení místního ordináře, který byl povinen vyslechnout názor správní rady a získat souhlas zainteresovaných osob.

²³C. 423 CIC/1917 stanoví: „V diecézích, kde dosud nebylo možno zříditi nebo obnoviti katedrální kapitolu kanovníků, ustanoví biskup s výhradou zvláštních předpisů Apoštolského stolce, diecézní konzultory, tj. kněze doporučené zbožností, mravy, učeností a prozíravostí.“ (český překlad z roku 1947/48, publikovaný teologickým studiem v Olomouci 1968). Pozn. překladatele.

²⁴C. 1520 § 3 CIC/1917 ukládal místnímu ordináři v jeho sídelním městě jmenovat správní radu – několik schopných mužů zběhlých ve světském právu – aby spolu s ním spravovali majetek diecéze. Pozn. překladatele.

²⁵Cf. C. Cons. 12 VII 1919, AAS 11 (1919), s. 416.

²⁶AAS 43 (1951), s. 602.

3.1.3.3. Povinnost konzultace stanovená v CIC/1983

Podle CIC/1983 je diecézní biskup povinen projednat s ekonomickou radou a se sborem konzultorů věci majetkové správy, které jsou závažnější vzhledem k ekonomické situaci diecéze; souhlas téže rady a sboru konzultorů potřebuje - kromě případů zvláště uvedených v obecném právu nebo v nadačních listinách - k úkonům povahy mimořádné správy. Které jednání se považuje za mimořádnou správu, určí biskupská konference (viz c. 1277).

Úkony, které biskup činí při řízení diecéze, jsou trojího druhu: úkony menšího významu, většího významu, anebo úkony mimořádné správy. Úkony menšího významu (*actus minoris momenti*) činí biskup svobodně podle obecných zásad rozumné správy. Naproti tomu akty většího významu (*actus maioris momenti*) je povinen činit až po vyslechnutí názoru dvou konzultorských orgánů: ekonomické rady (c. 492) a sboru konzultorů (c. 502) v souladu s ustanovením c. 127. K úkonům mimořádné správy (*actus extraordinariae administrationis*) nestačí vyslechnutí názoru uvedených orgánů, ale je třeba získat jejich souhlas. Jde o to, aby činnost biskupa byla ve výjimečně důležitých ekonomických záležitostech rozumná a spravedlivá, nevzbuzující pochybnosti. Úkon většího významu, jímž je bezpochyby zcizení majetku, je neplatný, pokud jej učinil diecézní biskup, aniž by vyslechl názor ekonomické rady a sboru konzultorů; totéž se týká úkonů mimořádné správy, pokud je biskup uskutečnil, aniž by se seznámil s názorem výše uvedených orgánů a aniž by získal jejich souhlas (c. 127).²⁷

Úkony většího významu mají charakter relativní; na jejich vymezení má vliv ekonomická situace diecéze. Mají být vymezeny ve stanovách nebo v partikulárním právu. Seznam úkonů mimořádné správy vytváří biskupská konference.²⁸ V některých případech ukládá obecné kanonické právo biskupovi, aby před uskutečněním určitého úkonu získal souhlas ekonomické rady a sboru konzultorů, jakož i zainteresovaných osob (c. 1292). Totéž může ukládat fundační listina.²⁹

²⁷Představený potřebuje ke svému jednání souhlas nebo radu některých jednotlivců:

- 1) pokud je třeba souhlasu, je akt představeného neplatný, pokud se na ně představený neobrátil za účelem udělení souhlasu nebo pokud akt uskuteční proti jejich vůli nebo proti vůli některého z nich;
- 2) pokud je třeba rady, akt představeného by byl neplatný bez vyslechnutí názoru těchto osob;
- 3) představený nemá povinnost postupovat v souladu s udělenou radou, dokonce i v případě, pokud by byla shodná, avšak nemá bez vážného důvodu – jehož závažnost posuzuje sám – postupovat proti tomuto názoru, zvláště pokud je shodný.

²⁸Polská biskupská konference dosud nevytvořila právní normy pro tuto oblast.

²⁹Cf. PAWLUK, Tadeusz, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, svazek IV, Olsztyn, 1996, s. 41.

V případě, že je určitý kostel vyloučen z užívání pro bohoslužby a je určen k počestnému světskému užívání, ukládá zákonodárce diecéznímu biskupovi povinnost vyslechnout názor jiného konzultativního orgánu (kněžské rady). Zároveň je třeba souhlasu osob, které nabyly práv k tomuto kostelu, a zvážit, zda se tím neublíží prospěchu duší (c. 1222, § 2).

Souhlasu příslušné církevní autority je třeba při zcizení, pokud je jeho hodnota vyšší než suma stanovená právem. Tato autorita je vymezena v c. 1292; záleží přitom na hodnotě zcizované věci. V tomto ustanovení zákonodárce stanoví: „jestliže hodnota majetku, který má být zcizen, se pohybuje mezi dolní a horní hranicí, stanovenou biskupskou konferencí, a jedná se o právnické osoby, které nejsou podřízeny diecéznímu biskupovi, určují tohoto příslušného představeného stanovy; v ostatních případech je příslušným představeným diecézní biskup, který potřebuje souhlas ekonomické rady a sboru konzultorů a těch, kterých se to týká. Jejich souhlas potřebuje diecézní biskup i ke zcizení majetku diecéze.“ Pokud hodnota transakce nepřekračuje dolní hranici, nepodléhá předpisům o zcizování. Pokud hodnota zcizovaného majetku překračuje dolní hranici, ale nepřekračuje horní hranici, je k platnosti daného aktu třeba souhlasu příslušné církevní autority. Pokud určitá právnická osoba nepodléhá diecéznímu biskupovi, stanoví tuto autoritu statut právnické osoby. Naopak, pokud mu podléhá, je kompetentní osobou diecézní biskup, který potřebuje k platnému zcizení předchozí souhlas ekonomické rady, sboru konzultorů a zainteresovaných osob.

Taktéž při zcizení majetku diecéze musí biskup získat souhlas ekonomické rady a sboru konzultorů.

Právo obsažené v CIC/1983 vypočítává situace, kdy má diecézní biskup povinnost pouze vyslechnout názor, a kdy musí získat souhlas.

CIC/1983 stanoví následující případy, v nichž diecézní biskup potřebuje k platnosti právních úkonů souhlas³⁰ ekonomické rady a sboru konzultorů:

1. vydávání svolení ke zcizení majetku, jenž na základě zákonného určení tvoří kmenový majetek veřejné právnické osoby podléhající diecéznímu biskupovi nebo diecézní nadaci, jejichž hodnota překračuje právem stanovenou částku (viz cc. 1277, 1291);

³⁰K tomuto tématu viz: PARALIEU, R., *Guide pratique du Code de Droit Canonique*. Notes pastorales, Bourges, 1985, s. 171; MARTIN DE AGAR, J. T., *Elementi di Diritto Canonico*, Roma, 1996, s. 92; ERDŐ, P., *Egyházzog*, Budapest, 1991, s. 285–286; RAMOS, F. J., *Le Dioecesi nel Codice di Diritto Canonico*. Studio giuridico-pastorale sulla organizzazione ed i raggruppamenti delle Chiese particolari, Roma, 1997; ARRIETA, J. I., *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*, Milano, 1997, s. 436.

2. zcizení majetku, jehož hodnota se pohybuje mezi dolní a horní hranicí hodnoty stanovené biskupskou konferencí a jenž náleží veřejné právnické osobě nepodléhající danému diecéznímu biskupovi, pokud její statut neurčuje příslušnou církevní autoritu, jakož i v případech zcizení majetku diecéze (c. 1292, § 1);
3. Zcizení jakéhokoliv majetku, jehož hodnota překračuje horní hranici hodnoty stanovené biskupskou konferencí nebo pokud jde o věci darované církvi ze slibu, a také pokud jde o věci cenné umělecky nebo historicky (c. 1292, § 2);
4. provedení jakéhokoliv jednání, jímž se může zhoršit majetková situace právnické osoby (c. 1295).

3.1.4. Dovolení Apoštolského stolce

Pokud hodnota zcizovaného majetku náležejícího právnické osobě podléhající diecéznímu biskupovi překračuje horní hranici stanovenou biskupskou konferencí, požaduje církevní zákonodárce kromě souhlasu sboru konzultorů, ekonomické rady a zainteresovaných osob ještě další náležitost: diecézní biskup musí ještě získat dovolení Apoštolského stolce, konkrétně římské Kongregace pro kleriky.³¹ Diecézní biskup potřebuje uvedený souhlas, jakož i dovolení Kongregace také v případě zcizení věci darované církvi ze slibu, nebo věci cenné umělecky nebo historicky.

Kongregace pro kleriky stanovila, že k platnému zcizení, zvláště pokud jsou zcizovány dary poskytnuté církvi, je třeba souhlasu komise sakrálního umění, liturgické komise a znalců.³² Církevní zákonodárce dále zakazuje dávat souhlas ke zcizení církevního majetku, který je předmětem kultu ze strany křesťanů katolíků. Výslovně tuto oblast upravuje c. 1190, § 1 a 2.

3.1.5. Uvedení dříve zcizených částí dělitelné věci

Pokud je věc, která má být zcizena, dělitelná, musí být v žádosti o dovolení zcizení uvedeny i části dříve zcizené; v opačném případě je udělený souhlas neplatný (c. 1292, § 3).

Věc dělitelná (*res divisibilis*) může představovat fyzickou jednotu (např. pozemek), nebo morální (např. knihovnu). Účelem tohoto předpisu je zamezit postupnému zcizování dělitelné věci bez souhlasu příslušné církevní autority.³³

³¹Cf článek 98 apoštolské konstituce Pastor Bonus, AAS 80 (1988), s. 841–923.

³²AAS 63 (1971), s. 313.

³³Cf PAWLUK, T., cit. dílo, s. 51.

3.1.6. Povinnost seznámit se s ekonomickou situací právnické osoby

Tato povinnost se týká ekonomické rady a sboru konzultorů. Je obsažena v c. 1292, § 4: „Ti, jejichž souhlas nebo rada je nutná ke zcizení majetku, nedají radu nebo souhlas, dokud nebudou přesně seznámeni jak s ekonomickým stavem právnické osoby, jejíž majetek má být zcizen, tak se zcizeními, které již byly provedeny.“ Z toho důvodu jsou výše uvedená grémia, která se účastní zcizení, povinna nejprve zjistit, zda jde o kmenové jmění (trvalé hmotné zajištění právnické osoby), a zda zcizení nezpůsobí dané instituci ohrožení ekonomickým krachem.

3.2. Podmínky dovoleného zcizení

CIC/1983 obsahuje, poté co vyjmenoval podmínky nutné k platnému zcizení, v c. 1293 následující ustanovení:

„§ 1 K převodu majetku, jehož hodnota přesahuje dolní hranici, se nadto vyžaduje:

1° spravedlivý důvod, jakým je naléhavá nutnost, zřejmá potřebnost, zbožnost, charitativní účel, nebo jiný závažný důvod;

2° písemné ocenění zcizované věci, vyhotovené znalci.

§ 2 Zachovají se také ostatní ustanovení vydaná příslušným představeným, aby se zabránilo škodě pro církev.“

3.2.1. Spravedlivý důvod

Tadeusz Pawluk považuje za spravedlivý důvod (*iusta causa*): nutnost provést opravu kostela, zakoupení nezbytných liturgických předmětů, zlepšení hospodaření prodejem zbytečných věcí, poskytnutí pomoci při vybudování sakrálního objektu, přání poskytnout rychlou pomoc strádajícím v období války nebo jiného neštěstí, potřebnost vybudování nebo konsekrace farního domu atd.³⁴ W. Wójcik uvádí jako příklad naléhavé nutnosti zaplacení dluhů ve stanovené lhůtě a vybudování kostela. Za službu lásky naproti tomu považuje starost o chudé a nemocné.³⁵

3.2.2. Ocenění zcizované věci

Zákonodárce stanoví jako druhou podmínku dovoleného zcizení věci vyhotovení písemného ocenění věci, provedeného znalci. Konzultanti, kteří pracovali

³⁴Ibid.

³⁵WÓJCIK, W., cit. dílo, s. 90.

na reformě CIC/1917, v tomto případě na reformě c. 1530 CIC/1917, odmítli návrh na opominutí ocenění věci určené ke zcizení. Poukázali na skutečnost, že ocenění vyhotovené písemně je nutné nejen jako doklad, který bude uložen ve spisech. Jde také o to, že písemné ocenění nutí znalce, aby ocenění věci bylo pečlivé a pravdivé. Znalci k tomu mají mít vědeckou kvalifikaci a odbornou zkušenost. Doplněním této normy je c. 1294, který ve svém § 1 stanoví: „Zpravidla se věc nemá převádět za menší cenu, než je uvedena v ocenění.“ Za mimořádných okolností by bylo možné věc zcizit za nižší cenu, než stanovili znalci. V této situaci, jak vyplývá z diskusí konzultantů připravujících reformu předešlého Kodexu kanonického práva, je ale navíc také nutný souhlas autorit, které udělují souhlas se zcizením za plnou hodnotu zcizované věci.³⁶

V c. 1294, § 2, CIC/1983 zákonodárce přikazuje, aby peníze získané zcizením byly uloženy ve prospěch církve, nebo jich bylo moudře použito ve shodě s účelem zcizení.

3.2.3. Zachování jiných prostředků opatrnosti

Zákonodárce stanoví povinnost zachovat také ostatní ustanovení vydaná příslušnou církevní autoritou, aby se zabránilo škodě pro církev (c. 1293, § 2). Cílem této normy je zabezpečení se před možnými ztrátami. Prostředky ochrany mohou být různé a záleží na místních podmínkách. Příslušná církevní autorita může např. přikázat, aby byl prodej veřejně ohlášen, anebo, jak uvádí T. Pawluk, se s ohledem na měnící se hodnotu peněz užilo výměny.³⁷

4. PRÁVNÍ NÁSTROJE OBRANY VŮČI PROTIPRÁVNÍMU ZCIZENÍ

Může nastat případ, že je zcizen církevní majetek, aniž byly zachovány formální náležitosti církevního práva, avšak zcizení je platné podle světského práva. Příslušná církevní autorita je povinna se poté rozhodnout – po důkladném zvážení všech okolností – zda a jaká žaloba – osobní nebo věcná, kým a proti komu bude podána na obhajobu práv církve (c. 1296).

Osobní žaloba (*actio personalis*) směřuje proti tomu, kdo protiprávně zcizil majetek, nebo proti jeho dědicům. Naproti tomu věcná žaloba (*actio realis*) směřuje proti každému držiteli neplatně zcizené věci. Cílem osobní žaloby je

³⁶Šířeji k tomu viz tamtéž, s. 90–92.

³⁷Cf. cit. dílo, s. 52.

odškodnění. Cílem věcné žaloby je vrácení věci, přičemž má držitel oprávnění žalovat osobu, která věc protiprávně zcizila, na vrácení kupní ceny a uhrazení vynaložených nákladů.

Proti osobě, která zcizila církevní majetek bez předepsaného dovození, je možné podat žalobu u světského soudu³⁸ a také obžalobu v kárném procesu církevním. C. 1377 CIC/1983 stanoví: „Kdo zcizí církevní majetek bez předepsaného dovození, bude potrestán spravedlivým trestem.“

Příslušnou autoritou (*auctoritas competens*), na niž poukazuje zmíněný c. 1296, je církevní autorita, již přísluší vydat písemné dovození k platnému zcizení. Žaloba se podává u církevního soudu. V případě zcizení platného podle světského práva, není vyloučeno domáhat se práva také před světským soudem.

Z časopisu ROCZNIKI NAUK PRAWNYCH – PRAWO KANONICZNE, svazek 10, sešit 2, Lublin, 2000, přeložil Zábaj Horák. Se souhlasem autora mírně kráceno.

Resumé

Článek nejprve vymezuje pojem zcizení (alienace) podle CIC/1983 a věci, které mohou být zcizeny. Dále se zabývá podmínkami platného zcizení podle CIC/1983. Jde o povinnost dodržet ustanovení světského práva, získání dovození (licentia) příslušné církevní autority, povinnost konzultovat zcizení s příslušnými orgány (consilium), případně získat jejich souhlas (consensus), případně získání dovození Apoštolského stolce, a o povinnost vypočtení dříve zcizených částí dělitelné věci. Dále popisuje podmínky dovoleného zcizení, jimiž jsou: spravedlivý důvod, ocenění zcizované věci a zachování jiných prostředků opatrnosti. Nakonec pojednává o právních nástrojích obrany vůči protiprávnímu zcizení.

³⁸Snad je míněna žaloba o náhradu škody. Pozn. překladatele.

Summary**Conditions of Alienation of Church Property According to CIC/1983**

Having defined the term “alienation” according to CIC/1983, and having specified the objects that may be alienated, the article discusses the conditions of valid alienation according to CIC/1983. These conditions include the following: adhering to the provisions of secular law, obtaining the permission (licentium) of the competent church authority, consulting with competent bodies regarding the alienation (consilium) or obtaining their consent (consensus) or permission from the Holy See, and accounting for parts of divisible objects that were alienated earlier. The article further describes the conditions of a permissible alienation, which are the following: equitable reason, appraisal of the alienated object, and maintenance of other precautionary principles. Finally, the article discusses the legal tools available for protection against illegal alienation.

Zusammenfassung**Die Bedingungen für die Veräußerung von Kirchenvermögen gemäß CIC/1983**

Artikel definiert zunächst den Begriff der Veräußerung gemäß CIC/1983 und die zu veräußernden Sachen. Des weiteren werden die Bedingungen für eine gültige Veräußerung gemäß CIC/1983 behandelt. Es geht um die nachfolgenden Bedingungen: Pflicht, das weltliche Recht einzuhalten; Erwerb des Erlaubnis, bzw. der Zustimmung von der zuständigen kirchlichen Autorität; Pflicht, die zuständigen Kollegien zu konsultieren oder deren Zustimmung zu erwerben; Erwerb des Erlaubnis vom Heiligen Stuhl; Pflicht, die früher veräußerten Teilen einer teilbaren Sache anzugeben. Ferner werden die Bedingungen für eine erlaubte Veräußerung behandelt, nämlich: ein gerechter Grund, Schätzung der zu veräußernden Sache, Beachtung der anderen Sicherheitsvorkehrungen. Zum Schluss befasst sich der Autor mit den Rechtsmitteln in Bezug auf eine unrechtmäßige Veräußerung.

Riassunto**Condizioni di alienazione dei beni secondo CIC/1983**

L'articolo comincia con delineare la nozione dell'alienazione secondo il CIC/1983 e di beni alienabili. Continua descrivendo le condizioni di una alienazione lecita ai sensi del CIC/1983. Si tratta di doveri a mantenere la legislazione secolare, ottenere la licenza dell'autorità ecclesiastica, consultare l'alienazione con un organo apposito (consilium) oppure ottenere il suo consenso, rispettivamente il consenso della Santa Sede; ed un dovere ad elencare le parti alienate precedentemente. Dopo analizza le condizioni di un'alienazione

lecita, cioè una causa giusta, un estimo del bene e mantenimento di altri mezzi di cautela. Lo studio viene chiuso trattando sui mezzi di difesa legale contro un'alienazione illegale.

O autorovi

Dr. Miroslaw Sitarz, působí na Katedře veřejného a ústavního církevního práva Fakulty práva, kanonického práva a správy Katolické univerzity Jana Pavla II. v Lublinu. Je autorem asi jednoho sta publikací z oblasti církevního práva, z toho devíti knih. Je spoluautorem II. dílu nového komentáře ke Kodexu kanonického práva z roku 1983 vydávaného v nakladatelství Pallotinum v Poznani. Patří k významným organizátorům vědy církevního práva v Polsku.

Dr. Miroslaw Sitarz, Doctor of Canon Law, works in the Department of Public and Constitutional Church Law, at the School of Law, Canon Law and Administration of the Catholic University of John Paul II in Lublin. He has authored approximately one hundred publications in the area of church law, including nine books, and co-authored the second volume of a new commentary on the 1983 Code of Canon Law published by the Pallotinum publishing house in Poznan. He is one of the eminent figures of church law science in Poland.

Dr. Miroslaw Sitarz, Doktor des kanonischen Rechts, ist am Lehrstuhl des öffentlichen und Verwaltungskirchenrechts der Fakultät für Recht, kanonisches Recht und die Verwaltung im Rahmen der Katholischen Universität Johann Paul II. in Lublin tätig. Er ist Autor von mehr als 100 Veröffentlichungen, davon 9 Büchern. Er gehört zum Kollektiv der Autoren des II. Teils des neuen Kommentars zum CIC/1983, der im Verlag Pallotinum in Poznań (Posen) herausgegeben wird, und zu den wichtigen Organisatoren der kirchenrechtlichen wissenschaftlichen Veranstaltungen in Polen.

Dr. Miroslaw Sitarz, dottore in diritto canonico, svolge le attività nella Cattedra di diritto canonico pubblico e costituzionale della Facoltà di diritto, diritto canonico ed amministrazione della Università Cattolica di Giovanni Paolo II a Lublino. È autore di un centinaio di pubblicazioni riguardanti il diritto canonico, fra cui nove libri. È uno dei co-autori del II° volume del nuovo commentario del Codice di Diritto Canonico del 1983, pubblicato dalla casa editrice Pallotinum a Poznań. Appartiene agli organizzatori più importanti della scienza di diritto canonico in Polonia.

Dohoda

Mezi Svatým Stolicem a Lotyšskou republikou

Agreement between the Holy See and the Republic of Latvia

Abkommen zwischen dem Heiligen Stuhl und der Republik Lettland

L'accordo fra la Santa Sede e la Repubblica Lettone

Svatý stolec a Lotyšská republika,

berouce v úvahu Konkordát mezi Svatým stolicem a Lotyšskou republikou podepsaný v roce 1922, který by měl být vzhledem ke změnám, jež nastaly jak na národní, tak na mezinárodní úrovni, nyní nahrazen novou mezinárodní dohodou,

berouce v úvahu na straně Svatého stolce dokumenty Druhého vatikánského koncilu a normy církevního práva a na straně Lotyšské republiky zásady zakotvené v její ústavě a v mezinárodních úmluvách, k nimž přistoupila,

vědomy si skutečnosti, že značná část obyvatel Lotyšské republiky vyznává katolické náboženství,

uznávající pozitivní přínos Katolické církve k náboženskému a mravnímu rozvoji v Lotyšské republice a ke společenské rehabilitaci a reintegraci národa,

přejíce si definovat právní statut Katolické církve, upravit spolupráci v oblastech školství a kultury a podporovat stálým a náležitým způsobem náboženskou pomoc katolickým příslušníkům národních ozbrojených sil a katolíkům ve vězení,

se společně dohodly na následujícím :

ČÁST I

PRÁVNÍ STATUT KATOLICKÉ CÍRKVE

Oddíl 1

Právníká osoba katolické církve

Článek 1

Svatý stolec a Lotyšská republika uznávají, že jsou v oblasti své působnosti oba nezávislé a autonomní. Potvrzují, že budou tuto zásadu respektovat s ohledem

na služby, kterými obě strany, jak individuálně, tak společně, chtějí prosazovat větší duchovní a hmotný rozvoj lotyšské společnosti.

Článek 2

1. Lotyšská republika uznává statut právnické osoby Katolické církve v Lotyšsku.
2. Instituce Katolické církve v Lotyšské republice, jež mají podle církevního práva statut veřejné právnické osoby, požívají rovněž práv právnické osoby v občanském právu v souladu se zákony Lotyšské republiky.
3. V souladu s příslušnými normami církevního práva mohou příslušné církevní úřady ustavovat, měnit, uznávat a rušit církevní právnické osoby. V případě, že by takové změny ovlivnily stávající situaci Katolické církve v Lotyšské republice, musí být oznámeny příslušným státním úřadům v souladu se stávajícími zákony Lotyšské republiky.

Článek 3

Lotyšská republika uznává právo Katolické církve, jejich právnických osob na ní závislých a jednotlivých katolíků svobodně komunikovat a udržovat styky se Svatým stolicem a jinými církevními institucemi uznávanými církevním právem, a to i v cizině.

Článek 4

Co se týče náboženské svobody potvrzené zákony Lotyšské republiky a mezinárodními dohodami, k nimž Lotyšská republika přistoupila, je Katolické církvi v Lotyšské republice, společně s jejími společenstvími a institucemi, zajištěna svoboda určovat si své vnitřní vedení, konat pobožnosti a plnit poslání pastorační činnosti, včetně činností sociální, výchovné a kulturní povahy.

Článek 5

Jmenování, přesun a odvolávání biskupů je výlučným právem Svatého stolce. Úřad biskupa může být svěřen pouze kněžím, jež jsou lotyšskými občany. Před zveřejněním jména nového diecézního biskupa bude Svatý stolec ze zdvořilosti a důvěrně informovat prezidenta Lotyšské republiky.

Článek 6

1. Lotyšská republika zaručuje nedotknutelnost všech bohoslužebných míst, která nemohou být užívána k jiným účelům bez předchozího souhlasu příslušných církevních úřadů.

2. Na žádost církevních úřadů mohou příslušné civilní úřady či jejich zástupci zasáhnout v případě mimořádné události, je-li vážně ohrožen veřejný pořádek, nebo aby předešly vážnému poškození osob či předmětů zvláštní historické či umělecké hodnoty. Taková žádost může být předpokládána, pokud naléhavé důvody vyžadují okamžitý zásah, aby bylo omezeno ohrožení veřejného pořádku a poškození osob či majetku.

Článek 7

Tajemství svátosti je nedotknutelné. Nikdo se nikdy nemůže dotazovat katolického kněze na záležitosti spojené se zpovědním tajemstvím ani v případě, že by takový kněz měl předstoupit před občanský soud jako svědek či jako strana.

Článek 8

1. Od okamžiku svého uzavření má církevní sňatek občanskoprávní platnost v souladu se zákony Lotyšské republiky pod podmínkou, že mezi smluvními stranami neexistují žádné občanské překážky a že byly splněny požadavky stanovené zákony Lotyšské republiky.
2. Způsob, lhůty a registrace církevního sňatku na příslušném matričním úřadě stanoví zákony Lotyšské republiky.

Článek 9

S ohledem na zákony Lotyšské republiky a vzhledem k pastoračním závazkům Katolické církve jí bude zaručen :

- a) svobodný přístup do sdělovacích prostředků a svoboda slova, včetně možnosti zřizovat své vlastní sdělovací prostředky a přístupu do státních sdělovacích prostředků v souladu se zákony Lotyšské republiky,
- b) svoboda sdružování věřících k provádění sociální, kulturní nebo výchovné činnosti inspirované zásadami křesťanské víry, sociálního učení Katolické církve a podle ekumenických zásad,
- c) přístup do nemocnic, věznic, sirotčinců a všech ostatních institucí sociální či lékařské pomoci, kde přítomnost katolíků ospravedlňuje příležitostnou či stálou pastorační přítomnost pověřených zástupců Katolické církve.

Článek 10

Lotyšská republika zaručuje Katolické církvi navrácení nezákonně zcizeného majetku v souladu se zákony Lotyšské republiky po společné dohodě mezi příslušnými státními úřady a Lotyšskou biskupskou konferencí.

Oddíl 2

Svaté místo Aglona

Článek 11

1. Aglona je součástí kulturního a historického dědictví Lotyšské republiky a jako taková je chráněna stávajícími zákonnými předpisy Lotyšské republiky.
2. Vedle budovy baziliky samotné, náměstí před bazilikou a hřbitovem a okolí pramene zahrnuje chráněné území svatého místa i všechny ostatní budovy, stavby a pozemky náležející Katolické církvi.

Článek 12

1. Vzhledem k mezinárodnímu významu Aglony jako místa modlitby, poutí a různých pastoračních aktivit a s ohledem na stávající zákony, má Lotyšská republika povinnost :
 - a) uznávat a respektovat náboženský a historický charakter Aglony,
 - b) zajišťovat veřejný pořádek během shromáždění zahrnutých do programu akcí uvedeného v článku 13, a to po dohodě buď se samotným místním biskupem, nebo s jinými členy Lotyšské biskupské konference,
 - c) přispívat na údržbu Aglony vzhledem k akcím celostátního významu,
 - d) přiznat osvobození od daní nebo jejich snížení za okolností uvedených v zákonech.
2. Svatý stolec zase udělí Agloně statut „mezinárodního svatého místa“ v souladu s církevním právem (can 1231 ff).

Článek 13

Každoročně před návrhem státního rozpočtu poskytne Katolická církev kabinetu ministrů program akcí celostátního významu plánovaných na následující rok. Po dohodě s místními úřady přijme kabinet ministrů nezbytná opatření k zajištění veřejného pořádku a lékařské a zdravotnické služby.

ČÁST II

KATOLICKÁ CÍRKEV A ŠKOLSKÉ INSTITUCE

Oddíl 1

Výuka katolického náboženství ve školách

Článek 14

Lotyšská republika uznává právo rodičů a jejich zákonných zástupců, a v případech stanovených zákonem i dětí samotných, zajistit pro své děti patřičné náboženské

vzdělání ve školských institucích v hodinách náboženství ve státních a městských školách a v katolických nedělních školách. Stát zaručuje toto právo podle ustanovení zákona a mezinárodních smluv závazných pro Lotyšskou republiku.

Článek 15

Výuka katolického náboženství bude prováděna výlučně podle osnov schválených Lotyšskou biskupskou konferencí po dohodě s ministerstvem školství a vědy a bude zajišťována pouze kvalifikovanými učiteli majícími potvrzení o způsobilosti vydané Lotyšskou biskupskou konferencí. Odebrání takového potvrzení znamená okamžitou ztrátu práva vyučovat katolické náboženství.

Článek 16

V souladu se zákony Lotyšské republiky má Katolická církev právo zakládat instituce vyššího vzdělávání učitelů náboženství vydávající státem uznávané diplomy.

Článek 17

Státní úřady Lotyšské republiky a Katolická církev se budou snažit zajistit, každý v rámci svých pravomocí, aby výuka katolického náboženství ve školských zařízeních byla poskytována s náležitou akademickou a doktrinární kvalifikací a se snahou prosazovat ekumenický duch, vzájemnou úctu mezi různými náboženstvími, vyznáními, a rovnost všech.

Oddíl 2 Katolické školy

Článek 18

1. Katolická církev má právo zřízovat a spravovat školy všech stupňů v souladu se zákony Lotyšské republiky a s normami církevního práva.
2. O založení katolických škol žádá Lotyšská biskupská konference jménem místního ordináře.
3. Katolické školy, jakož i instituce vyššího vzdělávání, dodržují zákony Lotyšské republiky o obecných normách týkajících se státních osnov, správy škol a udělování státem uznávaných diplomů.

Článek 19

1. Katolické školy mají nárok na finanční podporu v souladu se zákony lotyšské republiky.

2. Učitelé a ostatní zaměstnanci ve státem uznávaných katolických školách, jakož i studenti a jejich rodiče, mají stejná práva a povinnosti jako jejich protějšky ve státních a obecních školách.

Oddíl 3 Velký seminář v Rize

Článek 20

1. Velký seminář v Rize je institucí Katolické církve v Lotyšsku určený k akademické přípravě církevních studentů a ke studiu katolické teologie.
2. Uznání Velkého semináře v Rize jako vysokoškolského ústavu je zaručeno státem v souladu se zákonem.
3. Diplomy a studijní kurzy Velkého semináře v Rize, jež odpovídají státním zákonům a předpisům, jsou považovány za platné a ekvivalentní diplomům a kurzům státních školských institucí.
4. V rámci práva zajišťuje stát hospodářskou pomoc Velkému semináři v Rize ve stejné míře, jako ji zaručuje ostatním podobným ústavům.

Oddíl 4 Fakulta katolické teologie na Lotyšské univerzitě

Článek 21

Opětné začlenění Fakulty katolické teologie do Lotyšské univerzity bude předmětem budoucích jednání mezi Svatým stolcem a vládou Lotyšské republiky.

Oddíl 5 Kulturní a umělecké dědictví Katolické církve

Článek 22

1. Kulturní a umělecké dědictví Katolické církve je považováno za důležitou součást národního dědictví Lotyšské republiky. Lotyšská republika a Katolická církev mají společnou povinnost zajišťovat jejich údržbu a péči o ně a zpřístupňovat je veřejnosti v míře zaručující jejich bezpečnou ochranu a podle mezinárodního práva.
2. V souladu se zákonem sdílí stát s Katolickou církví náklady na kulturní a umělecké dědictví Katolické církve.

Č Á S T III N Á B O Ž E N S K Á P O M O C K A T O L Í K Ů M V O Z B R O J E N Ý C H S I L Á C H L O T Y Š Š K É R E P U B L I K Y

Článek 23

1. Svatý stolec zřídí v rámci Katolické církve v Lotyšské republice vojenský ordinariát, jež podle zvláštního memoranda o porozumění mezi ministerstvem obrany a Lotyšskou biskupskou konferencí nabídne náboženskou pomoc katolíkům v národních ozbrojených silách Lotyšské republiky.
2. Tento vojenský ordinariát, který je podle apoštolského dekretu „*Spiritualis militum curae*“ církevně rovnocenný diecézi, bude veden biskupským vojenským ordinářem.

Článek 24

1. Vojenský ordinář, jež musí být lotyšským občanem, může zároveň zastávat úřad diecézního či pomocného biskupa.
2. Vojenský ordinář bude svobodně jmenován papežem. Prezident Lotyšské republiky bude předem o tomto jmenování informován.

Článek 25

1. Lotyšská republika zajistí katolickým příslušníkům národních ozbrojených sil možnost získat přiměřené katolické poučení a účastnit se slavení eucharistie o nedělích a zasvěcených svátcích, pokud to není v rozporu s naléhavými vojenskými povinnostmi.
2. V souladu s církevními normami jmenuje vojenský ordinář generálního vikáře a po konzultacích s příslušným úřadem národních ozbrojených sil určí přiměřený počet vojenských kaplanů lotyšské státní příslušnosti, kteří mohou být začleněni do vojenského ordinariátu. Jejich postavení bude shodné s postavením faráře nebo pomocníka faráře.

Článek 26

Studenti Velkého semináře v Rize a novici náboženských kongregací jsou osvobozeni od vojenské služby a mohou být přiděleni na civilní službu, která je ekvivalentní povinné vojenské službě. V době všeobecné mobilizace budou takoví studenti a novici přiděleni k činnostem, jež nevyžadují použití zbraně.

Článek 27

Podle církevních norem spadají pod pravomoc vojenského ordinariátu následující osoby :

- a) katolický vojenský a civilní personál národních ozbrojených sil Lotyšské republiky,
- b) členové jejich rodin : manželky a děti, včetně dospělých dětí, pokud jsou katolíci a tvoří součást téže domácnosti.

Článek 28

1. Kaplani a jejich pomocníci podléhající církevní autoritě vojenského ordináře vykonávají svou pastorační službu v souladu s předpisy upravujícími dobu a místo pastorační činnosti a jiné obecné podmínky stanovené orgány národních ozbrojených sil.
2. Vojenský ordinariát koordinuje svou činnost s ministerstvem obrany.

Článek 29

Ministerstvo obrany poskytuje materiální pomoc personálu vojenského ordinariátu v souladu se zákony Lotyšské republiky, jakož i potřebné logistické úpravy pro pastorační činnost.

Č Á S T IV N Á B O Ž E N S K Á P O M O C K A T O L I C K Ý M V Ě Ř Í C Í M V E V Ě Z N I C Í C H L O T Y Š Š K É R E P U B L I K Y

Článek 30

1. V souladu s článkem 9 (c) této Dohody má Katolická církev právo nabízet náboženskou pomoc katolíkům ve věznicích a podobných ústavech oprávněného zadržení.
2. V souladu se zákony Lotyšské republiky a normami církevního práva zajistí příslušné úřady vězňům právo na přiměřenou náboženskou pomoc.

Č Á S T V Z Á V Ě Ř E Č N Á U S T A N O V E N Í

Článek 31

1. Svatý stolec a Lotyšská republika budou řešit ve vzájemné shodě a diplomatickými prostředky jakoukoliv pochybnost či potíž, která se může vyskytnout při výkladu či provádění této Dohody.
2. Podrobnosti určitých specifických aspektů této Dohody budou upraveny zvláštními dokumenty o porozumění mezi příslušnými úřady Katolické církve a Lotyšské republiky.

Článek 32

Jestliže Svatý stolec a Lotyšská republika usoudí, že jsou nutné některé úpravy vzhledem k významným změnám okolností, jež nastaly v době platnosti této Dohody, budou zahájena řádná jednání z iniciativy apoštolského nuncia na jedné straně a představitelů lotyšské vlády na straně druhé.

Článek 33

Tato Dohoda podléhá ratifikaci podle řádných ústavních a procedurálních norem Svatého stolce a Lotyšské republiky a vstoupí v platnost v den výměny ratifikačních listin.

Podepsáno osmého listopadu 2000 ve dvou kopiích v anglickém a lotyšském jazyce, oba texty mají stejnou platnost. V případě různého výkladu má přednost anglický text.

Za Svatý stolec

+ Erwin Josef Ender,
apoštolský nuncius

Za Lotyšskou republiku

Ingrida Labucka,
ministryně spravedlnosti

Wilhelm Rees (vyd.): Katholische Kirche im neuen Europa. Religionsunterricht, Finanzierung und Ehe in kirchlichem und staatlichem Recht – mit einem Ausblick auf zwei afrikanische Länder

LIT Verlag, Wien 2007, 595 s. ISBN Österreich: 978-3-7000-0631-2,
ISBN Deutschland: 978-3-8258-0244-8

Sborník *Katholische Kirche im neuen Europa* reaguje na rozšíření Evropské unie v roce 2004 na 25 členských zemí a počítá dokonce s dnes již skutečným rozšířením unie o Rumunsko a Bulharsko. Podává komparativně systémy vztahu státu a katolické církve ve všech těchto zemích a navíc jako zajímavost přináší pro srovnání též dvě africké země: Togo a Demokratickou republiku Kongo. Šíře tohoto záběru je naopak vykompenzována zúžením předmětu zájmu. Nejde totiž o vztah státu a všech církví a jiných náboženských vyznání v těchto zemích, jak známe tuto koncepci ze sborníku Gerharda Robberse, nýbrž pouze o katolickou církev. Jednotlivé rešerše zkoumají navíc pouze omezený okruh ve vztazích mezi jednotlivými státy a katolickou církví, avšak o to důkladněji. Předmětem zájmu je totiž „pouze“ výuka náboženství a církevní školství, financování církve a uzavírání manželství.

Pojednáním o jednotlivých zemích předchází obecný úvod profesora Wilhelma Reese, ve kterém jako redaktor sborníku rozebírá vztahy státu a katolické církve z hlediska historie a nauky katolické církve samé a kanonického práva (s. 1–22). Z obdobných hledisek se pak věnuje zmíněným třem zvláštním okruhům zájmu, které budou ilustrovány aplikacemi z právních řádů jednotlivých zemí. Předkládá zde tedy vývoj a současný stav nauky katolické církve ve věcech výchovy, školy a výuky náboženství (s. 22–29), financování církve (s. 29–37) a manželství (s. 38–48).

Doktorandi v oboru církevního práva na katolické teologické fakultě Reesovy domovské Leopoldo-Františkovy univerzity v Innsbrucku pak zpracovali během studijního roku 2004-2005 systémy vztahu jednotlivých států a (katolické) církve právě podle těchto tematik. Zvláštní a podrobnější pojednání náleží Rakousku, Německu, Itálii a Francii. Mezi jihoevropské a západoevropské země jsou zařazeny Belgie, Velká Británie, Irsko, Lucembursko, Malta, Nizozemí, Portugalsko a Španělsko. Švýcarsko jako nečlen Evropské unie sem zařazeno není, obdobně

jako Norsko, které oproti Dánsku, Švédsku a Finsku není přítomno v pojednáních o severoevropských zemích. Poněkud paušalizující je pojetí oddílu VIII., který rozebírá „východoevropské“ země a budoucí přístupové země, tedy již zmíněné Rumunsko a Bulharsko. Česká republika a s ní také další země tzv. Visegrádské čtyřky již obvykle nebývají označovány za „východoevropské“, přesto jsou však uvedeny právě v této kategorii. Stigma přináležitosti k bývalému sovětskému bloku je zjevně příliš trvanlivé, než aby bylo možno poukázat na historické a dokonce pouhé geografické souvislosti (Vídeň přibližně o 200 km východněji než Praha).

Mnohé jednotlivé země včetně České republiky zpracoval doktorand Walter Weinberger. Používal přitom relativně bohaté množství materiálu, ovšem pochopitelně pouze takového, který mu byl jazykově dostupný. V publikaci je vůbec evidentní určitý rozdíl mezi zpracováním vztahu státu a církve v těch zemích, jejichž jazyk doktorandi ovládají, a naopak v zemích, u nichž se mohou spolehnout pouze na to, co jim dostupné překlady a v zahraničí publikované články autorů z jednotlivých zemí umožní. Z autorů pojednávajících o české konfesněprávní úpravě je nejvíce citovaných položek od prof. Tretery, přičemž jde především o jeho příspěvky do zahraničních publikací, psané německy nebo anglicky. Kromě čistě konfesněprávních úprav je předmětem zájmu doktorandů také problematika etiky, proto se zmiňuje v partii o církevním manželství v České republice také zákon o registrovaném partnerství (s. 464), který jinak s problematikou manželství uzavíraného před orgánem církve nikterak bezprostředně nesouvisí. Obdobně uvádí např. doktorand Augustin Ahlonko Kouanvih, pojednávající o vztahu státu a církve v Togu, problematiku polygamie, násilí vůči ženám v manželství a mrzačení ženských genitálií (s. 546–553). Je zřejmé, že pro českého zájemce je možnost nahlédnout do systému postavení církve ve dvou vybraných afrických zemích něčím vskutku zajímavým, „exotickým“, a nebýt tohoto sborníku, těžko by se obdobných informací dohledal.

Statím o dvou afrických zemích předchází ještě shrnutí evropského práva v náboženských záležitostech, které zpracoval doktorand Burkhard Josef Bergmann. Potvrzuje zde tezi, že na Evropskou unii nebyly nikdy přeneseny kompetence jednotlivých členských zemí ve věci úpravy vztahu státu a církve. Zabývá se ovšem podrobněji školstvím v unijním právu, a to nejen v otázce vyučování náboženství, nýbrž také takovými problematikami, jakými jsou např. otázka účinnosti evropského pracovního práva vzhledem k vyučujícím náboženství a rovněž tematikou vzájemného uznávání diplomů v členských zemích Evropské unie.

Finis coronat opus – tato zásada platí zcela mimořádně pro recenzovaný sborník, neboť na jeho konci jsou tři rozsáhlé tabulky (s. 586–595), které přehledně a ve zkratce komprimují základní údaje o jednotlivých zemích ve věcech vyučování náboženství, systému financování a formy uzavírání manželství. Pro ilustraci lze uvést tituly jednotlivých sloupců tabulky o manželství: 1. příslušná země, 2. podoba manželství (občanskoprávní, konfesionální), 3. obligatorní civilní manželství – alternativní civilní manželství – konkordátní manželství – čistě konfesní manželství, 4. věk vstupu do manželství u muže a u ženy, 5. mimomanželská společenství života téhož pohlaví či opačného pohlaví, 6. adopcí (též stejnopohlavní páry), 7. zvláštnosti.

Charakter celého sborníku je encyklopedický a lze si jen těžko představit, do jakého rozměru by se takovýto sborník rozšířil, kdyby pojednával ještě o dalších oblastech kooperace mezi státem a církví, jakými jsou například duchovenská služba ve vězeňství či v armádě, uznávání zpovědního tajemství atd. K dalšímu „nabobtnání“ až znepřehlednění by došlo, kdyby předmětem výzkumu za užití téže metody byl nejen vztah jednotlivých států ke katolické církvi, nýbrž také ke všem ostatním náboženským vyznáním. Zatímco takovýto celostní přístup je charakteristický pro publikaci Gerharda Robberse, již má (ovšem pouze ve verzi týkající se evropské „patnáctky“) český zájemce k dispozici v překladu publikovaném v roce 2001, na sborníku sestaveném pod vedením profesora Reese je spíše obdivuhodná metodologická preciznost, neuhýbající v ničem od zadaného tématu a poskytující výjimečnou a přehlednou možnost komparace těch tematik, na které se doktorandi soustředili.

Stanislav Přibyl

Walter Brandmüller, *Holocaust in der Slowakei und katholische Kirche*

Verlag Ph.C.W. Schmidt, Neustadt an der Aisch 2003, 215 s.,
ISBN 3-87707-608-4

Mons. prof. Walter Brandmüller, předseda papežské komise pro historické vědy, byl znám především jako vynikající znalec dějin koncilů a papežského schismatu a jako autor vynikajícího díla o kostnickém koncilu, ale současně i jako autor knihy o procesu Galilea Galileiho. Ve své nové práci však přechází

k dějinám nové doby, k bolestné otázce pronásledování židů za druhé světové války na Slovensku, tedy k tématu, které zajímá i českého čtenáře.

Ve stručném posudku není možné registrovat všechny události, podat zprávu o všech právních i praktických likvidačních pokusech proti slovenským židům, zmínit se o každém jednotlivém zásahu církevních představitelů v jejich prospěch a pro zmírnění pronásledování, ani o diplomatických krocích Sv. Stolce. Jako hlavní motiv vystupuje rozpor mezi navenek prohlašovanými křesťanskými principy Slovenského štátu a jeho rasistickými projevy a činy. Je však též upozorněno na často zdůrazňovaný domnělý nedostatečný zájem ze strany církve o židovskou otázku.

Autor se opírá o četnou nejnovější literaturu, jejíž tendence a hodnocení jsou často rozporná, ale především sahá k pramenným textům. Jsou to samozřejmě jedenáctisvazkové *Actes et documents* Sv. Stolce z druhé světové války, ale základní oporou jsou přece jen jeho archivní prameny, mezi nimiž, jako nejdůležitější zdroj poznatků, Archiv kongregace pro mimořádné církevní záležitosti, který je citován v rozhodujícím počtu poznámek. Je politováníhodné, že koncem války byl zničen archiv nunciatury v Bratislavě. Se slovenskými texty a překlady pomohla autorovi prof. Dr. Emilia Hrabovec z vídeňské university.

První část knihy podává přehled politických poměrů před rozpoutáním války, popisuje vznik Slovenského štátu a utváření radikálního nacionalistického hnutí na Slovensku s příklonem k Říši (Tuka, Mach, Hlinkova garda). V dalším průběhu práce jsou probírány právní předpisy vydávané proti židům, z nichž nejzávažnější, vládní nařízení vydané krátce po setkání slovenských představitelů s Hitlerem v Salcburku koncem července 1940, znamenalo převzetí pravidel tzv. norimberských zákonů. Tzv. židovský kodex z r. 1941 poněkud zmírnil situaci smíšených manželství, ale ohrožení židů trvalo nadále a jeho důsledkem bylo zavraždění a smrt desetitisíců židů. Právnicky pochybné při tom bylo, že norma byla vydána bez schválení parlamentu a bez podpisu prezidenta.

Slovenský episkopát se k pronásledování židů vyslovil několika protesty jednotlivých biskupů, přičemž obojaké stanovisko projevoval spišský biskup Vojtaššák, ale zásadní vyjádření byla vydána třikrát: v memorandu ministerskému předsedovi r. 1941 a v pastýřských listech z let 1942 a 1943. V prvním z uvedených dokumentů, jinak opatrně formulovaném, je výslovně odmítnuta ideologie rasismu. V pastýřském listu z r. 1942 zazněly sice pasáže příznivé pokřtěným židům, ale byl též připojen výklad o škodlivosti židovstva pro křesťany. Přesto pastýřský list volá po lidském zacházení se židy ve smyslu přirozeného práva a příkazu Kristova. Naproti tomu pastýřský list z r. 1943, uveřejněný až po

pokusech cenzury zakázat jeho čtení v kostelech, prokazuje, že každé lidské konání se má řídit přirozeným právem, potvrzeným od Ježíše Krista. Na příkladu milosrdného Samaritána, jenž pomohl nenáviděnému židovi, je připomenuta zásada přirozeného práva, že odměny a tresty je třeba vyslovit bez ohledu na osobu, ať je to „přítel, soukmenovec nebo cizinec“.

V druhé části práce je probrán postoj Sv. Stolce ke slovenské židovské otázce. V řadě dokumentů, převážně převzatých z archivních pramenů, je zdůrazněno odmítavé stanovisko církve, která byla o slovenských poměrech dobře informována od chargé d'affaires v Bratislavě Mons. Burzia; dozvídáme se o jeho opětovných intervencích u slovenské vlády i u prezidenta. Probírány jsou nóty Státního sekretariátu slovenskému vyslanci Sidorovi, z nichž zvláště důrazná byla nota z května 1943 odmítající deportace židů a užívající výrazu „rasistické zákonodárství“. Sv. Stolec dostával zprávy o Slovensku i z nunciatury v Budapešti a v Berlíně.

Nelze pominout, že možnosti církve byly velmi skrovné, když se musela omezovat převážně na otázky náboženské a vyhýbat se politickým, aby nedocházelo ke zbytečným konfliktům, a musela pozorně dbát na mezinárodní vztahy v průběhu války. I přes někdy vyslovené výtky, že židy nedostatečně hájila, se ukazuje, že v rámci možností činila maximum. V její argumentaci byly účinně připomínány křesťanské principy slovenské ústavy a přirozené právo, i Kristovy příkazy o vztazích mezi lidmi.

Důležitou součástí knihy jsou přílohy podávající závažné texty v originálním jazyku a v německém překladu. Jako první je uvedena dosud neznámá situační zpráva tehdy pražského, později berlínského rady nunciatury Mons. Fornioho o jeho návštěvě na Slovensku, datovaná 14. března 1939, v níž zpravuje mj. též o rozmluvě s Tisem. Dále je zařazena zpráva německého vyslanectví v Bratislavě do Berlína, asi z r. 1940, všechny tři dokumenty slovenského episkopátu z let 1941, 1942 a 1943, i zpráva chargé d'affaires Burzia kardinálu Maglionovi z r. 1943. Jako sedmá příloha je otištěna fotografie nóty Státního sekretariátu slovenskému vyslanci z května 1943, a jako poslední je zařazena fotografie vlastnoručního dopisu prezidenta Tisa papeži Piu XII. z 8. listopadu 1944.

K Tisovu dopisu lze mimochodem poznamenat, že písmo je velmi neúhledné a mohlo by být předmětem zájmu odborného grafologa. Jako hlavní nepřátelé slovenského národa jsou v něm výslovně označeni Češi a Židé, jak se ostatně ozývá i v jiných uvedených pramenech.

V závěru lze říci, že kniha prof. Brandmüllera, až na zmínky ve shrnutí na s. 106–113, se vyhýbá polemikám o dosavadním zpracování, a přináší střizlivý, prameny doložený obraz událostí. V žádném případě se v ní neprojevuje tendenční propaganda nebo předpojatost. Při příštích úvahách o holokaustu na Slovensku bude muset Brandmüllerova kniha být vzata na vědomí jako vážný vědecký příspěvek přinášející řadu dosud neznámých podrobností.

Jiří Kejř

Enchiridion dei concordati – due secoli di storia dei rapporti chiesa-stato

Edizioni Dehoniane Bologna, 2003, ISBN 88-10-24103-7, 2257 s.

S podtitulem „Dvě staletí ve vztazích církve a státu“ vydalo boloňské nakladatelství Dehoniana soubor veškerých dvoustranných mezinárodněprávních dokumentů z období let 1800–2002, v nichž jako Vysoká smluvní strana vystupuje Apoštolský stolec.

Celá sbírka je členěna chronologicky a rozřazena do 12 částí odpovídajících pontifikátům papežů, jež v uvedeném období usedli na Petrův stolec. Nejsou v ní však obsaženy, jak by název napovídal, výlučně konkordáty, avšak – byť jistě v míře mnohem menší – i diplomatické nóty, které uzavírání dohod či jejich aplikaci doprovázely, nebo v některých případech i nahrazovaly. Stačí vzpomenout v této souvislosti na Modus vivendi z r. 1928, který vznikl výměnou nóty ministra zahraničí ČSR obsahující návrh ujednání a nóty kardinála státního sekretáře.

Publikace je zpracována jako bilingvní, nabízející čtenářům veškeré dokumenty jak v jazyce, ve kterém je příslušný stát uzavíral, tak v italštině. Možnost praktického srovnání obou jazykových variant může být dobrou a užitečnou pomůckou i při přípravě překladů obdobných dokumentů.

Prakticky zpracované rejstříky, obsahující odkazy členěné podle zemí i podle věcného obsahu, napomáhají rychlé orientaci v tomto obsáhlém díle, které shodou okolností uzavírá návrh Smlouvy mezi Apoštolským stolicem a Českou republikou o úpravě vzájemných vztahů ze dne 25. 7. 2002, jež byla uzavřena, avšak nedočkala se ratifikace ze strany českého parlamentu.

Miloš Holub

Stanislav Příbyl: Konfesněprávní studie

Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, nakladatelství L. Marek, Brno 2007, 261 s., ISBN 978-80-86263-95-3

Studies in State Law on Churches

Staatskirchenrechtliche Studien

Studi di diritto ecclesiastico

Na jaře roku 2007 vydala Husitská teologická fakulta UK v Praze v rámci výzkumného záměru Církve v českých zemích a otázka nacionalismu – historické problémy a jejich překonání a výklad směrem k mnohonárodnostní a multikulturní evropské společnosti jako svazek č. 8 edice Deus et gentes sborník konfesněprávních studií kanonisty, konfesionalisty a teologa JUDr. Stanislava Příbyla, Ph.D., J.C. D. Sborník nesoucí prostý název **Konfesněprávní studie** je dedikován „nestorovi“ naší současné konfesionalistiky Rajmundu Jiřímu Tretterovi OP z katedry právních dějin Univerzity Karlovy u příležitosti profesury, která mu byla prezidentem republiky udělena dne 23. října 2006.

Sborník obsahuje devět rozsáhlejších studií z oboru konfesního práva, které autor až dosud publikoval v různých odborných časopisech či sbornících. Všechny studie prozrazují jeho širokou erudici, která mu umožnila analyzovat jednotlivé problémy nikoli jen z relativně omezeného pohledu státně církevního práva, nýbrž i „z druhé strany“: z pohledu teologie (zejména ekumenické), popř. i kanonického práva. Přes své mládí zkušený a jazykově výborně vybavený autor při tom se smyslem pro vyváženost pracuje jak s judikaturou a ostatními materiály pramenné povahy, tak s českou i vybranou zahraniční literaturou. Podnětné jsou jeho úvahy de lege ferenda, které jsou alespoň latentně přítomny v každé z těchto studií.

Článek Proces zrovnoprávnění církve a náboženských společností na našem území prozrazuje autorovu vynikající orientaci v novodobé konfesněprávní problematice u nás, a to nejen pokud jde o vztah státu a katolické církve. Skutečnou paritu náboženských subjektů však autor zcela realisticky považuje za nedostížitelný ideál.

Dvě studie Vnitrocírkevní autonomie a rozhodování Ústavních soudů ČR a SR o služebním poměru duchovních a Nález Ústavního soudu ČR publikovaný pod č. 4/2003 Sb. přinášející rozbor vybrané konfesněprávní judikatury našeho ústav-

ního soudu. V první z nich se jedná zejména o „zlomový“ nález, který vlastně v soudní praxi rozhraničil pravomoc státních soudů na straně jedné a orgánů církvi a náboženských společností na straně druhé v otázkách služebního (pracovního) poměru duchovních. Druhá studie se zabývá obsáhlým a významným nálezem, kterým ústavní soud coby „negativní zákonodárce“ očistil nový zákon o církvích a náboženských společnostech od ustanovení postrádajících konformitu s Listinou základních práv a svobod.

Zákonem o církvích a náboženských společnostech se zabývají další dvě Příbylovy studie: ta první, nazvaná Pojetí tzv. „zvláštních práv“ církví a náboženských společností podle zákona č. 3/2002 Sb., tak činí s ohledem na koncepci (autorem ostatně kritizovanou), která umožnění vstupu do veřejné sféry považuje za tzv. „zvláštní právo“ akreditovaných církví. Studie Právní ochrana před novými náboženskými hnutími a destruktivními kultury podle zákona č. 3/2002 Sb. pojednává o jednom z nejpálčivějších problémů soudobé liberální společnosti a tím i konfesního práva, jímž je mnohdy velmi intenzivní „apoštolát“ agresivních sekt. Prismaticem této obecné stati je třeba číst i následující specializované pojednání Etické souvislosti oficiálního uznání Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi v ČR, které mimo jiné přináší zajímavé informace o působení této náboženské společnosti.

Samostatnou problematikou z hraniční oblasti konfesního práva a právní filosofie se zabývá studie Otevřenost práva ČR náboženským aspektům současného multikulturalismu.

Studie Vládní návrh Smlouvy mezi českou republikou a Svatým stolcem a české konfesní právo je vedle Koničkovy monografie (Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa, Olomouc 2004) dalším současným příspěvkem k analýze českých konfesněprávních pramenů smluvní povahy. (Chybná grafická úprava v obsahu Příbylova sborníku na s. 5 tento článek jakoby přiřadila k článku předchozímu; totéž se týká i výše uvedené studie Pojetí „zvláštních práv“...).

Konečně velmi zajímavou a k zamyšlení nad dalším vývojem konfesněprávní úpravy u nás incitující je autorova studie (původně přednáška) Divergence v rozvoji konfesního práva v České republice a na Slovensku od roku 1993; vnucuje otázku po obsahu naší konfesněprávní úpravy, pokud by zůstala zachována československá federace s podstatně religióznějším Slovenskem. Autor v ní mimo jiné opakovaně na slovenském příkladu varuje před nereálnými očekáváními spojenými s možnou (a ve Slovenské republice již realizovanou) naturální restitucí církevního majetku; autor mluví doslova o „ekonomické neefektivnosti církevních restitucí“.

Za víc než jen pouhou dekoraci na deskách sborníku lze v souvislosti s tématem knihy považovat reprodukce z J.-L. Davidova obrazu Korunovace Napoleonova: co zůstalo po kdysi všemocném prvním konzulovi, který zabral církevní stát, uvěznil papeže a dokonce císařskou korunu si vložil na hlavu sám...

Svému milému kolegovi Stanislavu Příbylovi blahopřeji k vydání publikace a využívám této příležitosti, abych stejně upřímně poblahopřál také obnoviteli české konfesionalistiky profesorů Rajmundu Jiřímu Treterovi k významnému vědecko-pedagogickému ocenění, jehož se mu dostalo; Příbylova kniha je bude trvale připomínat.

Antonín Ignác Hrdina

Iveta Cermanová – Jindřich Marek: Na rozhraní křesťanského a židovského světa

Národní knihovna České republiky, Praha, 2007, 192 s.,
ISBN 978-80-7050-520-5

On the Edge of the Christian and Jewish Worlds

An der Grenzscheide der christlichen und jüdischen Welt

Allo scorcio fra il mondo cristiano ed ebraico

Je to dílo se všemi atributy vědecké práce, a přitom se čte bezmála jako román. Knihu o 192 stranách vytvořili PhDr. Iveta Cermanová, Ph.D., z oddělení židovských dějin Židovského muzea v Praze, a Mgr. Jindřich Marek, z oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny ČR. Hrdinou příběhu je Karel Fischer (1757–1844), kustod pražské c. k. Universitní knihovny a hebrejský cenzor, revizor a překladatel.

Synek z chudé křesťanské rodiny krejčovského mistra v Hroznětíně studoval na piaristickém gymnáziu v Ostrově a měl se stát duchovním. V roce 1778 proto odešel do Prahy, ale namísto teologie se začal věnovat soukromému studiu orientálních jazyků u hebrejského cenzora a emeritního profesora hebrejštiny na pražské univerzitě Leopolda Tirsche; na skromné živobytí si přitom vydělával domácí výukou dětí. Na Tirschův návrh a pro znalost nejen hebrejštiny, ale též aramejštiny, rabínského jazyka a židovské němčiny, měl být jmenován jeho

hebrejským adjunktem; úřady však se jmenováním otálely a osmadvacitiletý Fischer se ocitl v žalostné existenční situaci. Tu nečekaně vyřešil bibliotekář Karel Rafael Ungar, který mu nabídl místo v nedávno ustavené sjednocené c. k. Universitní knihovně. Byl jmenován knihovním sluhou, léty se vypracoval až do úřadu kustoda a nakonec celou knihovnu vedl. Detailní popis Fischerova působení v těchto rolích, jeho každodenních činností, je jistě velice cenným příspěvkem ke studiu dějin této významné instituce.

Mezitím, po smrti cenzora Tirsche, byl v roce 1789 jmenován Karel Fischer hebrejským cenzorem a překladatelem pro celé Čechy; od té doby pracoval dopoledne v knihovně a odpoledne v cenzurním úřadu, který se nalézal v jeho skromném klementinském bytě. Cenzuře tehdy podléhala veškerá tištěná produkce, tedy nejen židovská, ale pro tu bylo vlastně štěstím, že cenzorem „in hebraicis“ se stal odborník speciálně vzdělaný, znalec židovské problematiky, člověk bez předsudků. Dílo Ivety Cermanové a Jindřicha Marka nás zasvěceně provází cenzurní praxí habsburské monarchie, jejím vývojem, i předpisy, kterými se řídila; připomeňme zde jen na okraj, že tehdy byli cenzory také například Pavel Josef Šafařík nebo Josef Dobrovský. Knihu pak uzavírá pečlivý soupis obdivuhodné písemné pozůstalosti Karla Fischera, například jeho přepisy latinských a německých listin klášterů zrušených za josefínské reformace, které byly uloženy v c. k. Universitní knihovně, nebo soupis českých klášterů zrušených v té době, opisy dobových zpráv o nemoci a smrti papeže Klimenta XIV., či třeba soubor 200 dopisů od rabínů, židovských učenců a přátel, adresovaných K. Fischerovi.

V naší době, kdy i Evropská unie a Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě cítí potřebu široce definovat pojem antisemitismus

(<http://www.ceskamedia.cz/article.html?id=197187>), nebo kdy se docela vážně uvažuje o „komerčním využití“ dalších částí slavného Klementina, obrovského komplexu staveb v samém srdci pražského Starého Města, působí zmiňované dílo jaksí mimochodem také aktuálně.

Publikaci vybavenou dokumentárními ilustracemi a obsáhlým shrnutím v angličtině vydala Národní knihovna ČR ve spolupráci se Židovským muzeem v Praze.

Pavel Landa

TRIBUNÁL – informácie a články z kánonického a konfesného práva (časopis Cirkevného súdu Spišskej diecézy)

roč. VI., č. 1 (2007), 28 s. ISSN 1336-1600

Začiatkom augusta 2007 sa objavilo prvé tohtoročné číslo časopisu Tribunál. Časopis má nasledovnú štruktúru: editoriál, dokumenty a komentáre, články, osobnosti, informácie. V Editoriáli sa autor zamerá na vzťah štátu a cirkvi pod názvom „Dávajte cisárovi, čo je cisárovo a Bohu, čo je božie“. V rubrike Dokumenty a komentáre sa nachádza preklad tohtoročného *Príhovoru pápeža Benedikta XVI. Rímskej Rote* a preklad *Motu Proprio* toho istého pápeža o zmenách v normách voľby Rímskeho veľkňaza. Na obidva dokumenty sú napísané komentáre. Články sú dva: prvý má názov *Starostlivosť Cirkvi o vysokoškolských učiteľov, pracovníkov a študentov vo svetle Zmluvy medzi Svätou Stolicou a Slovenskou republikou* podpísanou v roku 2004 (autorom je prof. Ján Duda) a druhý pod názvom *Analýza a zdôvodnenie tzv. farárskych úloh* napísal ICDr. Miloš Pekarčík. V rubrike Osobnosti časopis venuje pozornosť *Mons. Františkovi Tondrovi a jeho príspevku k rozvoju právnej vedy na Slovensku*. Rubrika Informácie a udalosti je venovaná Rímskej kúrii a personálnym zmenám v nej (Filoni, Mamberti, Hummes, Sandri, Tauran, Celli, Coccopalmerio, Ranjith Patabendige Don, Arrieta, Di Ruberto, Piacenza). Následne (na poslednej farebnej stránke) časopis prináša čitateľom aj ich fotografie. Recenzie sú venované dvom publikáciám: prvá má názov *Zostaň s nami, Pane* (posynodálna exhortácia diecézneho biskupa Mons. Rudolfa Baláža) a druhá *Dobrá vôľa, spravodlivý rozum* (hodnoty a princípy v súdnej praxi) docenta práv Radoslava Procházku.

roč. VI., č. 2 (2007), 32 s. ISSN 1336-1600

V druhej polovici augusta 2007 je k dispozícii čitateľom aj druhé tohtoročné číslo. Má obvyklú štruktúru. Editoriál pod názvom *Prechodní pápeži* je zameraný na významný počín Benedikta XVI. dovoliť sláviť tridentскую liturgiu. V rubrike Dokumenty a komentáre sa nachádza slovenský preklad *Motu proprio Summorum Pontificum* Benedikta XVI., ako aj jeho *List biskupom o používaní rímskej liturgie pred rokom 1970*. Na dokumenty čitateľ nájde napísaný komentár (prof. Ján Duda). Články sú tri: prvý sa zaoberá *Jurisdikciou pravoslávnych biskupov*

po *Druhom vatikánskom koncile* (prof. I. Žužek; ide o článok napísaný v roku 1971, avšak aktuálny aj dnes), druhý má názov *Násilie páchané na ľuďoch s mentálnym postihnutím* (JUDr. E. Cehlárová) a tretí *Výživovacia povinnosť na Slovensku* (Mgr. Š. Machaj). Nasleduje rubrika Osobnosti, ktorá je tentoraz venovaná osobnosti arcibiskupa Annibale Bugniniho, ktorého považujú za „projektanta“ pokoncilovej rímskej liturgickej reformy (J. Duda). Posledná stránka je venovaná porovnaniu biskupského omšového oblečenia oboch foriem rímskeho rítu vo forme komentára dvoch fotografií (Dr. Jozef Skupin).

Ján Duda

Dnes Vám představujeme

Presented to You Today

Heute stellen wir Ihnen vor

Oggi vi presentiamo

Arcibiskupská knihovna v Olomouci

The Archbishop's Library in Olomouc

Erzbischöfliche Bibliothek in Olmütz

La Biblioteca Arcivescovile di Olomouc

Počátky shromažďování a uchovávání literatury a vůbec kulturní život v Olomouci je spojen s existencí moravského biskupství od roku 1063. Svědčí o tom především skutečnost, že olomoucký biskup Jindřich Zdík založil před polovinou 12. století u tehdy právě dostavěné svatováclavské katedrály novou dvanáctičlennou metropolitní kapitulou, která disponovala vlastní knihovnou.

Knihovna metropolitní kapituly obsahovala soubor písemností biskupa Jindřicha Zdíka. Z knihovny se dochovala řada latinsky psaných, historicky neobyčejně cenných listin – významné soubory středověkých rukopisů, více než 600 kodexů většinou z doby před 16. stoletím. Zachovaly se tři inventáře, z nichž je zřejmé, že rukopisný materiál obsahoval nejen liturgické rukopisy, právní sbírky, ale i díla umělecká a poesii. Úplný seznam rukopisů zpracoval Antonín Boček a podle jeho návrhu pokračoval i arcibiskupský archivář Jiří Branowitz. V roce 1840 bylo ukončeno zpracovávání knihovny a hřbety knih byly označeny dodnes užívanými signaturami. Veškerý fond je uložen v Zemském archivu Opava, pracoviště Olomouc.

Druhý historický celek, který předcházal nynější knihovně, představuje **arcibiskupská knihovna v Kroměříži**. Patří k nejvýznamnějším historickým knihovnám na světě. Knihovnu založil v roce 1694 biskup Karel II. hrabě z Lichtenšteinu, který se rozhodl umístit do Kroměříže centrální knihovnu olomouckého arcibiskupství. V době vzniku obsahovala knihovna asi osm tisíc svazků. Už v té době o ni projevovali učenci velký zájem. Dokládá to výpůjční kniha z první poloviny 18. století. Dokazuje, že knihovnu využívali olomoučtí biskupové, jejich úředníci, členové řádů, kněží, částečně i měšťané. V roce 1745 chtěl biskup Jakub Arnošt hrabě z Lichtenšteinu přestěhovat knihovnu

do Olomouce, ale v témže roce byl ustanoven arcibiskupem solnohradským a svůj úmysl nestihl uskutečnit. Knihovna se rozrůstala, obsahovala především teologickou literaturu, ale i historickou, přírodovědnou a velké množství obrozenecké literatury. Další rozšíření knihovny je z 60. let 19. století, kdy arcibiskup Fürstenberg koupil knihovnu vatikánského archiváře Augustina Theinera. Z knihovníků jmenujme dr. Antonína Breitenbachera; ten knihovnu nově zpracoval a proslavil. Dnes se uvádí, že knihovna má ve svém fondu asi 90 000 svazků, z toho téměř 300 rukopisů a 161 prvních vydání.

Třetím, nejmladším souborem, který předcházel vzniku Arcibiskupské knihovny, je tzv. **jubilejní knihovna**, která je spjata s rokem 1939 a se jménem arcibiskupa Leopolda Prečana. Vznikla k počtě 50. výročí jeho kněžství. Tehdy se soustředil veškerý knižní fond dosud deponovaný po pracovnách jako příruční knihovny duchovních hodnostářů. V knihovně je soustředěn velký soubor biblí. Fond se dodnes uchovává v Arcibiskupském paláci samostatně.

Dnešní **Arcibiskupskou knihovnu v Olomouci** zakládal v roce 1970 P. ThDr. Vladimír Kryštofský. Po jeho smrti (zemřel v únoru 1986), po roční přestávce, převzali knihovnu P. Eduard Staríček a P. univ. prof. ThDr. Josef Luska. V roce 1986 se pak knihovníkem Arcibiskupské knihovny stal pan Bohuslav Smejkal, dlouholetý pracovník Státní vědecké knihovny v Olomouci. Arcibiskupskou knihovnu vedl 12 let a v roce 1998 ze zdravotních důvodů funkci knihovníka předal PhDr. Jiřímu Koplíkovi, který ji vede dodnes.

Základ knižního fondu Arcibiskupské knihovny tvoří především pozůstalosti kněží, dary domácí i zahraniční a v posledních letech fond narůstá i nákupem knih. Do fondu je postupně zpracovávaná část knihovny slavisty prof. ThDr. Josefa Vašici, kterou pro knihovnu získal P. ThDr. Vojtěch Tkadlčík, knihovna P. prof. ThDr. Bohumila Zlámala, P. Karla Goldmanna, P. Františka Válka a v roce 2004 daroval Arcibiskupské knihovně svou bohatou knihovnu P. ThDr. Emil Pluhař. Knihovna získává pravidelně knihy i od otce arcibiskupa Jana Graubnera.

Knižní fond obsahuje teologické a částečně i filozofické knihy 19. až 21. století, a to české a cizojazyčné, díla z oboru historie, umění, vlastivědné publikace (převážně z moravské oblasti), české i zahraniční všeobecné a odborné encyklopedie, Knihovna uchovává katalogy kněžstva olomoucké arcidiecéze od roku 1840 (katalogy kněžstva jiných diecézí jsou neúplné) a Acta curie archiepiscopalis Olomucensis.

Přístupná část knihovny obsahuje přes 20 000 svazků, z toho přes 11 000 je zpracováno počítačově. V roce 2001 byl zaveden tzv. volný výběr novinek. Zahrnuje přes 1 600 svazků nejnovější literatury z let 2001–2007. Volný výběr

je řazen oborově podle mezinárodního desetinného třídění. Pravidelně se doplňuje. Samostatně jsou uloženy i časopisy. Zatím jsou rozříděny jen na české a zahraniční a obě skupiny abecedně, aby byly přístupny uživatelům. Od srpna 2004 je fond knihovny zpřístupněn i na internetu (www.ado.cz/knihovna).

V roce 2000 se Arcibiskupská knihovna stěhovala do nově upravených prostor v bývalé kanovnické rezidenci ve Wurmově ulici č. 11. Slouží hlavně studentům, vysokoškolským učitelům i vědeckým pracovníkům, kněžím. Nejvíce uživatelů eviduje z teologické a filozofické fakulty. Přístupná je ale i všem ostatním zájemcům. Výpůjční doba: pondělí–čtvrtek: 9.00–15.00 hod.

Emilie Dohnalová

Krátké zprávy

Kurze Nachrichten

Le notizie corte

O volbě papeže

Dne 27. 6. 2007 bylo v deníku *l'Osservatore Romano* zveřejněno latinské motu proprio Benedikta XVI. ze dne 11. června 2007, kterým se mění postup při volbě papeže stanovený r. 1996 jeho předchůdcem Janem Pavlem II. v apoštolské konstituci *Universi Dominici gregis*. Pro zvolení papeže se vyžaduje dvoutřetinová většina hlasů volitelů. Pro případy, kdy se po delší dobu nedaří uvedeného kvora pro zvolení papeže dosáhnout (po 30 neúspěšných skrutičních), umožňovala norma vydaná Janem Pavlem II., aby se papežem mohl stát ten, kdo dosáhne alespoň nadpoloviční většiny hlasů. Právě toto pravidlo nyní publikované motu proprio ruší, takže dvoutřetinová většina hlasů pro zvolení nástupce sv. Petra představuje *conditio sine qua non*.

Uvolnění pravidel pro sloužení mší

Ve Vatikánu bylo dne 7. 7. 2007 zveřejněno motu proprio *Summorum Pontificum*, kterým papež Benedikt XVI s účinností od svátku Povýšení svatého Kříže (14. září) uvolňuje pravidla pro sloužení tzv. tridentské mše. Obřad podle misálu Jana XXIII. z roku 1962, považovaný za mimořádný způsob slavení římského ritu, budou moci kněží nadále užívat již bez biskupských indultů. Intervence biskupů se nadále předpokládá pouze v případech, kdy mezi farářem a farní komunitou dojde k neshodám. V doprovodném dopise adresovaném všem biskupům papež vyzývá, aby Apoštolskému stolci po třech letech účinnosti nových pravidel sdělovali zkušenosti s jejich aplikací, aby případné obtíže mohly být odstraněny.

Prof. Tretera řádným členem Evropského konsorcia pro výzkum vztahu církvi a státu

Předseda Společnosti pro církevní právo a šéfredaktor naší Revue prof. JUDr. Jiří Rajmund Tretera byl dne 18. 11. 2006 na generálním zasedání Evropského konsorcia pro výzkum vztahu církvi a státu (EC – European Consortium for

Church and State Research) v Taormině na Sicílii přijat za řádného člena této organizace. Stal se tak zatím třetím zástupcem z 12 nově přijatých zemí EU, který byl mezi řádné členy EC přijat (po zástupci Maďarska a zástupkyni Estonska). Za prezidenta EC byl na příští období zvolen prezident univerzity v Messině prof. Salvatore Berlingò.

Tématem XVIII. kongresu EC uspořádaného 16.–19. 11. 2006 ve spolupráci s *Università degli Studi di Messina, Facoltà di Giurisprudenza*, bylo tentokrát *The Financing of Religious Communities in the European Union*. Zpravodaj každé z tehdejších 25 zemí EU (řádný člen konsorcia nebo řádně pozvaný referent) dodal několik měsíců před zahájením kongresu odpovědi dle předem vypracovaného systému (anglicky nebo francouzsky), což pak bylo včas všem účastníkům rozesláno a speciálně určení zástupci vypracovali souhrnné referáty. Za ČR zaslali společný referát a v diskusi na messinské univerzitě několikrát vystoupili pozvaní zástupci katedry právních dějin Právnické fakulty Univerzity Karlovy prof. JUDr. Jiří Rajmund Tretera a JUDr. Záboj Horák, Ph. D., LL. M.

Pro příští zasedání kongresu EC byla určena na 17.–20. 11. 2007 Nikósie (Kypr); tématem bude uplatňování lidských práv v rámci Evropské konvence a Evropského soudu pro lidská práva.

Ústavní soud cituje Šalomouna

Upozornila nás laskavě Mgr. Silvie Dominika Janečková z Ostravy na pozoruhodnou pasáž nálezu Ústavního soudu. V odůvodnění nálezu ze dne 11. listopadu 2005, sp. zn. I. ÚS 453/03 (věc se týkala sporu o Iživé nařčení novináře z toho, že psal na objednávku Českých energetických závodů, se kterými měl důvěrnou smlouvu, a že tak byl korumpován), se mimo jiné praví:

*„Čest a dobré jméno osoby jsou hodnoty náležející do kulturního dědictví naší civilizace mající kořeny v křesťanství a judaismu („Vzácnější jest jméno dobré než bohatství veliké, přízeň lepší než stříbro a zlato.“ *Knihy přísloví, kap XXII v. 1, Kaz. 7. 1.*). Jakkoliv se obsah a rozsah této hodnoty v čase mění, lze dospět k závěru, že její součástí jsou i ta pravidla, která se objevují v etických kodexech různých profesí, tj. i profese novinářů.“*

V Karlových Varech úspěšní

Ve dnech 7.–9. 6. 2007 se v hotelu Thermal v Karlových Varech uskutečnily už XVI. Karlovarské právní dny, setkání Společnosti německých, českých,

slovenských a rakouských právníků. V anketě odborníků o Prestižní cenu Karlovarských právnických dnů za nejlepší odborný právnický časopis vydávaný v České republice a ve Slovenské republice se mezi 26 časopisy tentokrát umístila Revue církevního práva na čestném 4. místě. Všem, kdož nám dali svůj hlas, upřímně děkujeme. Vítězem se staly **Právní rozhledy** nakladatelství C. H. Beck Praha a **Justičná revue** vydávaná Ministerstvem spravedlnosti SR.

Gratulace členům SPCP

Mgr. Hana Molíková z Citonic obhájila na Právnické fakultě Univerzity Karlovy dne 24. 5. 2007 diplomovou práci na téma *Právní a protiprávní postavení ženských řeholí v Československu v letech 1948–1989*. Titul magistry jí byl udělen v staroslavném Karolinu v Praze dne 27. 6. 2007.

Mgr. Kamila Moučková z Bolehoště obhájila na Právnické fakultě Univerzity Karlovy dne 24. 5. 2007 diplomovou práci na téma *Konfesionálněprávní prvek úpravy pohřebnictví v českých zemích ve 20. století*. Titul magistry jí byl udělen v staroslavném Karolinu v Praze dne 27. 6. 2007.

JUDr. Kamil Nedvědický z Třebíče, autor článku *Je možno udělit humanitární azyl nasciturovi?*, uveřejněného v předcházejícím čísle naší Revue, vykonal na Právnické fakultě Univerzity Karlovy dne 3. 7. 2007 státní rigorózní zkoušku včetně obhajoby rigorózní práce z oboru ústavní právo.

Srdečně blahopřejeme!

Na internetu

Zajímavý Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon najdete na adrese <http://www.bautz.de/bbkl/>.

Jako první pomoc při hledání v Písmu může posloužit Elektronická konkordance na adrese <http://www.fit.vutbr.cz/~michal/kr/kkwww/>.

Meyers Konversationslexikon (vydání 1885–1892) je dostupný zde: <http://susl.e-technik.uni-ulm.de:8080/Meyers2/stoebner/werk/meyers/meyers.html>.

Šedesátidílný Wurzbachův Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich, vydaný v letech 1856 – 1891, otevřete na adrese <http://www.literature.at/webinterface/library/search/simple?query=Wurzbach&btnG=Suchen>.

Brief News

On Papal Election

On 27 June 2007 the daily *l'Osservatore Romano* published the Latin Motu Proprio of Benedict XVI from 11 June 2007, which changes the Papal election procedure established in 1996 by his predecessor John Paul II in the Apostolic Constitution *Universi Dominici gregis*. A two-thirds majority of the voting electors is required to elect a Pope, but the previous provision by John Paul II allowed the Pope to be elected by a simple majority of voting electors if, after 30 voting rounds, there was no candidate receiving a two-thirds majority of votes. This provision has now been repealed by the Motu Proprio that has just been published; the two-thirds majority is a *conditio sine qua non* for the election of the successor to St. Peter.

Liberalization of the Rules for Conducting Mass

On 7 July 2007 a Motu Proprio *Summorum Pontificum* was published by the Vatican in which Pope Benedict XVI liberalized the rules, starting in 2007, for the so-called Trident mass starting on the Triumph of the Holy Cross holiday (14 September). Starting on that holiday priests will be permitted to serve mass according to the John XXIII Missal of 1962, which is considered an extraordinary method of celebrating the Roman rite, without a bishop's indult. The intervention by a bishop is anticipated only in cases where there is a conflict between the priest and the parish community. In a letter attached to the Motu Proprio and addressed to all bishops the Pope encourages bishops to report their experiences under the new rules to the Holy See three years after the effective date of the rules in order to eliminate possible difficulties.

Professor Tretera Becomes a Regular Member of the European Consortium for Church and State Research

The President of the Church Law Society and editor-in-chief of the *Church Law Review*, Professor JUDr. Jiří Rajmund Tretera, became a regular member of the European Consortium for Church and State Research at the general meeting of the Consortium in Taormina in Sicily on 18 November 2006. He became the third regular member – representative from the 12 new EU member states (following representatives from Hungary and Estonia). Professor Salvatore

Berlingò, the President of the University in Messina, was elected the President of the Consortium for the next term.

The topic of the XVIII Congress of the Consortium organized on 16–19 November 2006 in cooperation with Università degli Studi di Messina, Facoltà di Giurisprudenza, was The Financing of Religious Communities in the European Union. A reporter from each of the then-25 EU member states (a regular member or an invited reporter) submitted in English or French several months prior to the beginning of the Congress replies based on a pre-prepared model; the replies were then sent to the participants and to special representatives who created summary reports. With respect to the Czech Republic, a report was submitted and discussion remarks were contributed by Professor JUDr. Jiří Rajmund Tretera and JUDr. Zábaj Horák, Ph. D., LL. M., representatives of the Legal History Department of the Law School of Charles University in Prague.

The next Congress of the Consortium will take place in Nicosia (Cyprus) on 17–20 November 2007; the topic will be human rights enforcement under the European Convention on Human Rights and the European Court of Human Rights.

The Constitutional Court quotes Solomon

Mgr. Silvie Dominika Janečková from Ostrava called our attention to a remarkable section in a 2005 finding by the Constitutional Court. In the reasoning to the finding from 11 November 2005 in a slander suit by a journalist regarding his alleged corruption in writings on behalf of Czech Energy Enterprises pursuant to an alleged confidential agreement with the company (I. ÚS 453/03) the Court i. a. writes:

“The honor and good name of a person are values belonging to the cultural heritage of our civilization and have their roots in Christianity and Judaism (“A good name is rather to be chosen than great riches, and loving favor rather than silver and gold.” Proverbs 22.1, Ecclesiastes 7.1.). However the content and scope of values change over time, one can conclude that that they are included in those rules that appear in the ethical codices of various professions, including the profession of journalists.”

Success in Karlovy Vary

On 7–9 June 2007 the XVI “Karlsbader Juristentage” – a meeting of the Society of Czech, German, Slovak and Austrian Lawyers – took place in the Thermal Hotel in Karlovy Vary. The 2007 survey of professionals to award the prestigious

“Karlsbader Juristentage” award to the best legal journal published in the Czech and Slovak Republics included 26 journals this year; the Church Law Review placed 4th. We sincerely thank all who voted for the Review. The winners this year were **Právní rozhledy** of the C. H. Beck Praha publishing house and the **Justičná revue** published by the Ministry of Justice of the Slovak Republic.

Congratulations to Church Law Society Members

Mgr. Hana Molíková from Citonice defended her thesis *The Legal and Illegal Status of Women Votaries in Czechoslovakia in 1948–1989*; the defense took place at the Law School of Charles University on 24 May 2007. She was awarded the degree of master of law in the Carolinum in Prague on 27 June 2007.

Mgr. Kamila Moučková from Bolehošť defended her thesis *Provisions Regarding the State Law on Churches Contained in the Laws on Burials in the Czech Lands in the 20th Century*; the defense took place at the Law School of Charles University on 24 May 2007. She was awarded the degree of master of law in the Carolinum in Prague on 27 June 2007.

JUDr. Kamil Nedvědický from Třebíč, author of the article *Is It Possible to Award Humanitarian Asylum to an Unborn Child?*, published in the previous issue of the Review, passed his doctoral (JUDr.) examination and defended his dissertation in the field of constitutional law; the examination and the defense took place at the Law School of Charles University on 3 July 2007.

We heartily congratulate all the successful candidates!

On the Internet

An interesting Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon can be found at <http://www.bautz.de/bbkl/>.

The Electronic Concordance, which can be used as a “first-aid” tool when searching the Scriptures, can be found at <http://www.fit.vutbr.cz/~michal/kr/kkwww/>.

Meyers Konversationslexikon (1885–1892 edition) is available at <http://susi.e-technik.uni-ulm.de:8080/Meyers2/stoebner/werk/meyers/meyers.html>.

A 60-volume Wurzbach Biographisches Lexikon des Kaisertums Österreich, published in 1856–1891, can be located at <http://www.literature.at/webinterface/library/search/simple?query=Wurzbach&btnG=Suchen>

Naše akvizice

Our Acquisitions – Unsere Akquisitionen – Le nostre acquisizioni

HRDINA, Antonín Ignác, *Texty ke studiu konfesního práva II.*, Český stát, Karolinum, Praha, 2007, 332 s., ISBN 978-80-246-1372-7.

HRDINA, Antonín Ignác, *Vztahy státu s církví v České republice v letech 1990–1999*, Eurolex Bohemia, Praha, 2007, 69 s.

PŘIBYL, Stanislav, *Konfesněprávní studie*, L. Marek, Brno, 2007, 264 s., ISBN 978-80-86263-95-3. Edice HTF UK Deus et gentes, sv. 8.

ŠVANDRLÍK, Richard, *Historie židů v Mariánských Lázních*, Art Gallery Nataly, Mariánské Lázně, bez vnočení, 112 s.

TOMÁŠEK, Michal, *Přehled dějin japonského práva*, Scripta iuridica č. 3, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Praha, 2007, 90 s., ISBN 978-80-85889-87-1.

VANĚČEK, Václav, *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě (12.–15. stol.)*. Část první – Zakladatelská práva. Vydavatel prof. dr. Jan Kapras, číslo 18, Praha, 1933, 111 s.

ZLÁMAL, Bohumil, *Příručka českých církevních dějin I.*, Počátky latinského a slovanského křesťanství na Velké Moravě a v Čechách (800–1000), Matice cyrilometodějská, Olomouc, 2005, 364 s., ISBN 80-7266-192-2.

ZLÁMAL, Bohumil, *Příručka českých církevních dějin II.*, Doba románské katolicity (1000–1200), Matice cyrilometodějská, Olomouc, 2005, 239 s., ISBN 80-7266-251-1.

Sborníky – Miscellanies

Essener Gespräche zum Thema Staat und Kirche, Band 41.

KÄMPER, Burkhard, THÖNNES, Hans-Werner, (eds.), *Denkmalschutz und Denkmalpflege im kirchlichen Bereich*, Aschendorff Verlag, Münster, 2007, 187 s., ISBN 978-3-402-04372-1.

Z obsahu:

BERGER, Klaus, *Theologie des Kirchbaus*.

MAINZER, Udo, *Gemeinsam Werte erhalten: Kirche und Denkmalpflege*.

KREMER, Bernd Mathias, *Kirchliche Denkmalpflege im Spannungsfeld von Bewahren und liturgischen Anforderungen*.

HAMMER, Felix, *Kulturstaatliche Denkmalschutzauftrag und kirchliche Freiheit*.

ÚDV, řada Securitas imperii č. 13

Sborník Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, FORMÁNKOVÁ, Pavlína (ed.), 2006, 212 s., ISBN 80-86621-22-7.

Z obsahu:

Studie

CAJTHAML, Petr, *BELL aneb Příběh zrádce*

KOUTEK, Ondřej, *Akce Evropa*

Články

PLACHÝ, Jiří, „*Strážkyně hranic*“

KALOUS, Jan, *Jičínský incident – září 1968*

CAJTHAML, Petr, *Akce NÁVRAT a Hlas domova aneb „Vraťte se, vše odpustěno!“*

Oběti

KALOUS, Jan, *Šetření sebevraždy Michala Reimana*

Viníci

CAJTHAML, Petr, *Antonín Prchal (1923 – 1966)*

KALOUS, Jan, POVOLNÝ, Daniel, *Plukovník SNB Jan Bokr*

Nástroje represe

TOMEK, Prokop, *Rozvědka ministerstva vnitra*

Uzavřené případy

KOUTEK, Ondřej, *Akce ASANACE*

GREGOR, Pavel, *Vyšetřování akce ASANACE*

Odložené případy

KALOUS, Jan, *Případ „Vlastizrada“*

ÚDV, řada Securitas imperii č. 14

Sborník Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, FORMÁNKOVÁ, Pavlína (ed.), 2006, 477 s., ISBN 80-86621-26-X.

Z obsahu:

Studie

CAJTHAML, Petr, *Agent HRAČKA aneb osud obětí a pomocníka komunistických zpravodajských služeb*

PLACHÝ, Jiří, *Případ P. Josefa Pojara*

Články

TOMEK, Prokop, *Československo-britské zpravodajské soupeření*

PLACHÝ, Jiří, *Noc sv. Bartoloměje v Šonově u Broumova (srpen 1945)*

– zavraždění dvou benediktinských kněží

BURSÍK, Tomáš, *Chemická laboratoř při Ministerstvu vnitra (1948–49)*

BÁRTA, Milan, *Byl jsem ve službách Tita a Státní bezpečnosti – aneb Příběh defektora jugoslávského velvyslanectví v Praze Antuna Novaka.*

Časopisy – Reviews

Biuletyn Nr 20, Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Lublin, 2007, ISSN 1731-1438, 102 s.

Z obsahu:

KRUKOWSKI, Józef, *Stosunek Unii Europejskiej do religii i kościołów*, s. 49–70.

JAWORSKI, Zbigniew, *Jurysdykcja biskupa diecezjalnego nad ruchami, stowarzyszeniami i wspólnotami apostołskimi występującymi w diecezji*, s. 71–81.

SITARZ, Mirosław, *Pozycja prawna biskupów polskich rezygnujących z urzędu*, s. 83 – 98.

European Consortium for Church and State Research Newsletter, Year 7 – Issue 7, July 2007.

Folia Theologica vol. 17, Új Ember – Márton Áron Publishing House, Budapest, 2006, HU ISSN 0866-238 X, 330 s.

Z obsahu:

SZUROMI, Szabolcs Anzelm, *The importace of the councils of Toledo of the 6th – 8th centuries in the Spanish and in the universal canonical discipline of the Church*, s. 227–237.

Kirche und Gesellschaft, Hefte Nr. 317–321, Katholische Sozialwissenschaftliche Zentralstelle Mönchengladbach, J.P. Bachem Verlag, Köln, 2005.

GOLDSCHMIDT, Nils, *Die Tarifautonomie in der Sozialen Marktwirtschaft* (Nr. 317).

SABERSCHINSKY, Alexander, *Der Gewinn ist nicht das alleinige Mass*, Überlegungen zur Unternehmensethik (Nr. 318).

RAUSCHER, Anton, *Nur Kinder sichern die Zukunft*, Für eine Erneuerung der Familienkultur (Nr. 319).

BÖHR, Christoph, *Arbeit für alle – kein leeres Versprechen* (Nr. 320).

ROOS, Lothar, *Es geht um die Würde* (Nr. 321).

Právník, ročník 146, Ústav státu a práva AV ČR, Praha, 2007, ISSN 0231-6625

č. 5/2007

Z obsahu:

VALEŠ, Václav, *Právní úprava postavení katolické církve v období českého stavovského povstání 1618–1620*, s. 541–552.

č. 8/2007

Z obsahu:

HRDINA, Antonín Ignác, *Pracovněprávní poměry duchovních a zákoník práce*, s. 940–950.

Teologické studie, ročník VII, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2006, ISSN 1213-5917.

č. 2/2006

Z obsahu:

PŘIBYL, Stanislav, *Ekumenický potenciál Kodexu kánonů východních církví*, s. 50–70.

Teologická reflexe, ročník XIII, EFT UK, Praha, 2007, ISSN 1211-1872

č. 1/2007

Z obsahu:

ŠLAJEROVÁ, Monika, *Vztahy státní, národní a církevní složky v jeruzalémské církevní politice po roce 1967*, s. 5–31.

Ukázky z připravovaného slovníku církevního práva (8)

From the Prepared Dictionary of Church Law

Passagen Aus dem vorzubereitenden Lexikon des Kirchenrechts

Dal nascente dizionario di diritto canonico

Ad limina apostolorum

pravidelná návštěva obvykle všech biskupů určité země, která se uskutečňuje každých pět let „u prahu apoštolů“, tedy u papeže; kromě společné audience se jedná u Apoštolského stolce také o zprávách o stavu svěřených diecézí, které diecézní biskupové předkládají rovněž za uplynuté pětileté období.

Breve

krátký list, kterým papež podává stanovisko k nějakému problému.

CCEO

Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Kodex kánonů východních církví vyhlášený 18. 10. 1990, účinný od 1. 10. 1991, společný zákoník pro 21 katolických východních církví (bývají teoreticky zařazovány pod 5 právních a liturgických tradicí nazývaných zpravidla tradicí konstantinopolskou čili řecko-byzantskou, alexandrijskou, antiochijskou, chaldejskou a arménskou); jde o církev vlastního práva – sui iuris – tvořící spolu s “katolickou církví latinskou” katolickou církev.

CIC/1917

Codex Iuris Canonici, Kodex kanonického práva vyhlášený 27. 5. 1917, účinný od 19. 5. 1918 do 26. 11. 1983, jednotný zákoník pro katolickou církev latinskou nahrazující dosavadní svod kanonickoprávních sbírek zvaný → Corpus Iuris Canonici.

CIC/1983

Codex Iuris Canonici, Kodex kanonického práva vyhlášený 25. 1. 1983, účinný od 27. 11. 1983, jednotný zákoník pro katolickou církev latinskou; nedotčena zůstala práva nabytá podle dřívějších právních norem.

Corpus Iuris Canonici

svod šesti sbírek kanonického práva vydaný pod uvedeným názvem roku 1582; tvoří jej

- a) Concordia discordantium canonum (Decretum Magistri Gratiani), soukromá sbírka z doby kolem roku 1140,
- b) Dekretály Řehoře IX. (Liber Extra), veřejná sbírka z roku 1234,
- c) Liber Sextus Bonifáce VIII., veřejná sbírka z roku 1298,
- d) Klementiny, veřejná sbírka z roku 1317,
- e) Extravagantes Jana XXII. (soukromá sbírka, pořízená počátkem 16. století),
- f) Extravagantes communes (soukromá sbírka, pořízená počátkem 16. století).

Dispens

katol.:

dříve také dispens (v obou případech fem.!); podle CIC/1983 cc. 85 a násl. jde o uvolnění z účinků ryze církevního zákona pro jednotlivý případ provedený správním aktem církevní autority, která je k němu oprávněna ze zákona, nebo byla zmocněna; je vydávána písemně, s výjimkou případů, v nichž právní předpis připouští i ústní formu;

evang.:

ve stejném smyslu jsou dispenze užívány v evangelickém církevním právu a v církevním právu dalších církví.

Ekumenický

1. vztahující se k → ekumenismu;
2. přívlastek světových koncilů všech biskupů katolické církve, kterých se až dosud konalo 21 (první ekumenický koncil, nikajský, se konal roku 325).

Ekumenismus

hnutí usilující o sblížení a sjednocení křesťanských církví; počátky nalézáme již v 19. století, ale za bod jeho organizačního zrodu se považuje světová misijní konference protestantských církví v Edinburku v roce 1910; jeho vrcholným organizačním projevem je Světová rada církví se sídlem v Ženevě; v katolické církvi se prosadil během Druhého vatikánského koncilu (1962–1965) a jeho vnějším projevem je koncilový dekret o ekumenismu Unitatis Redintegratio z 21. 11. 1964.

Encyklika

okružní list papežův určený zpravidla širším církevním kruhům, obsahující zpravidla hlubší rozbor nějaké problematiky.

Internuncius

papežský legát u států a partikulárních církví v diplomatickém zařazení vyslance, a to zpravidla v zemích, kde nejvyšším představitelem partikulárních církví je diecézní biskup.

Jurisprudence

právní věda, právnictví.

Kancléř

v katol. církvi:

pracovník → diecézní kurie (kněz, jáhen nebo laik), který pečuje o vyhotovení a odesílání listin kurie a jejich uchovávání v archivu kurie; kontrasygnuje listiny ordinářů; může mít zástupce – vicekancléře; oba jsou z titulu své funkce → notáři a sekretáři kurie;

v nekatol. církvích:

podle jejich vlastních předpisů ustanovený pomocník představitele diecéze nebo celé církve.

Kanovnice

členka kanovnického řeholního řádu (řeholního institutu zasvěceného života).

Kanovník

1. neřeholní: člen sboru metropolitní, resp. katedrální (dómské) kapituly nebo kolegiátní kapituly; může být sídelní nebo nesídelní;
2. člen kanovnického řádu, jako jsou augustiniáni-kanovníci nebo premonstráti.

Kapitula

kapituly jsou vždy kolegiátními korporativními právníckými osobami, jejich členy jsou kněží s titulem → probošt, děkan kapituly, třetí, čtvrtý, pátý atd. → kanovník; každá kapitula má vlastní (často dosti odlišné) stanovy včetně jednacího a volebního řádu, zpravidla se na nich usnází sama, ale podléhají schválení (aprobaci) diecézního biskupa; představitelem kapituly bývá probošt; druhým hodnostářem bývá děkan, v některých kapitulách je představitelem děkan; kanovníky jmenuje diecézní biskup; kapituly se dělí na

1. metropolitní, resp. katedrální (dómské), tj. sbor pomocníků arcibiskupa resp. diecézního biskupa, jejichž zvláštním úkolem je pečovat o slavnostnost bohoslužeb v biskupském chrámu; zřízení, změny a zrušení těchto kapitul je vyhrazeno Apoštolskému stolci; jednotlivé diecéze mohou, ale nemusí mít kapitolu;
2. kolegiátní, tj. sbor kněží pečující o významnou poutní svatyni či jiné pastoračně významné místo v diecézi.

Kaplan

1. katol. → vikář farní, i v některých nekatol. církvích duchovní, který je podřízeným faráře;

2. duchovní, kterému byla svěřena péče o určitý okruh osob, např. k. vojenský, k. vězeňský, k. nemocniční.

Klerokracie

stát, který má vlastní světské právní předpisy, ale v němž vládne duchovenstvo nějakého náboženského společenství.

Kniha pokřtěných

významově základní kniha v katolických → matrikách; zapisuje se do ní křest, biřmování, a skutečnosti týkající se kanonického osobního stavu křesťanů katolíků, jako je osvojení, uzavření manželství, zplnění manželství, dispenzativní rozvázání manželství včetně použití → pavlovského privilegia, prohlášení manželství za nulitní, přijetí svátosti svěcení (jednotlivých jeho stupňů), doživotní (věčné) sliby v řeholním institutu zasvěceného života, dispenze od těchto slibů, změna obřadu; oddávající si vyžádá od katolických nupturientů nově vystavený výpis ze záznamu v knize pokřtěných v jejich matrice (tzn. se všemi i dodatečně učiněnými záznamy); po uzavření manželství oddávající odesílá zprávu do místa křtu katolických nupturientů; odtud obdrží potvrzení o záznamu, který tamější duchovní správce na základě uvedené zprávy učinil ke jménu oddaného v knize pokřtěných (podle zákona „ne temere“ z 2. 8. 1907); toto potvrzení založí farář místa oddavek pro kontrolu do svého farního archivu.

Konfesní stát à rebours

čili konfesní stát s opačným předznamenáním: stát, který povyšuje ideologii, jejíž součástí je ateismus, do postavení, jaké v → konfesních státech klasických má nějaké náboženství nebo vyznání.

Konfesní stát klasický

někdy zvaný také konfesijní: stát, v němž vykonavatelé státní moci upřednostňují jedno náboženství nebo jen jedno vyznání v rámci určitého náboženství; vyznávání jiných náboženství a vyznání nebo existenci stavu bez vyznání buď zcela vylučují (netoleranční konfesní stát) anebo pouze tolerují (toleranční konfesní stát).

Konkatedrála

→ budova bohoslužebná, a sice druhá → katedrála diecézního biskupa, který má dvě sídelní města (a podle nich zdvojený titul).

Konstituce

1. mimořádně slavnostní forma prohlášení papeže a ekumenického koncilu k některému ze základních otázek církve;

2. některé kanonickopravní předpisy nižší právní síly než zákon, např. konstituce jednotlivých řeholních institutů zasvěceného života.

Konverze

obrácení k náboženské víře; může jít o ryze vnitřní stav, nebo také o právní důsledky (přijetí členství v náboženském společenství, změna jednoho členství za jiné).

Kooperační stát

nekonfesní stát, který spolupracuje s náboženskými společenstvími v záležitostech obecného prospěchu; náboženská společenství mohou být v tomto systému na státě finančně nezávislá; někdy se používá i termínu → koordinovaná odluka.

Koordinovaná odluka

charakteristika užívaná některými německými odborníky pro → nekonfesní stát ve Spolkové republice Německo; německý model kooperačního vztahu nekonfesního vztahu státu a církvi.

Kurie

– diecézní

→ vikář generální, vikáři biskupští, kancléř a všichni ostatní pracovníci biskupství, kteří pomáhají → biskupu diecéznímu při správě diecéze.

– římská

→ dikasteria (římské kongregace, papežské rady, státní sekretariát → Apoštolského stolce, soudy a jiné úřady, které pomáhají papeži při správě celé církve); spolu s papežem tvoří → Apoštolský stolec.

Laický stát

nepříliš často užívané alternativní označení → nekonfesního státu; přívlástek „laický“ v tomto spojení nemá jednoznačný význam a neodpovídá významu substantiva → laik; ve Francii je takto označován nekonfesní stát odlukový, v Itálii nekonfesní stát kooperační.

Laik

– v církevním (původním) slova smyslu: člen církve, který není ordinovaným duchovním (klerikem),
– v přeneseném (druhotném) slova smyslu: neodborník, resp. osoba, která nenašla vzdělání nebo znalosti či zručnosti v určitém oboru.

Matrika

odvozeno z řec. méter = matka;

jedna z knih, kam se zapisují hlavní životní události člověka; původně výlučně institut církevního práva, od dob osvícenských převzat též do světského práva; katol.:

– 1. matriky farní

se skládají povinně z → knihy pokřtěných, knihy oddaných a knihy zemřelých, jak uvádí CIC/1983 v c. 535 § 1; nadto z dalších knih podle předpisů → biskupské konference nebo diecézního → biskupa; př.: kniha biřmovaných, kniha přístupů do církve a výstupů z církve, evidence pomazání nemocných, index, tj. kniha záznamu o došlých a odeslaných požadavcích na zápisy do matrik; farní matriky se umísťují v kanceláři farnosti a také na biskupství, farnosti tradičně zasílají každým rokem duplikáty svých matrik na biskupství;

– 2. matriky biskupské

obsahují vlastní knihy včetně knih oddaných, biřmovaných, vysvěcených; evang. a jiné:

řídí se vlastním právem, jsou analogické matrikám v katolické církvi.

Výpisy z církevních matrik mají na území českých zemí od 1. 1. 1950 sice nadále charakter veřejné právní listiny uvnitř církve, které se týkají, avšak již nikoliv navenek;

světské:

v České republice veřejné listiny, do nichž se zapisují skutečnosti rozhodné pro zjištění a ověření osobního stavu, tj. základní údaje týkající narození, uzavření manželství a úmrtí; vedou je vybrané obecní úřady pověřené výkonem tzv. matriční působnosti v rámci příslušného matričního obvodu; dělí se na tři matriční knihy: knihu narození, manželství a úmrtí; duchovní náboženských společenství, před nimiž se uzavírá manželství s veřejnou účinností, jsou povinni do 3 pracovních dnů od uzavření církevního manželství doručit příslušný protokol o této skutečnosti obecnímu úřadu s matriční působností pro území, na němž bylo manželství uzavřeno.

Misál

v kat. církvi → liturgická kniha schvalovaná papežem, obsahující všechny modlitby pro sloužení mše svaté, dále ustanovení liturgického práva vztahující se ke sloužení mše svaté, a dále červeně psané pokyny k jednotlivým úkonům mše svaté (rubriky, od lat. ruber = červený); originál je latinský, překlady jsou v národních jazycích.

Modely vztahu státu a náboženství

→ teokracie,
→ klerokracie,

→ konfesní stát klasický,
 → konfesní stát à rebours (ateistický),
 → nekofesní (světský) stát, někdy zvaný také → laický stát, ve dvou postupně se sbližujících formách, které představuje → kooperační stát a → odlukový stát (viz též → odluka státu a církvi).

Monsignore

zdvořilé oslovení kteréhokoliv katolického biskupa a některých dalších kněží, kterým byl tento titul za mimořádné zásluhy udělen → Apoštolským stolcem; vyjadřuje se tím, že osoba takto vyznamenaná náleží jakoby k domácím přátelům papežského dvora; současně používaná zkratka Mons. a v dobách před polovinou 20. století používaná zkratka Msgre. se píše před jménem a příjmením hodnostáře, může tak být i oslovován; kardinálům se však píše „Jeho Eminence“, papeži „Jeho Svatost“.

Motu proprio

veřejné prohlášení, které papež podává „z vlastní iniciativy“.

Nekofesní stát

čili stát světský (sekulární), resp. konfesně neutrální: stát, který se neidentifikuje s žádným náboženstvím nebo vyznáním nebo ateistickou ideologií a neingeruje do vnitřních záležitostí náboženských společenství; podle stupně a míry případné spolupráce tohoto státu s náboženskými institucemi bývá v teorii rozlišován model kooperační a odlukový.

Nupturient

ten, kdo právě uzavírá sňatek (lat. nuptiae); ve světských normách se uvádí nepřesný termín „snoubenec“; tento výraz je nepřesný proto, že nupturienti nemusí být spolu zasnoubeni.

Odluka církve (církvi) a státu

je název pro jeden ze dvou typů právního poměru mezi → nekofesním státem (tj. světským státem) a náboženskými společenstvími (konfesemi). Druhý z těchto typů bývá nazýván → kooperačním státem.

Oba typy světského státu, jak kooperační, tak odlukový, vystupují ve vztahu k náboženským společenstvím neutrálně a jednájí s nimi na základě principu → parity, tj. rovnosti.

Odlukový stát omezuje kooperaci s náboženstvími společenstvími na minimum; někdy se aspoň proklamativně takové kooperace zříká. Pro proces zavedení

odluky církve a státu (resp. odluky státu a církve) se užívá také výrazu „rozluka církve a státu“.

Jak průběh dějin posledních dvou století ukázal, úplná odluka státu a církve v pravém slova smyslu není možná ani žádoucí. V současné době dochází postupně ke konvergenci (sbližování) systému odlukového i kooperačního.

Způsob provedení odluky státu a církve je velmi odlišný. Samotná finanční nezávislost náboženských společenství na státě není ještě odlukou.

Iniciátorem nejstarší rozsáhlé odluky, která bývá nazývána přátelskou odlukou, byli v 18. století přední političtí myslitelé americké revoluce, zpravidla víru vyznávající protestanté. Odluka byla realizována v prvním dodatku k Ústavě USA (1791). Ten nepřipouští, aby stát na území USA zaváděl jednotlivá náboženská vyznání nebo bránil v jejich výkonu.

Jiná přátelská odluka byla zavedena republikánskou revolucí z roku 1890 v Brazílii, tentokrát převážně z iniciativy katolických kruhů reagujících na předchozí zneužívání církevních institucí v padlém brazilském císařství.

Za církvim nepřívětivou odluku bývá považována druhá francouzská odluka zavedená zákonem z roku 1905, která má svůj ideový původ ve volnomyšlenkářských a proticírkevních kruzích (první odluka platila ve Francii v letech 1795–1801). Církve a náboženské společnosti i jednotlivé náboženské obce (sbory) ztratily právní subjektivitu. Při postátněných kostelech bylo dovoleno vytvářet kultovní asociace, avšak pouze „laiky“. Francouzský vzor napodobilo v letech 1911–1941 Portugalsko.

Mezi dvaceti šesti švýcarskými kantony a půlkantony vyhlásily odluku státu a církve dva: Ženeva (1907) a Neuchâtel (1943).

Za odluku v pravém slova smyslu nebývá považována ztráta postavení „zavedené“ církve (established Church) anglikánské v Irsku (1871) a ve Walesu (1921), tj. zrušení zastoupení těchto dvou církví v parlamentu. Má se za to, že v obou těchto případech jde pouze o zavedení důslednější parity v rámci světského kooperačního státu.

Také výraz → „koordinovaná odluka“, používaný od roku 1949 ve Spolkové republice Německo, těžko řadíme ke klasické formě odlukové (při vědomí, že stát v Německu uznává mnohá náboženská společenství za korporace veřejného práva a vybírá pro ně od jejich členů církevní daň). Spíše jde opět o světský stát typu kooperačního.

Odluka státu a církve provedená v bolševickém Rusku v lednu 1918 a podobná proklamace odluky státu a církve v dalších zemích, které se po druhé světové válce staly rovněž diktaturami marxistických politických stran, byla odlukou

jen na papíře. Šlo vesměs o ateistické ideologické státy, tedy o → konfesní státy à rebours (tj. s opačným předznamenáním). Také různé etapy mexické socialistické revoluce v průběhu 20. století měly podobný ráz, zejména v letech 1926–1929. V Albánii po faktické likvidaci veřejného působení náboženských společenství (1968) došlo k jejich ústavnímu zákazu (1976).

Některé odlukové státy uznávají alternativní formu uzavření sňatku (civilní účinky církevního sňatku), jako je tomu např. v USA. Některé mají uzavřenou mezinárodní smlouvu s Apoštolským stolcem, aniž by došlo k narušení parity církví (např. Brazílie). Paritně uspořádaná služba vojenských duchovních v armádách odlukových států bývá běžně zachována.

Odlukový stát

nekonfesní stát, v němž byla provedena → odluka církve (církví) a státu.

Oltář

z lat. altāre: stůl, zpravidla kamenný, na kterém se v různých náboženstvích přináší bohům oběť;

katol. lat.:

stůl, na němž je přinášena nekrvavá oběť nejsv. Eucharistie; může stát při čelní stěně kostela nebo kaple (pro bohoslužby, při níž kněz stojí v čele lidu), v přední části kněžiště (pro bohoslužby, při nichž kněz stojí čelem k lidu), nebo při jednotlivých sloupech (boční oltáře); tento stůl musí být před prvním použitím zasvěcen některou ze stanovených svátostí; rozlišuje se o. pevný a přenosný; katol. vých., prav.:

prostor za stěnou z ikon (ikonostasem), v němž se nalézá obětní stůl – prestol – i přípravný stůl – žertvenik;

evang., čs. hus.:

stůl používaný při Večeři Páně (Eucharistii), nemá obětní charakter; proto se nenazývá oltář, ale stůl Páně.

Parita konfesní

v konfesním právu se tak nazývá rovný vztah státu k náboženským společenstvím, jeden ze znaků → státu nekonfesního.

Pavlovské privilegium

lat. Privilēgium Paulīnum, je jedním z výjimečných případů, kdy katolická církev uznává zrušení dosavadního manželského svazku (dissolūtiō vinculī); podle CIC/1983 c. 1143 může být legitimní manželství dvou nepokřtěných rozvázáno ve prospěch víry (in favōrem fideī) nově pokřtěné osoby, pokud druhá

(nepokřtěná) strana z manželského svazku odešla a ani po dotazu (interpelace) ordináře se nechce do manželství vrátit; privilegium uděluje místní ordinář; dřívější manželství zaniká uzavřením nového, tentokrát kanonického sňatku; kanonické ustanovení se opírá o novozákonní text Prvního listu Pavlova do Korintu, 1 Kor 7, 12–15.

Podjáhnen

neboli subdiakon byl v latinské církvi nejnižším stupněm vyššího kněžského svěcení (nejnižší mezi tzv. → majoristy); i dnes se lze s touto hodností setkat v některých církvích.

Primaciální

vztahující se k primasovi, např. primaciální palác.

Primas

titul, který papež udělil v → latinské církvi nositeli nejstaršího metropolitního stolce v určité zemi, popř. metropolitního stolce v dotyčné zemi zvláště významného; titul primase je nadále spojen s příslušným metropolitním stolcem a nevyplývají z něho žádná zvláštní oprávnění, pokud mu nebyla mimořádně udělena; zpravidla má tedy pouze čestný ráz; v některých zemích byl p. v minulosti nositelem dočasných světských úkolů, které mu přisoudilo světské právo (Uhry, Polsko); v řadě zemí nebyl titul primase nikdy udělen a v současnosti není udělován.

Sarta tecta

povinnost přispívat na údržbu a renovace biskupského domu, zmíněná v → CIC/1917 v c. 1483 § 2.

Sekularizace

– v širším slova smyslu: desakralizace, odsvěcení, posvěštění něčeho, co bylo posvátné;
– v užším slova smyslu: zrušení klášterů resp. odnětí majetku klášterům i některým jiným církevním institucím.

Stolní majetek biskupský

(lat. mensa episcopālis) obročí biskupovo (→ fond církevní); v → CIC/1917 zmiňován v cc. 1356 § 1 a 1483 § 1.

Stůl Páně

→ oltář.

Štola

1. pruh látky, který je součástí liturgického oděvu duchovních některých církví;

2. lidový výraz pro poplatek nebo dar poskytovaný při některých liturgických úkonech, správněji: → štolné.

Štolné, štolové poplatky

finanční obnos poskytovaný věřícími při křtech, oddávkách a pohřbech; jeho výše a dobrovolnost byla určována v různých historických údobích a v různých → partikulárních církvích různě; adresát poplatku mohl být různý (duchovní správce, kostel, jiný subjekt na farní úrovni); podle kanonických předpisů byli vždy od štolových poplatků osvobožováni chudí.

Teokracie

stát, který je součástí náboženského společenství a jehož právní řád tvoří náboženské předpisy tohoto společenství; přičemž vládcem státu nemusí být duchovenstvo.

Tradicionalistické církve

pracovní (neoficiální) výraz pro církve, jejichž věrouka vychází z Písma svatého i z posvátné tradice, což jsou především

- → katolická církev (latinská církev a katolické církve východní),
- → pravoslavné církve,
- → staroorientální církve,
- → starokatolické církve.

Územní opatství

→ partikulární církev o jistém (zpravidla nevelkém) počtu farností pod vedením opata některého benediktinského nebo cisterciáckého opatství.

Územní prelatura

→ partikulární církev o jistém (zpravidla nevelkém) počtu farností pod vedením kněze nebo titulárního biskupa s titulem → prelát.

Vizitace

plánovaná nebo namátková pastorační a kontrolní návštěva církevního představeného u podřízeného církevního představeného; podrobněji se zabýváme průběhem vizitace v katolické církvi pod heslem → vizitace kanonická.